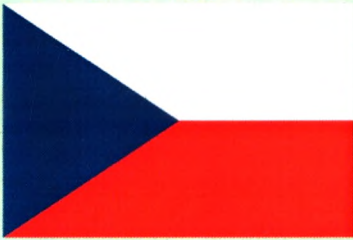

С 72

СПІВРОБІТНИЦТВО З КРАЇНАМИ ВИШЕГРАДСЬКОЇ ЧЕТВІРКИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ТА МОДЕРНІЗАЦІЇ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ СТРАТЕГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Серія «Міжнародні відносини». Випуск 3

**СПІВРОБІТНИЦТВО
З КРАЇНАМИ ВИШЕГРАДСЬКОЇ ЧЕТВІРКИ
ЯК ІНСТРУМЕНТ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ
ІНТЕГРАЦІЇ ТА МОДЕРНІЗАЦІЇ УКРАЇНИ**

Збірник матеріалів міжнародної конференції
(3 жовтня 2013 р., м. Ужгород)

НБ ПНУС

790422

Київ 2014

УДК 427.39(1-15)

С 72

Серію засновано
у 2013 році

За повного або часткового відтворення матеріалів даної публікації
посилання на видавця обов'язкове

79 04 22

Автори:

С. І. Мітряєва, к. і. н., с. н. с., заслужений діяч науки і техніки України
(керівник авторського колективу);

М. О. Лендъел, д. п. н., професор;

А. Д. Стряпко, к. п. н., доцент;

А. М. Крижевський;

Г. В. Гайтанжи

За заг. ред. А. З. Гончарука

Електронна версія: <http://www.niss.gov.ua>

Співробітництво з країнами Вишеградської четвірки як
інструмент європейської інтеграції та модернізації України :
аналіт. доп. / С. І. Мітряєва, М. О. Лендъел, А. Д. Стряпко,
А. М. Крижевський [та ін.]. – К. : НІСД, 2014. – 128 с. – (Сер.
«Міжнародні відносини», вип. 3).

ISBN 978-966-554-217-9

Окреслено сучасні пріоритети співробітництва України з країнами Вишеградської четвірки (V4) в контексті модернізаційних процесів в Україні. Охарактеризовано чинники взаємодії всередині V4, проаналізовано динаміку співпраці між країнами V4 та Україною. Розглянуто зовнішню політику України щодо Вишеградських країн у контексті підписання Угоди про асоціацію з ЄС, урахуваючи чинник європейської кризи.

Наведено виступи й тези учасників міжнародної конференції «Вишеградська група та євроінтеграційний поступ України під час головування Угорщини в об'єднанні», де відбулася дискусія за результатами головування Республіки Польща у V4 та визначення пріоритетів головування Угорщини у Вишеградській групі, аналіз кризи ЄС як стимулу, що спонукає до переосмислення концепту Центральної Європи та роль у цьому процесі країн V4.

Розраховано на фахівців із міжнародних відносин, науковців, викладачів, аналітиків у сфері зовнішньої політики України.

ISBN 978-966-554-217-9

© Національний інститут
стратегічних досліджень, 2014

Вступ

Європейський Союз, керуючись стратегією політики обумовленості, зумів інтегрувати (в інституційному та процесуальному сенсах) країни, які за геополітичною ознакою у постсоціалістичний період мали б належати до центральноєвропейського регіону (разом із Польщею, Угорщиною, Чеською і Словацькою Республіками). Якщо для країн, об'єднаних у Вишеградській четвірці (V4), зовнішні чинники позитивно корелювали із проектом «повернення в Європу», то для України цей напрям не розглядався як єдина альтернатива, оскільки вона реалізувала різні моделі зовнішньої політики на Заході та Сході.

Три з чотирьох країн Вишеградської групи є безпосередніми сусідами України, саме тому відносини з ними мають бути з-поміж пріоритетів зовнішньої політики. Так чи інакше, стосунки із центральноєвропейським регіоном упродовж попередніх десятиріч або перебували в тіні відносин із провідними світовими і регіональними акторами – США, Росією, Китаєм, ЄС загалом, або ж не мали системного характеру і не сформували доданої вартості до прискорення процесу європейської інтеграції України.

На даному етапі ЄС пропонує Україні модель відносин політичної асоціації та економічної інтеграції. Саме важливість для України підписання Угоди про асоціацію з ЄС на саміті Східного партнерства у Вільнюсі (листопад 2013 р.), а отже, необхідність розширення кола прихильників серед держав-членів, є об'єктивною передумовою для вироблення чітко сформульованих пріоритетів відносин із Вишеградською групою. Як свідчить аналіз формату взаємовідносин усередині «четвірки» та змісту рішень, що приймаються Європейською Спільнотою, центральноєвропейська група, незважаючи на існуючі розбіжності інтересів, відкриті й латентні конфлікти, має потенціал певного впливу на загальноєвропейську політику, зокрема щодо східних сусідів.

Важливого значення набуває факт підписання та подальшої ратифікації угоди про асоціацію між Україною та ЄС, а також матиме застосування досвіду впровадження європейських стандартів, передбачених цим документом і вже імplementованих центральноєвропейськими сусідами, а також запозичення успішних зразків та уникнення помилкових рішень при модернізації соціально-економічного життя й адаптації законодавства до норм ЄС.

У середньостроковій перспективі відносини між Україною та державами Вишеградської четвірки набуватимуть економічного характеру (з огляду на близьке географічне розташування) та сприятимуть налагодженню бізнес-зв'язків. Однак взаємодія із центральноєвропейськими країнами може набути нової якості після розв'язання чи принаймні пом'якшення етнічних, історико-культурних конфліктів, що виникли між суспільствами. За цих умов міжлюдські контакти, традиційно розвинені у цьому регіоні, в подальшому сприятимуть реалізації спільних гуманітарних проєктів, формуванню атмосфери т.зв. центральноєвропейського духу.

Розділ 1

Об'єднувчі та роз'єднуючі чинники взаємодії країн Вишеградської групи

1.1. Результати і потенціал співробітництва центральноєвропейських країн

Започаткуванню співробітництва (в рамках Вишеградської групи) Польщі, Угорщини та Чехословаччини в лютому 1991 р. сприяло кілька обставин, одні з них мали об'єктивний характер, другі – залежали від суб'єктивних намірів центральноєвропейських політичних лідерів. Насамперед об'єднання сформували країни, які утворюють т.зв. класичну Центральну Європу, поділяючи географічне розташування та інші тенденції історичного розвитку, разом із входженням (у певні періоди) до єдиних державних утворень чи до табору країн-сателітів СРСР¹.

Зауважимо, що V4, на відміну від інших субрегіональних утворень, до складу яких входять і постсоціалістичні країни (Центральноєвропейська ініціатива, Центральноєвропейська угода про вільну торгівлю) не розширювала свій склад, крім розширення «трійки» засновників до «четвірки» через утворення 1 січня 1993 р. незалежних Чеської та Словацької республік. Інституалізації об'єднання також сприяли історичні прецеденти співробітництва цих держав, у т.ч. домовленості, досягнуті у XIV ст., переговори, що велися між екзильними урядами під час Другої світової війни, соціалістичний досвід господарської співпраці в рамках Ради економічної взаємодопомоги, дисидентські проекти.

Довідково. У листопаді 1335 р. у Вишеградському замку монархи Угорщини, Польщі, Чехії (відповідно Карл Роберт Анжуйський, Казимир III та Іоанн Люксембурзький) після тривалої попередньої дипломатичної підготовки та підписання мирних договорів домовилися про співпрацю у політичній та економічній сферах (саме тому назва «Вишеград» має символічне значення для сучасного формату співробітництва центральноєвропейських країн).

¹ Chmel R. My Visegrad Question / R. Chmel // The Visegrad Group – A Central European Constellation. – Bratislava, 2006. – P. 36.

На початковому етапі Другої світової війни, а саме у 1940 р., екзильні уряди Польщі та Чехословаччини у Лондоні підписали договір про формування повоєнної Польсько-Чехословацької конфедерації. Польський уряд також наполягав на участі Угорщини, однак небажання Будапешта відмовитися від територій, приєднаних у результаті Мюнхенської угоди 1938 р., ускладнювали процес центральноєвропейського об'єднання, проектування якого було призупинене з початком війни між Німеччиною та СРСР у червні 1941 р.

У 1986 р. дисиденти із Польщі, Чехословаччини, Угорщини та Східної Німеччини підписали спільну петицію про поширення демократичних свобод у регіоні. У наступні роки ідеї щодо створення нової системи стабільності в Центральній Європі формувалися, насамперед у середовищі, наближеному до Вацлава Гавела.

Слід зазначити, що постсоціалістичні країни усвідомлювали потреби заповнення політичного вакууму, який сформувався після колапсу «старої системи», розпаду інтеграційних об'єднань, що існували в регіоні у повоєнний період (ради економічної взаємодопомоги, організації Варшавського договору). Уже під час Паризького саміту ОБСЄ (листопад 1990 р.) представники центральноєвропейської «трійки» проводили консультації щодо шляхів інтеграції із Західною Європою. Наголошувалося на потребі подолання національного егоїзму держав, їх співпраці як складника загальноєвропейського процесу².

Найбільшу роль в інституціоналізації утворення відіграли Президент Чехословаччини В. Гавел, який ініціював перші переговори центральноєвропейських високопосадовців у Братиславі у березні 1990 р., а також прем'єр-міністр Угорщини Й. Антал. Саме з його ініціативи була проведена наступна зустріч в угорському м. Вишеград, де, власне, у лютому 1991 р. і було прийнято рамковий установчий документ – «Декларацію про співробітництво між Польською Республікою, Чехословацькою Федеративною Республікою й Угорською Республікою на шляху до європейської інтеграції»³. Основними завданнями нового об'єднання було визначено:

- відновлення національної незалежності, демократії та свободи;
- ліквідація залишків тоталітарного режиму в усіх сферах суспільного, економічного й духовного життя;

² Engelmayr A. Fanfares and Frictions / A. Engelmayr // The Visegrad Group – A Central European Constellation. – Bratislava, 2006. – P. 46.

³ Там само.

- формування парламентської демократії та сучасної правової держави, визнання пріоритетності прав і свобод людини;
- сприяння становленню сучасної ринкової економіки;
- усебічна інтеграція до європейських систем політики, економіки, безпеки та права.

Упродовж подальших зустрічей лідерів центральноєвропейських держав були узгоджені принципи їх співробітництва, з-поміж яких уникнення створення спільних бюрократичних структур; обрання формату щорічних самітів; пріоритетність завдання координації зовнішньополітичної діяльності.

До перших *результатів, досягнутих у 1990-х роках* завдяки співпраці в рамках Вишеграда, можна віднести:

- становлення процедур форуму щодо обговорення спільних проблем у «приватній обстановці»⁴;
- розроблення програми торгівлі з Радянським Союзом, яка не була реалізована через його розпад;
- підписання європейських угод (про асоціацію) між Чехословаччиною, Угорщиною, Польщею та Європейськими співтовариствами у грудні 1991 р.;
- сприяння демократизації Словаччини після періоду авторитарного прем'єрства В. Мечіара (1993–1998 рр.)⁵.

Однак уже у другій половині першого постсоціалістичного десятиріччя помітними стали певна *стагнація співпраці між країнами Вишеградської четвірки*, відсутність взаємовигідних ініціатив, про що свідчить навіть скорочення кількості формальних зустрічей і переговорів. Позитивні тенденції намітилися лише у другій половині 1998 р. після демократичних виборів у Словаччині, коли сусідні держави сконцентрували зусилля довкола досягнення стратегічної мети – набуття членства в НАТО та ЄС. Регулярні консультації, узгодження позицій і координація кроків на міжнародній арені забезпечили одночасний вступ цих країн до Євросоюзу.

У контексті приєднання до Європейського Союзу керівники Вишеградської четвірки визначили *нові сфери співробітництва, з-поміж яких* зміцнення ідентичності центральноєвропейського регіону; реалізація регіональних ініціатив; співпраця в рамках ЄС; обмін досвідом із країнами, що розпочали процес інтеграції. Водночас досягнення стратегічної мети сприяло зростанню настроїв про недоцільність ре-

⁴ Dienstbier J. Visegrad – The First Phase / J. Dienstbier // The Visegrad Group – A Central European Constellation. – Bratislava, 2006. – P. 41–45.

⁵ Demeš P. Visegrad Dreams / P. Demeš // The Visegrad Group – A Central European Constellation. – Bratislava, 2006. – P. 39.

гіонального співробітництва, наростанню гетерогенних тенденцій у «четвірці», зокрема пов'язаних із прагненням Польщі до регіонального лідерства. Однак підписання у 2004 р. *Кромерізької декларації*, в якій було зафіксовано нові пріоритети співпраці центральноєвропейських країн у контексті їх членства в ЄС, продемонструвало, що група успішно пододала етап кризи.

Зазначимо, що імплементація Копенгагенських критеріїв, а також єдиних європейських стандартів на початку 2000-х років сприяла розвитку *економічного співробітництва* між центральноєвропейськими державами, які почали взаємодіяти між собою на основі єдиних правил гри. Водночас відповідно до більшості експертних оцінок поглиблена співпраця щодо регіональної інтеграції в економічній і культурній сферах так і не мали відчутних результатів. Політична еліта країн Вишеграда виявилася неспроможною відмовитися від політики використання етнічних, історико-культурних розбіжностей для задоволення внутрішньої, зокрема електоральної, кон'юнктури, а взаємна економічна конкуренція завадила об'єднанню зусиль для завоювання зовнішніх ринків.

Саме через неефективність винятково політичного співробітництва, починаючи з 2000-х років, у межах V4 почала досить активно розвиватися *співпраця між неурядовими організаціями й іншими структурами громадянського суспільства*, чому сприяло насамперед створення Міжнародного Вишеградського фонду. Також була налагоджена кооперація між різноманітними галузевими міністерствами «четвірки», що, своєю чергою, додало співробітництву технократичного характеру⁶.

Конструктивна співпраця V4 щодо планування бюджету ЄС на 2007–2013 рр. засвідчила, що центральноєвропейські держави виявилися спроможними до результативної взаємодії та подолання національних розбіжностей, насамперед за наявності значних стимулів⁷. У таких випадках V4 спроможна успішно відстоювати свої інтереси у загальноєвропейському масштабі. Порівняно безболісне проходження Вишеградської четвірки через етап кризи в ЄС також підтвердило припущення, що низький рівень інституціоналізації об'єднання сприяв більш гнучкому реагуванню на зовнішні виклики.

Упродовж останніх років основним рушієм поглиблення співпраці в рамках V4 можна вважати Словаччину, під час головування якої у 2011 р. (*Братиславська декларація*) було визнано, що одним із пріори-

⁶ Зеленько Г. І. Політична «матриця» громадянського суспільства: Досвід країн Вишеградської групи та України / Г. І. Зеленько. – К.: Знання України, 2007.

⁷ Шнирков О. «Економіка ЄС-10: два роки після вступу до Союзу» / О. Шнирков // Зеркало недели. – 2006. – № 34(613). – 9–15 вересня.

тетів «четвірки» є співробітництво із країнами Східного Партнерства⁸. За даними соціологічних досліджень, найбільшу обізнаність щодо регіональної співпраці виявлено саме серед *словацького* суспільства: у 2003 р. 56 % респондентів засвідчили, що вони знайомі з діяльністю V4 (44 % угорців, 39 поляків і 35 % чехів). Слід очікувати, що міжнародні пріоритети Словаччини на найближчу перспективу залишатимуться незмінними, про що засвідчили ухвалені у січні 2013 р. «Пріоритети зовнішньої політики СР на 2013 р.», у яких наголошується на розвитку дружніх відносин із сусідніми державами та сприянні діяльності основних регіональних форматів, передусім V4⁹.

Водночас традиційно на лідерство у «четвірці» претендує Польща як найбільша регіональна економіка та геополітичний гравець. При цьому прем'єр Угорщини В. Орбан у публічних виступах 2012–2013 рр., можливо з огляду на конфлікт з європейськими провідними державами, заявив, що «країни Центральної та Східної Європи мають проводити власну політику, не озираючись на Європейський Союз», для чого необхідно «створити можливість якомога глибшого економічного співробітництва у Центральній Європі»¹⁰.

Слід зазначити, що протягом останніх років, незважаючи на певні розбіжності, «четвірка» виявилася здатною виробити консолідовану позицію щодо розширення ЄС на Балканах, зокрема щодо приєднання Хорватії, початку переговорів з Чорногорією та надання статусу кандидата Сербії. Таким чином, незважаючи на зростання значення (в загальному порядку денному) інших питань – економічних, податково-бюджетних, інституційних – Вишеградські країни, як і раніше, чітко заявляють про свою підтримку розширення політики європейської інтеграції.

Група також має позитивний досвід щодо узгодження зовнішніх ініціатив, про що свідчить прецедент 2011 р., коли в контексті подій т.зв. арабської весни держави V4 запропонували передати ноу-хау демократизації та модернізації країнам Північної Африки та Близького Сходу¹¹. З-поміж консолідованих рішень, прийнятих у 2013 р., страте-

⁸ *Strazay T. Možnosti a limity d'alsej iu «Visegradizacie» Visegradu / T. Strazay // Rocenka zahraničnej politiky Slovenskej Republiky 2011. – Vyskumne centrum Slovenskej spolocnosti pre zahraničnu politiku, n.o., Bratislava, 2012. – P. 50.*

⁹ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_B86CC0812D7B5174C1257AF40036FD64_SK/\\$File/Zameranie%20ZP%20SR%202013.pdf](http://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_B86CC0812D7B5174C1257AF40036FD64_SK/$File/Zameranie%20ZP%20SR%202013.pdf)

¹⁰ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.regnum.ru/news/fd-abroad/magyar/polit/1634150.html#ixzz2TGC7c66D>

¹¹ *Strazay T. Možnosti a limity d'alsej iu «Visegradizacie» Visegradu / T. Strazay // Rocenka zahraničnej politiky Slovenskej Republiky 2011. – Vyskumne centrum Slovenskej spolocnosti pre zahraničnu politiku, n.o., Bratislava, 2012. – P. 52.*

гічний характер має насамперед ініціатива щодо формування спільного військового підрозділу, а також спроби налагодження енергетичної та інфраструктурної співпраці, взаємодії з Північними та Балтійськими країнами. Водночас, незважаючи на прагнення учасників Вишеградської групи підвищити рівень енергетичної безпеки шляхом диверсифікації постачальників та об'єднання в єдину центральноєвропейську енергетичну інфраструктуру, конкретні рішення й досі не готові. Обговорюються варіанти технології видобутку сланцевого газу у Польщі, постачання скрапленого природного газу через термінали на Балтійському та Адріатичному морях, збереження атомної енергетики з подальшим розвитком цієї галузі¹².

Незважаючи на те, що V4 бракує внутрішньої єдності (на зразок Бенілюксу) група має потенціал, щоб представляти об'єднану позицію всередині Європейського Союзу. У цьому контексті слід зазначити, що відповідно до Лісабонського договору, який унормовує інституційні процедури в ЄС, Польща, Чехія, Словаччина та Угорщина отримали разом 46 голосів у Європейській Раді¹³. Крім того, про певне друге дихання Вишеграда свідчить його активне позиціонування всередині ЄС і в сусідніх державах як носія т.зв. центральноєвропейського духу, що базується на поєднанні традицій, креативності й модерних структур в економіці та соціальній сфері.

Водночас можна дійти висновку, що як форма регіонального співробітництва Вишеградська четвірка може ефективно функціонувати в межах ЄС доти, доки доповнює інші платформи для співробітництва та сприяє процесу поглиблення європейської інтеграції. Із цією метою V4 запропонувала свою модель регіональної співпраці як приклад для країн Західних Балкан і Східної Європи.

1.2. Конфліктогенний потенціал усередині Вишеградської четвірки

З огляду на високий рівень конфліктогенності, що існує в середовищі країн V4, досягнення зазначених результатів регіонального співробітництва можна вважати успіхом їх дипломатії.

Передусім за результатами соціологічних досліджень, громадяни «четвірки» країн не розглядають одне одного як повністю бажаних

¹² *Вдовиченко В.* Міжнародна безпека: погляд Вишеградської четвірки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uaforeignaffairs.com/ua/ekspertna-dumka/view/article/mizhnarodna-bezpeka-pogljad-Vishegradskoj-četvirki/>

¹³ *Carnogursky J.* Visegrad Today and Tomorrow / J. Carnogursky // The Visegrad Group – A Central European Constellation. – Bratislava, 2006. – P. 34.

партнерів, керуючись багатьма *традиційними стереотипами чи більш сучасними упередженнями*¹⁴. Така неготовність до розв'язання спільних проблем пояснюється й, зокрема, відсутністю єдиної культурної політики, завдяки чому мала б сформуватися *центральноєвропейська ідентичність*, яка є важливим чинником у реалізації масштабних гуманітарних проєктів. Зокрема, країни-групи й досі не в змозі організувати помітні культурні акції в загальноєвропейському масштабі, крім формування спільної інтернет-бібліотеки, «золотого фонду» фільмів, музичного архіву¹⁵.

Не менш важливою перепоною є *різниця між самими європейськими стратегіями*, яких дотримуються члени «четвірки»: *Польща* прагне одночасно поглибити й розширити інтеграційні процеси; *Словацьчина*, вступивши до єврозони, надає перевагу економічному аспекту співпраці; у *Чехії* помітний євроскептицизм, а отже, прохолодне ставлення до надмірних європейських ініціатив; а *Угорщина* взагалі перебуває в ізоляції у середовищі «старих» членів ЄС. Понад те, різні ідеологічні основи урядів Вишеграда не сприяють швидкому досягненню компромісів.

Інше дискусійне питання полягає в тому, чи сприяє чинник відсутності формальних структур управління досягненню консолідованої позиції її членів або ж, навпаки, заважає формувати центральноєвропейський порядок денний. Як уже зазначалося, у 2012 р. країни Вишеграда спробували проводити єдину політику під час переговорів щодо нового бюджету ЄС, яка, однак, була частково нівельована невдоволенням щодо отримання Польщею більшої частки спільних ресурсів.

Також, незважаючи на вдаване «мирне розлучення» Чеської та Словацької Республік у 1993 р., *економічні диспропорції*, які виникають у розвитку обох країн подекуди використовуються словацькою стороною для обвинувачення Праги у привласненні більшої частки із колишніх чехословацьких золотовалютних активів. У 1993–1998 рр. однією з причин конфліктогенності між сусідніми державами була також політика словацького прем'єр-міністра В. Мечіара, оскільки саме він наголошував на факті дискримінації Словацьчини й наявності т.зв. міжнародної змови проти Братислави, у якій «сусід», на його думку, відіграє головну роль. У відповідь чеські політики наполягають на іс-

¹⁴ Gyurcsany F. Giving Citizens a reason to celebrate Visegrad / F. Gyurcsany // The Visegrad Group – A Central European Constellation. – Bratislava, 2006. – P. 16.

¹⁵ Chmel R. A Visegrad without Culture? / R. Chmel // The Visegrad Group – A Central European Constellation. – Bratislava, 2006. – P. 173–174.

нуванні великого боргу ЄР, який, до того ж, підтверджений міжнародним аудитом¹⁶.

Крім того, члени Вишеграда мають подекуди різні уявлення про пріоритети співпраці. Наприклад, угорська сторона неодноразово зазначала, що економічному співробітництву надається недостатня увага, водночас не вважаючи функціонування Вишеградського фонду пріоритетним для «четвірки»¹⁷. При цьому економічні суперечності є основним проблемним питанням у відносинах між Польщею та іншими країнами V4. Зокрема, ідеться про т.зв. продовольчі війни та звинувачення чеських і словацьких ЗМІ у застосуванні чорних піар-технологій проти польських виробників¹⁸. Варто також зазначити, що, наприклад, понад 40 % харчового імпорту Словаччини становлять саме польські продукти. Крім того, приховане побоювання викликає і домінування Польщі, яка веде прямий діалог із четвіркою лідерів «старої Європи», подекуди ігноруючи думку інших учасників Вишеградської групи.

Найбільш виразним конфліктом, що має і відкриті, і латентні прояви, є етнополітичні суперечності в центральноєвропейському регіоні, зокрема між Угорщиною та Словаччиною. Об'єктивною передумовою формування цього конфлікту є чисельна угорська меншина (орієнтовно 500 тис. осіб) на території ЄР, яка, до того ж, упродовж постсоціалістичних десятиріч набула політичної суб'єктності, сформувавши етнічні партії та отримавши представництво в органах влади, у т.ч. парламенті і уряд. Таким чином, одним із джерел конфлікту можна назвати стратегію Будапешта щодо надання всебічної підтримки етнічним угорцям, які проживають у сусідніх країнах і пов'язане із цим побоювання Словаччини щодо збереження суверенітету над територією, на якій зростає політична вага угорської меншини.

Особлива напруженість у відносинах між сусідніми державами виникла на початку 2010-х років, коли набула чинності процедура спрощеного отримання громадянства Угорщини жителями, які постійно проживають на території суміжних країн. Відповідно до нового варіанта закону представникам угорської меншини у Словаччині були надані політичні права, а також можливість балотуватися в національний парламент. Пріоритетним завданням проголошено створення угорської

¹⁶ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pehe.cz/clanky/1997/1997-Tensionbetweenczandsl.html>

¹⁷ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.accessmylibrary.com/article-1G1-85329151/disagreement-lies-behind-postponed.html>

¹⁸ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.presseurop.eu/en/content/news-brief/3596671-slovaks-have-run-us>

територіальної автономії у Словаччині, Румунії та Україні для збереження розірваної межами угорської нації.

Словаччину угорське керівництво зарахувало до проблемних країн щодо реалізації національної стратегії Будапешта, критерієм успішності якої є масовість надання угорського громадянства як першого етапу утворення національних автономій. Братислава гостро відреагувала на оновлення угорського законодавства, схваливши норми, відповідно до яких за приховування подвійного громадянства накладається штраф у розмірі 3319 євро та відбувається позбавлення словацького громадянства. Водночас у 2012 р. розпочався процес розширення прав закордонних словаків, що сприймається як захисна стратегія Словаччини¹⁹.

Крім того, у період прем'єрства представника лівоцентристської орієнтації Р. Фіцо (2006–2010 рр.; з весни 2012 р.) теж дотримувалися політики захисту «словацького», штучно подразнюючи етнічні інтереси Будапешта. Ідеться про реформування системи освіти для представників меншин (у т.ч. угорської), прийняття оновленого мовного законодавства, відповідно до якого передбачаються штрафи за використання недержавної мови в офіційних установах. Понад те, словацькі націоналісти у 2007 р. ставили під сумнів доцільність входження Словаччини у Шенгенську зону, наголошуючи насамперед на факті «прозорості» кордону з Угорщиною. Слід також зазначити, що у 2008 р. уряд СР відмовився визнати незалежність Косова, розглядаючи це як міжнародно-правовий прецедент для формування угорської автономії²⁰.

Незважаючи на критику європейськими структурами окремих елементів словацької політики й угорської стратегії зокрема, етнічний конфлікт між Словаччиною та Угорщиною має характер сталого питання «порядку денного» двосторонніх відносин. Водночас у 2013 р. уряди обох країн запланували міжвідомчі переговори щодо проекту угоди, покликаної розв'язати проблему подвійного громадянства та врегулювати становище національних меншин у Словаччині, що у випадку результативності може сприяти зменшенню напруженості у відносинах між цими центральноєвропейськими сусідами.

Є підстави вважати, що Вишеградська група на даний момент є регіональною системою всередині Європейського Союзу з елемента-

¹⁹ Лендъел М. Досвід регулювання подвійного громадянства у країнах Європи: український контекст / М. Лендъел, С. Мітрьєва. – Срібна земля – Фест. – 2013. – 1–21 лютого. – №6 (859). – С. 5.

²⁰ Hamberger J. On the Causes of the Tense Slovak-Hungarian Relations / J. Hamberger [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sfpa.sk/sk-hu-euroforum/doc/09_hamberger.pdf

ми стратегічного співробітництва щодо вирішення спільних зовнішніх проблем. Існуючі розбіжності між країнами Вишеградської групи (культурного, політичного, етнополітичного, економічного характеру) поки що мають непереборний характер і певні прояви й у відносинах з Україною.

Розділ 2

Криза Європейського Союзу як чинник впливу на його відносини із країнами Східної Європи

2.1. Сучасний стан та ймовірний сценарій розвитку фінансово-економічної кризи

Для характеристики сучасного стану Європейського Союзу найчастіше використовують поняття «криза», яка має кілька вимірів, у т.ч.:

- *конкурентоспроможності європейських економік*, зокрема тих, що входять до єврозони, і не можуть скористатися національними кредитними й монетарними інструментами для стимулювання розвитку;

- *політики конвергенції ЄС*, свідченням чого є значні відмінності в рівнях соціально-економічного розвитку країн-членів та/або окремих регіонів, а також різні (здебільшого полярні) політичні пріоритети національних держав;

- *інституційної спроможності наднаціональних структур* забезпечити дотримання Маастрихтських критеріїв щодо запровадження євро (дефіцит бюджету не перевищує 3, національний борг – 60 %);

- *взаємної довіри держав* стосовно дотримання необхідних макроекономічних показників, упровадження ефективної економічної політики, яка не загрожуватиме економічній стабільності всієї єврозони та ЄС загалом, що є також свідченням *несформованості європейської ідентичності*;

- *соціально-політичного розвитку*, оскільки політика структурних реформ і бюджетної економії спричиняє зростання соціальної напруженості в європейських країнах, що може спричинити масові громадянські акції протесту і зміну правлячих коаліцій;

- *європейських інтеграційних механізмів загалом*, оскільки прийняття спільних рішень щодо подолання кризи (запровадження Європейського фінансового стабілізаційного механізму, ініціювання фіскального союзу) призвели до конфліктів національних інтересів.

Криза впливає і на потенціал, і на зміст європейської політики Угорщини, Польщі, Чеської Республіки та Словаччини, об'єднаних у Вишеградській групі. За оцінками експертів, упродовж перших п'яти років перебування у складі ЄС країни V4 не відігравали суттєвої ролі у форму-

ванні його стратегії, понад те, навіть не прагнули цього, що пояснюється адаптацією до умов членства. Водночас у 2004 р., напередодні приєднання до ЄС, центральноєвропейським країнам вдалося завдяки просуванню спільної позиції поліпшити умови доступу до аграрних програм спільноти. Найбільш візуалізованим прикладом впливу на європейські рішення стало лобювання перегляду бюджету ЄС на 2007–2013 рр., у результаті чого була значно підвищена частка коштів структурних фондів, які спрямовувалися на потреби постсоціалістичних країн.

Однак економічні проблеми, що визріли в країнах V4 у другій половині 2000-х років, політична нестабільність в Угорщині, ескалація конфлікту між цією країною та Словаччиною стосовно статусу угорської меншини, не сприяли формуванню єдиної програми дій у загальноєвропейському масштабі. Центральноєвропейські країни обрали роль т.зв. донора демократії, використовуючи інструмент національних програм міжнародної допомоги для сприяння розвитку демократії, насамперед в Україні та Білорусі, країнах Західних Балкан.

Упродовж останніх років ініціативи країн V4 уже стали об'єктом уваги європейських провідних держав і наднаціональних інститутів, зважаючи на їхнє прагнення поєднати євроатлантичні та європейські інтереси в умовах латентного геоекономічного й політичного конфлікту, що сформувався між США та Європою. Зокрема, йдеться про озвучені у 2011 р. наміри центральноєвропейських країн створити бойову групу на чолі з Польщею, яка у 2016 р. мала стати повноцінним військово-політичним механізмом з окремими від НАТО повноваженнями. Цей план був також підтверджений у квітні 2013 р. у Декларації міністрів закордонних справ V4 «За більш ефективну й сильну спільну політику безпеки та оборони»²¹.

Зазначимо, що загалом центральноєвропейські країни, навіть зважаючи на економічні проблеми Угорщини, менше постраждали від фінансово-економічної кризи, ніж господарство та соціальна сфера країн Південної Європи. При цьому економічний розвиток держав V4 залишається вразливим з огляду на залежність від європейських інвестицій та капіталу і, як наслідок, орієнтованості на експорт вироблених товарів економіки. Найбільш чутлива до зовнішньої кон'юнктури економіка Угорщини вже відчула й наслідки корегування бюджетно-фіскальної політики ЄС: країні, враховуючи надмірний дефіцит бюджету, було призупинено виплату ресурсів з Європейського фінансового ста-

²¹ *Declaration of the Visegrad Group Foreign Ministers «For a More Effective and Stronger Common Security and Defence Policy»*. – 2013. – April 19th [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.visegradgroup.eu/declaration-of-the-130419>

білізаційного механізму, що було необхідною умовою для отримання кредиту МВФ.

Досвід кризи в ЄС дуже цінний для України, оскільки свідчить, що держава-член ЄС може бути захищена від негативних впливів лише здійснюючи власне ефективне економічне врядування, спрямоване на розвиток країни та її конкурентоспроможність. Європейська інтеграція є тільки інструментом, що надає додаткові можливості для пришвидшення економічного розвитку держави та може розглядатися лише як засіб, що пом'якшує негативні впливи та кризові явища, не надаючи повного захисту від них. Таким чином, Україна цілком спроможна використати існуючі можливості ЄС для модернізаційного розвитку та підвищення власної конкурентоспроможності. Йдеться насамперед про Європейський Союз як джерело інвестицій та інвестиційного імпорту в Україну, а також про перспективність розвитку торговельних відносин між Україною та ЄС, оскільки ринки останнього є найбільшими ринками країн-сусідів України як за кількістю населення, так і за ВВП²².

2.2. Позиції європейських країн щодо майбутнього розширення в умовах кризи

Умови кризи спонукали країни Вишеградської групи до формування *солідарної позиції у виробленні пріоритетів загальноєвропейської політики*. Зокрема, у 2011 р. у Братиславській декларації прем'єр-міністрів V4 країни запропонували посилити політику згуртування ЄС і реформувати його Спільну аграрну політику, зокрема, у контексті підготовки бюджету на 2014–2020 рр. Така вимога пояснюється зацікавленістю нових членів ЄС у спрямуванні європейської допомоги на збалансування розвитку регіонів, а також у диверсифікації джерел енергоносіїв і відповідної інфраструктури, що теж було декларовано. Водночас центральноєвропейські держави, зокрема Чеська Республіка, розкритикували політику поглиблення інтеграції на різномірній (із соціально-економічного погляду) території Європи. Своєю чергою для України має значення заява лідерів «четвірки» про готовність передати свій досвід соціально-економічних і політико-інституційних трансформацій сусіднім державам, використовуючи важелі зовнішньої політики ЄС²³.

²² Снігир О. В. Трансформація Європейського Союзу під впливом кризи еврозони. Висновки для України / О. В. Снігир, С. А. Гуцал – К.: НІСД, 2012. – С. 36.

²³ *The Bratislava Declaration of the Prime Ministers of the Czech Republic, the Republic of Hungary, the Republic of Poland and the Slovak Republic on the occasion of the 20th anniversary of the Visegrad Group* [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.visegradgroup.eu/2011/the-bratislava>

На сьогодні уточнення пріоритетів економічної політики ЄС має наслідком *формування нових ситуативних союзів країн, які поділяють спільні інтереси*. Щодо впливу на формування Східної політики ЄС, такими партнерами V4 стали насамперед Естонія, Литва та Латвія, які упродовж останніх двох років теж декларували безумовну підтримку європейським прагненням України. У 2012 р. намітилася тенденція до ширшої взаємодії країн Балто-Чорноморської осі, свідченням чого стала зустріч у лютому 2013 р. у Гданську міністрів закордонних справ країн Вишеградської групи, Прибалтики, Скандинавських країн, взаємодія яких є вигідною з економічного погляду та є певною противагою зближенню Німеччини і Франції з Росією. На зустрічі V4 упродовж 2012 р. також запрошувалися лідери Словенії, Болгарії, Румунії, що у поєднанні зі стратегічним союзом Польщі з Румунією означає посилення претензій Варшави на регіональне лідерство серед постсоціалістичних країн, які є членами ЄС чи претендують на цей статус.

Іншими пріоритетними питаннями взаємодії країн V4 є забезпечення енергетичної безпеки регіону, у т.ч. модернізації існуючої та будівництва нової енергетичної інфраструктури, налагодження співробітництва у сферах оборони та безпеки, враховуючи чинник очікуваного скорочення військової присутності НАТО.

З погляду національних інтересів Києва важливою є *взаємодія членів Вишеградської групи з північними країнами (Швецією, Фінляндією, Данією, Нідерландами)*, які формують групу найбільших критиків поточної політичної ситуації в Україні, що може ускладнити процес підписання та подальшу ратифікацію Угоди про асоціацію з ЄС.

Зауважимо, що формування ширшої за змістом і переліком учасників конфігурації співпраці належало до *пріоритетів головування Польщі у V4* (липень 2012 – червень 2013 рр.), яка визначила 3-поміж завдань діяльності в середовищі інститутів ЄС таке:

- просування спільних інтересів стосовно довгострокового фінансування на період 2014–2020 рр., у т.ч. пріоритетів Європейського інструмента сусідства і партнерства;

- налагодження співробітництва у сфері оборони та безпеки, зокрема створення у 2016 р. Вишеградської бойової групи Європейського Союзу, до участі у функціонуванні якої запрошено також Україну;

- надання більшої ваги політиці вирівнювання всередині ЄС, збереження пропорцій фінансування Європейського фонду регіонального розвитку, Європейського соціального фонду, Фонду згуртування, при одночасному запровадженні спільних стратегічних рамок;

- розвиток різних видів інфраструктури на території ЄС, зважаючи на потребу диверсифікації поставки енергоносіїв із Росії, обговорення можливостей видобутку сланцевого газу, поклади якого є на території Польщі, Угорщини, Литви, Румунії, Болгарії та України;

- просування ініціативи «Східне партнерство», зокрема залучення більших фінансових ресурсів у рамках нового бюджету ЄС;

- залучення організацій громадянського суспільства, зокрема відповідного форуму Східного партнерства, до формування та реалізації європейської політики;

- відкриття для партнерів можливостей агентств і програм, зокрема молодіжних та освітніх.

Країни Вишеграда наприкінці 2012 – початку 2013 рр. в офіційних заявах також закликали Європейську Комісію та Європейську службу зовнішніх дій включити в «*дорожню карту*» Східного партнерства, яка готується до осіннього саміту у Вільнюсі, такий пріоритет, як інтеграція найбільш успішних східноєвропейських партнерів у внутрішній європейський ринок і створення спільної економічної зони, що, своєю чергою, мало стимулювати реформи.

Водночас до східноєвропейських країн, у т.ч. України, Вишеградською групою були спрямовані заяви щодо:

- дотримання принципів поваги до прав людини, верховенства права, інших демократичних стандартів;

- недопущення вибіркового правосуддя;

- налагодження співробітництва із громадянським суспільством (ця позиція була підсилена навесні – у червні 2013 р., коли навіть представники Польщі як найбільш переконаного «адвоката» України почали піддавати сумніву факт підписання документа у Вільнюсі у випадку недотримання цих вимог).

У липні 2013 р. головування у V4 перебрала Угорщина, яка визначила з-поміж пріоритетів свого президентства, забезпечення енергетичної безпеки регіону, розвиток його транспортної інфраструктури, посилення співробітництва у сфері безпекової та оборонної політики, економічне співробітництво, зокрема на рівні малого та середнього бізнесу, узгодження зовнішньої політики «четвірки», тобто фактично продовження реалізації цілей, сформульованих за рік перед тим Польщею. При цьому у відносинах із країнами Східного партнерства, у т.ч. України, V4 підтвердила своє бажання виконувати роль посередника між його учасниками та державами-членами ЄС, а також передавати успішний досвід демократичних трансформацій. Водночас було ще раз наголошено, що підтримка центральноєвропейськими країнами підписання Угоди про асоціацію з Україною (чи щонайменше її частини)

стосовно зони вільної торгівлі та її євроінтеграційних прагнень загалом має супроводжуватися дотриманням Києвом європейських цінностей і стандартів²⁴.

Подібні заяви були озвучені на початку липня на саміті V4 у Віслі²⁵, незважаючи на те, що, за деякими експертними оцінками, центрально-європейські високопосадовці не отримали на той час нових аргументів на користь виконання Україною необхідних «домашніх завдань» до зустрічі у Литві.

2.3. Потенціал впливу країн Вишеградської четвірки на політику ЄС щодо східних сусідів

На сьогодні центральноєвропейським країнам, очевидно, бракує лобістського потенціалу для просування власної позиції серед решти членів ЄС, а кількість голосів, які мають в європейських інститутах країни Вишеграда та їх північні сусіди, не становить кваліфіковану більшість. Тому їхнім стратегічним завданням є *отримання підтримки держав, які мають велику економічну, політичну та інституційну вагу, насамперед Німеччини та Франції*. Нині завдяки новим форматам взаємодії із цими країнами вдалося досягти сприятливих для Вишеградської четвірки рамок фінансування у 2014–2020 рр. Тим більше, що є достатньо обґрунтованою позиція, висловлена прилюдно спікером парламенту Угорщини Л. Ковнером, про те, що Центральна Європа, у разі виходу із кризи, в якій вона перебуває, стане найбільш конкурентоспроможним регіоном в усій Європі²⁶. Саміт V4, що відбувся 6 березня 2013 р. за участі канцлера Німеччини А. Меркель та Президента Франції Ф. Олланда, засвідчив, що країни Веймарського трикутника також зацікавлені у зміцненні військового потенціалу центральноєвропейських країн.

Слід зазначити, що, незважаючи на зближення європейських пріоритетів країн V4, їх інтереси мають і певні відмінності. Так, *Угорщина*

²⁴ *Programme of the Presidency, Hungarian Presidency 2013–2014 of the Visegrad group* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://washington.kormany.hu/download/8/d8/70000/2400-WAS-2013-Magyarorsz%C3%A1g%20V4%20eln%C3%B6ks%C3%A9g%C3%A9nek%20programja-1081-KEEV-2013.pdf>

²⁵ *Саміт Президентів країн Вишеградської групи та Президента України у Віслі* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/news-feeds/foreign-offices-news/13492-samit-prezidentiv-krajin-vishegradskykoji-grupi-ta-prezidenta-ukrajini-u-visli>

²⁶ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.galamus.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=203507:visegrad-i-negyek-koeverlaszlo-a-regionalizmus-az-europai-integracio-epitkoeve&catid=76:hazai-vonatkozashirek&Itemid=113

найбільше постраждала від кризи, однак, за результатами 2012 р., уже зуміла зменшити дефіцит бюджету. У публічних виступах лідер Угорщини В. Орбан наголошує на «історії успіху» Угорщини, яка пододала економічну прірву, в якій перебувала на початку його прем'єрства. Водночас економічний євроскептицизм, доповнений авторитарними тенденціями в управлінні, змушує європейські інститути приділяти цій країні особливу увагу. При цьому падіння рейтингу правлячої партії ФІДЕС за рік до запланованих на весну 2014 р. парламентських виборів спонукає прем'єр-міністра Угорщини В. Орбана шукати підтримку в закордонних угорців, надаючи їм можливість скористатися виборчим правом через здобуття угорського громадянства. Утім політика подвійного громадянства уже призвела до протистояння зі Словаччиною та, враховуючи латентний конфлікт з Україною щодо регулювання цього статусу для угорців, які проживають на території Закарпатської області, може ускладнити вироблення спільної позиції V4 з приводу пріоритетів співробітництва зі східноєвропейськими партнерами²⁷. Разом з тим ці розбіжності нейтралізує насамперед *Дунайська стратегія* розвитку, схвалена ЄС з ініціативи Будапешта, а також роль «мосту», яку відіграє ця країна між центральноєвропейськими та балканськими країнами. Тим більше, що на тлі конфронтації з країнами «старої Європи», уряд В. Орбана приділяє особливу увагу участі в регіональних європейських об'єднаннях, зокрема у зв'язку з головуванням Угорщини в Центральноєвропейській ініціативі у 2013 р. та у V4 у другій половині 2013 р.

Словацька Республіка, незважаючи на повторне формування лівоцентристського уряду Р. Фіцо навесні 2012 р., не лише не відмовилася від зовнішньополітичної місії поширення демократичних цінностей у країнах Західних Балкан і Східної Європи, започаткованої у 1998–2006 рр. правоцентристськими коаліціями, а й додала до своєї проєвропейської політики реалізму технократичного характеру, припинивши ескалацію більшості конфліктів європейського масштабу. Ідеться про безболісне виділення внеску в Європейський стабілізаційний механізм на відміну від демаршу 2011 р., уникнення критики Угорщини за її політику підтримки закордонних співвітчизників, відчутна лібералізація візового режиму, зокрема з Україною, що має сприяти поживленню торгівлі та інвестицій у словацьку економіку²⁸. Водночас Словаччи-

²⁷ *A blow for Viktor Orban Support for the prime minister seems to be fading fast* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economist.com/news/europe/21569456-support-prime-minister-seems-be-fading-fast-blow-viktor-orban>

²⁸ *Slovakia's foreign policy року* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economist.com/blogs/easternapproaches/2013/01/slovakia-0>

на – єдина держава Вишеграда, яка входить до єврозони та змушена якомога тісніше координувати свою економічну політику із країнами ядра ЄС.

Польща зазнала найменших втрат від кризи, продемонструвавши упродовж останніх років навіть зростання, посівши відповідне місце в переліку шести найбільших європейських економік. Відповідно до проекту бюджету на 2014–2020 рр. Варшава набуває статусу найбільшого отримувача допомоги ЄС з-поміж усіх країн-членів (майже 106 млрд євро)²⁹, а в регіоні Центральної та Східної Європи відіграє роль своєрідного інтеграційного центру для колишніх постсоціалістичних країн, що вже зазначалося. Водночас, з огляду на те, що Варшаві у другій половині 2011 р., тобто під час головування в ЄС, не вдалося реанімувати ініціативу «Східне партнерство» як пріоритетний інструмент східної політики, Польща упродовж наступних років змушена це робити за рахунок зміцнення союзнитва із сусідніми малими державами та завдяки запровадженню привабливих можливостей для Німеччини.

Чеська Республіка залишається, за оцінками інвесторів, найбільш привабливою для вкладення капіталу, зокрема завдяки прозорій податковій системі, розвиненій інфраструктурі та наближеності до європейського центру. Прямі вибори взимку 2013 р. на посаду Президента М. Земана означають очікуване посилення проєвропейських настроїв у Празі та її готовність проводити спільну економічну політику з іншими країнами та інститутами ЄС³⁰. Так, новообраний президент уже заявив, що, на відміну від свого попередника євроскептика В. Клауса, є «єврофедералістом» і прихильником введення єдиної європейської валюти – євро³¹. При цьому основні пріоритети зовнішньої політики ЧР, сформульовані у липні 2011 р., передбачають, що, крім орієнтації на НАТО і США у сфері безпеки, основними економічними партнерами Праги залишатиметься Німеччина й Польща, що означає формування т.зв. центральноєвропейської вертикалі. Чеська Республіка також (подібно до Угорщини) відмовилася від регіонального лідерства у Цент-

²⁹ ЕС может увеличить помощь Польше в следующем семилетнем бюджете до 106 млрд евро [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://economics.unian.net/gus/news/156865-es-mojet-uvelichit-pomosch-polshe-v-sleduyuschem-semiletнем-byudjete-do-106-mlrd-evro.htm>

³⁰ *Перші* прямі президентські вибори в Чеській Республіці : аналіт. зап. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1092/>

³¹ *Новий* президент Чехії обцяє приєднання країни до єврозони через 5 років [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/news/558150-noviy-prezident-chehiji-obitsyae-priednannya-krajini-do-evrozoni-cherez-5-rokiv.html>

ральній і Східній Європі на користь Польщі, підсилюючи активність серед інших країн ЄС.

Варто зазначити: оскільки Європейський Союз не отримав від США очікуваної допомоги в подоланні фінансової кризи, що сприяє формуванню конфлікту між цими центрами сили, країни Нової Європи, які дотримуються атлантичної геополітичної орієнтації, змушені балансувати між європейськими й іншими зовнішньополітичними пріоритетами. Водночас з їх інтересами, враховуючи узгодженість позицій «четвірки», вимушені рахуватися інші члени ЄС, пам'ятаючи, зокрема, про перешкоди, які чинила Чеська Республіка та Польща у 2008–2009 рр. у процесі ратифікації Лісабонського договору. Таким чином, можна стверджувати, що країни V4 знаходяться на стадії облаштування певної ніші в європейській політиці, яка дасть змогу підвищити їх колективну роль та більш ефективно захищати національні інтереси.

Аналізуючи *Східну політику країн Вишеградської четвірки*, варто зауважити, що *Польща* залишається прибічником підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС за будь-яких умов, оскільки саме цей формат допоможе вирішити, на думку її посадовців, проблему дотримання демократичних стандартів і вибіркового правосуддя. Водночас у травні-червні 2013 р. у заявах міністра закордонних справ Польщі Р. Сікорського були озвучені певні сумніви щодо спроможності Києва виконати всі завдання ЄС. Тому оприлюднена позиція полягає у підтримці підписання угоди про асоціацію на Вільнюському саміті, однак при одночасному забезпеченні в Україні сталості функціонування демократичних інститутів.

Подібно до північної сусідки, *Словаччина* теж дотримується тези про необхідність підписання цього документа на саміті Східного партнерства у Вільнюсі восени 2013 р., що було продемонстровано під час зустрічі президентів І. Гашпаровича, лідера Польщі Б. Коморовського із Президентом України В. Януковичем. Подібний сценарій загалом підтримує *Чеська Республіка*, але представники цієї країни в оприлюднених заявах пов'язують цей крок з вирішенням «справи Ю. Тимошенко». Угорщина, маючи специфічні відносини з Україною в етнополітичній сфері, у латентній формі вважає їх ключем до розв'язання питання про європейську перспективу нашої держави.

Водночас навіть узгодження політики центральноєвропейських країн у рамках Вишеградської групи, зростання її ефективності й технологічності способом уникнення конфліктних ситуацій в умовах кризи, входження до складу тимчасових внутрішньоєвропейських альянсів не гарантує просування спільних інтересів у рамках інститу-

тів ЄС. Узгоджені позиції з урядами європейських країн можуть бути знівельовані після зміни парламентських коаліцій у країнах-партнерах (зокрема, восени 2013 р. відбудуться вибори в Німеччині). Крім того, слід брати до уваги наростання розбіжностей між Францією та Німеччиною, пов'язаних із різними підходами до вирішення європейської кризи й соціальними пріоритетами в її умовах, а також відвертий скептицизм Великої Британії щодо можливостей поглиблення інтеграції чи принаймні збереження її сучасного рівня. Крім того, виборчі цикли у країнах V4 не гармонізовані, а отже, результати діалогу «четвірки» залежать від характеру європейських програм урядів і президентів, які переобираються у *Варшаві, Будапешті, Празі та Братиславі*.

Таким чином, в оцінці потенціалу впливу V4 на політику ЄС слід уникати крайнощів – і переоцінення її потенціалу порівняно з європейськими «важковаговиками», і нехтуванням її можливостями. Головна перевага Вишеграда полягає в організації значної кількості зустрічей, форумів, «круглих столів», під час яких є можливість спробувати узгодити спільні позиції та політику з іншими членами Співтовариства.

Розділ 3

Динаміка взаємодії між країнами Вишеградської групи та Україною

3.1. Сфери результативного співробітництва

Після приєднання до Європейського Союзу перед V4 постала проблема вибору об'єднуючих пріоритетів розвитку групи, одним з яких було визначено зміцнення стабільності в регіоні, зокрема завдяки налагодженню співробітництва із сусідніми країнами, з якими «четвірка» поділяла досвід перебування в соціалістичному таборі.

Перший прецедент нового формату взаємовідносин між Вишеградською групою та Україною сформувався у 2003 р., коли статус останньої почав розглядатися в контексті політики східного виміру, тобто можливості надання Україні, Білорусі та Молдові асоціації з ЄС за умови їх попередньої демократизації. Після приєднання до ЄС центральноєвропейські країни апробували *формат V4+*, основною ідеєю якого була передача досвіду інтеграції та модернізації східним сусідам. Для реалізації цієї ідеї, починаючи з 2004 р., керівників України неодноразово запрошували на саміти «четвірки». У травні 2007 р. міністр оборони Ю. Єхануров навіть заявив про бажання України приєднатися до Вишеградської групи.

Таким чином, упродовж останнього десятиріччя лише члени Вишеграда послідовно підтримували політику «відкритих дверей» щодо східних сусідів, а також застосовували стратегію поєднання лобювання їх інтересів усередині ЄС і подання прикладу успішності «європейського проекту».

Центральноєвропейські держави зацікавлені у формуванні зони безпеки і стабільності та, щонайменше, неавторитарних політичних режимів біля своїх кордонів (лише Чеська Республіка належить до сусідів другого порядку) і для досягнення цієї мети застосовують інструменти політичного впливу, а також налагодження контактів з органами місцевого самоврядування та громадянського суспільства. Також економіки «четвірки» потребують, з одного боку, нових можливостей для інвестування та збуту продукції, що може запропонувати їм Україна, з другою – її участі у формуванні систем чи ринків надійного постачання енергоресурсів. Саме тому встановлення відносин політичної асоціації між Україною та ЄС, укладення угоди про поглиблену і все-

охоплюючи зону вільної торгівлі відповідає життєво важливим національним інтересам цих країн.

Країни Центральної Європи, починаючи з 2011 р., у контексті обговорення перспектив розвитку програми «Східне партнерство», пропонують перебрати на себе функції координації цієї ініціативою, що пояснюється насамперед ліпшим розумінням колишніми членами соцтабору проблем, які потрібно вирішити східним сусідам, існуванням досвіду швидкої адаптації до європейських стандартів, зацікавленістю у формуванні ареалу стабільності поблизу своїх кордонів. Водночас «нові» члени ЄС неспроможні забезпечити ресурси для реалізації цих планів, тому стимулюють залучення ресурсів з інших джерел.

З геополітичного погляду, найбільш результативним можна вважати співробітництво України з *Польщею*. З другої половини 1990-х років ці стосунки у політичній площині починають набувати ознак стратегічного партнерства, яке отримало офіційний статус у 1996 р. Досить позитивний імідж України у польському суспільстві, добросусідські відносини та змістовне наповнення терміна «стратегічне партнерство» між державами ґрунтується на певних геополітичних концепціях, відповідно до яких історичні випадки польсько-українських конфронтацій та протистояння призвели до втрати незалежності обох держав. Крім того, польсько-українське зближення є запорукою стримування експансії Росії у Центральній і Східній Європі³².

Стратегічне партнерство між країнами відображається у формуванні спільної позиції з багатьох питань світової та загальноєвропейської політики. Найбільш виразною є *військово-політична співпраця* як важливий інструмент залучення до світової та європейської політики, що у 2013 р., як уже зазначалося, набула формату можливої участі України у формуванні окремої Вишеградської бойової групи.

Взаємодія між Києвом і Варшавою має також більш важливий аспект: після 2004 р. вперше серед членів ЄС з'явилася країна, яка лобювала поглиблення європейської інтеграції України аж до відкриття перед нею європейської перспективи на умовах інституційного членства. Цей *статус «адвоката» Києва* свідчить (з огляду на значну кількість конфліктів у минулому) про значні зусилля дипломатів, експертів, громадських і культурних діячів, спрямовані на примирення двох народів.

³² *Сенич М.* Погляди Єжи Ґедройця на польсько-українське примирення / Марія Сенич [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lnu.edu.ua/slavytyka/p59/023.pdf>

Крім того, Польща претендує на *роль лідера у відносинах між «новими сусідами» та ЄС на Сході*, переслідуючи, з одного боку, власні інтереси у контексті своєї східної політики (економічні в колишніх республіках Радянського Союзу та підвищення політичної ваги всередині Євросоюзу), а також загалом інтереси всієї європейської спільноти. Під час головування в ЄС у другому півріччі 2011 р. Варшава приділяла основну увагу збільшенню ресурсів на реалізацію програм у Східній Європі під час планування бюджету на 2014–2020 рр.

У результаті поліпшення відносин між Росією та Польщею за президентства Б. Коморовського, Східне партнерство перестало сприйматися Москвою як інструмент, спрямований винятково проти російських інтересів. Це стало додатковим аргументом для переконання Варшавою інших членів ЄС, зокрема у форматі «Веймарського трикутника», в тому, що *поглиблення відносин з Україною не лише не спричинить кризу у відносинах із Москвою*, а й відкриє українські ринки для європейських, зокрема німецьких інвестицій і товарів.

Просуваючи позицію про потребу документального надання Україні європейської перспективи, Польща у відносинах із Києвом наголошувала, що мінімальним завданням Східного партнерства (і згодом -- у випадку підписання Угоди про асоціацію) є адаптація національного законодавства до вимог Євросоюзу, що неможливо здійснити без внутрішніх реформ і досягнення прогресу у сфері демократизації. На думку Варшави, налагодження довгострокових відносин між Києвом і Брюсселем є можливим лише на основі дотримання демократичних стандартів, чому сприятиме залучення представників громадянського суспільства, регіональних і місцевих органів влади до формування *політики Східного партнерства*, а в майбутньому – управління асоціацією між Україною та ЄС. У контексті розвитку Східного партнерства Польща у 2011–2012 рр. запропонувала запровадити для його членів (у т.ч. України) принцип «більше за більше», що має стимулювати проведення реформ, а також перелік головних ініціатив і проектів, що повинні бути реалізовані в межах подальшої фінансової перспективи, створення бізнес-форуму, який став би платформою співробітництва між підприємницькими колами східноєвропейських держав, ЄС, міжнародними фінансовими установами. До польських пріоритетів т.зв. східної політики також належить запровадження *інтегрованого підходу до управління кордонами з країнами СП, програм розвитку регіонів на основі принципів відповідної європейської політики*.

Саме Варшава, враховуючи латентний пошук вигідних відносин із «Газпромом», повчальний досвід українсько-російської газової війни 2009 р., об'єктивну потребу виведення України із зони енергетичного

пресингу Росії, виступила у 2010–2011 рр. одним з ініціаторів напрацювання *політики диверсифікації джерел енергопостачання*.

У період головування Польщі в ЄС у другій половині 2011 р. активно обговорювалося питання про методи результативного запровадження в Україні центральноєвропейського досвіду реформ, для чого, з-поміж іншого, може використовуватися формат «V4+Україна», що спонукатиме до системних перетворень на основі європейської моделі. Варшава також розпочала розроблення формату підтримки проєктів і процесу інвестування у Східній Європі країн, що входять до Центральноєвропейської ініціативи (зокрема Австрії), а також ініціювала програму підтримки трансформації, регіональної співпраці та громадянського суспільства в рамках Вишеградського фонду.

На саміті Вишеградської групи у Віслі, що відбувся 2-3 липня, Президент Польщі висловив задоволення насамперед щодо усної згоди української колеги брати участь у реформуванні газового ринку центральноєвропейських країн, надавати сховища для зберігання європейського газу, а також обговорювати у подальшому формат залучення України до функціонування Вишеградської бойової групи. Остання заява Б. Коморовського про «абсолютну» підтримку Києва щодо підписання Угоди про асоціацію, зокрема, корелює із фактичним початком президентської кампанії в Польщі, яка завершиться влітку 2015 р., що потребує від чинного лідера зовнішньополітичного успіху у форматі європейської політичної асоціації зі східним сусідом.

На зміст і динаміку розвитку відносин між Україною та **Угорщиною** впродовж останніх років опосередковано впливали *стосунки між Будапештом і Брюсселем, які можна охарактеризувати як конфліктогенні*. Зважаючи на політику чинного уряду на чолі з прем'єр-міністром В. Орбаном, конституційні та законодавчі акти, схвалені парламентом Угорщини, сприймаються як такі, що порушують базові принципи функціонування Європейського Союзу. Так, 11 березня 2013 р. угорський парламент прийняв поправки до Конституції, які запроваджують певні обмеження свободи слова, передбачають можливість політичної реклами під час виборчих кампаній лише в державних ЗМІ, відкривають можливість для втручання у духовні справи, послабляють роль Конституційного Суду. Цей крок спричинив критику Європейської Комісії, лідерів європейських «важковаговиків», зокрема Німеччини, які звинуватили Будапешт у нехтуванні спільними європейськими цінностями та зобов'язаннями³³.

³³ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.spiegel.de/politik/ausland/orbans-verfassungsänderung-ungarns-gefahrlicher-weg-a-887996.html>

Крім того, завдяки заяві лідера праворадикальної партії «За ліпшу Угорщину» (ЙОББІК) М. Дьондьоші про потребу складання списків політиків єврейського походження в угорському парламенті та уряді, в суспільстві й політикумі загострилася дискусія на тему антисемітизму³⁴. Незважаючи на засудження такої поведінки більшістю фракцій парламенту, президентом та урядом Угорщини, спеціальну заяву стосовно антисемітських висловлювань депутата виголосила Європейська Комісія. Водночас провідні західні ЗМІ звинуватили в антисемітизмі не тільки ЙОББІК, а й правлячу партію ФІДЕС та її лідера В. Орбана³⁵. Як продовження цієї теми 5–7 травня 2013 р. у Будапешті відбувся Всесвітній єврейський конгрес, під час якого критиці були піддані не лише антисемітські настрої в суспільстві, а й антиліберальні тенденції в економіці, зокрема жорсткість податкового й регулятивного регулювання діяльності банків і ТНК. Зокрема, 1 березня 2013 р. В. Орбан призначив на посаду Угорського національного банку – останнього непідконтрольного йому інституту – міністра економіки Д. Матолчі, який до того відповідав за прийняття таких неоднозначних рішень, як відмова від прогресивного оподаткування та введення рівної шкали прибуткового податку в 16 %, націоналізація приватних пенсійних фондів, банківський податок і спеціальний податок на ТНК³⁶. Усі ці тенденції політичного й соціально-економічного життя Угорщини стали підставою для схвалення Європейським парламентом на початку липня 2013 р. т.зв. *звіту Тавареса*, в якому критично оцінено стан дотримання базових європейських цінностей у цій країні. Це, своєю чергою, викликало негативну реакцію угорського парламенту щодо упередженого ставлення до пріоритетів внутрішньої політики в Угорщині³⁷.

В умовах напружених відносин із частиною держав ЄС і його керівними структурами показовими є спроби Будапешта налагодити *більш тісне партнерство з країнами Східної Європи*. Зокрема, це підтверджує налагодження діалогу з Білоруссю після різкого загострення двосторонніх відносин у 2012 р. Під час консультацій між зовнішньополітичними відомствами двох країн, що відбулися у

³⁴ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://magyarnarancs.hu/belpol/folytatja-a-zsidozast-gyongyosi-marton-83717>

³⁵ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.regnum.ru/news/fd-abroad/magyar/polit/1599594.html#ixzz2TGJeEERj>

³⁶ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.origo.hu/gazdasag/20130228-orban-viktor-megnevezte-simor-andras-utodjat-a-magyar-nemzeti-bank.html>

³⁷ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.visegradgroup.eu/news/hungary-fidesz-submits-130704>

травні 2013 р., сторони домовилися обговорювати питання розвитку двосторонніх політичних та економічних відносин, співробітництва у сферах культури й освіти, розширення договірно-правової бази і, зокрема, поліпшення відносин Білорусі з Євросоюзом у межах програми «Східне партнерство». Ще раніше, у січні, під час візиту прем'єр-міністра Угорщини до Російської Федерації були обговорені перспективи інтенсифікації співробітництва у торговельно-економічній та енергетичній сферах (зокрема два великих інвестиційних проекти – розвиток газопроводу «Південний потік» та атомної електростанції в угорському м. Пакш), однак перемовини не мали конкретних результатів³⁸.

На тлі цих не дуже вдалих спроб «прориву на Схід» Угорщина активізувала діалог з Україною. Зокрема, 22 березня 2013 р. у Варшаві під час тристоронньої зустрічі президентів України, Польщі та Угорщини Я. Адер заявив, що його країна, як і Польща, належить до *безумовних прибічників європейської інтеграції України*³⁹. Того ж місяця під час візиту прем'єр-міністра України М. Азарова у Будапешт були досягнуті домовленості про *реверсні поставки природного газу з Угорщини в Україну в обмін на збільшення зворотних поставок електроенергії*, а також підтверджено підтримку укладення Києвом угоди про асоціацію з ЄС⁴⁰.

Традиційно Угорщина виділяє суттєве фінансування на підтримку *розвитку національно-культурних товариств*, інших закладів, які підтримують розвиток співвітчизників в Україні, зокрема на території Закарпатської обл. Водночас диференціація угорської громади та її структур на прихильників основних політичних сил в Угорщині – ФІДЕС та Угорської соціалістичної партії – спричинила розподіл цих ресурсів (теж переважно за партійним принципом). Так, для розвитку Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II в м. Берегово (Закарпатська обл.) угорський уряд 2013 р. виділив фінансову допомогу у 2 млн дол. США, при чому цей заклад є афілійованим із Товариством угорської культури Закарпаття, який є партнером правлячої ФІДЕС в Угорщині⁴¹.

³⁸ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.magyarhirlap.hu/orban-viktor-putyinnal-targyal>

³⁹ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrinform.ua/ukr/news/polshcha_i_ugorshchina_za_e_vrointegratsiyu_ukraini_lovochkin_1809857

⁴⁰ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.for-ua.com/politics/2013/03/28/171525.html>

⁴¹ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://zakarpattya.net.ua/News/109073-Uhorshchyna-vydilyla-\\$2-mln-Zakarpatskomu-uhorskomu-institutu](http://zakarpattya.net.ua/News/109073-Uhorshchyna-vydilyla-$2-mln-Zakarpatskomu-uhorskomu-institutu)

До позитивних тенденцій двосторонніх відносин належить зростання торговельного обороту, яке розпочалося ще у 2009 р., збереження угорських інвестицій в економіці України, незважаючи на відтік іноземних капіталовкладень іншого національного походження.

Українсько-чеські зв'язки зумовлені багатьма об'єктивними передумовами та суб'єктивними чинниками. На відміну від інших центральноевропейських країн, Чеська Республіка не має спільного кордону зі Східною Європою загалом та Україною зокрема. Це призводить до того, що Прага має значно менше спільних економічних, політичних і гуманітарних інтересів щодо цього регіону, порівняно з іншими країнами Вишеградської групи⁴². Упродовж першого постсоціалістичного десятиріччя Чехія зосередила дипломатичні зусилля на вибудовуванні відносин із Заходом, одночасно дистанціювавшись від Сходу. До того ж, відсутність чисельної чеської етнічної меншини в Україні та Східній Європі загалом зумовлюють низький рівень зацікавленості у політичних відносинах із цим регіоном. Винятком є *регіональне співробітництво* із Закарпатською обл., яка у міжвоєнний період входила до складу Першої Чехословацької Республіки та Волинню, де проживає досить чисельна чеська діаспора. На їх території реалізуються соціальні й гуманітарні проекти, активно підтримувані чеськими урядовими структурами.

Лише після приєднання до ЄС у 2004 р. Чеська Республіка, так би мовити, «розвернулася до Сходу». Зокрема, Прага підтримала позицію Варшави щодо використання *європейських стандартів, зокрема їх «трансферу», через механізм Східного партнерства*, хоча, вочевидь, цього виявилось недостатньо для стимулювання реформ у сусідніх країнах, у т.ч. в Україні. Активна увага до регіону була відповіддю Праги на пошуки власної «спеціалізації» в межах розширеного ЄС⁴³. Проте, як свідчать документи МЗС Чеської Республіки, регіон Східної Європи є менш пріоритетним для чеської зовнішньої політики (порівняно із Західними Балканами чи Центральною та Східною Азією, яким ця країна також надає технічну і гуманітарну допомогу⁴⁴), не говорячи вже про відносини з європейськими провідними державами, Брюсселем та США.

Оскільки Чеська Республіка не має географічних кордонів з Україною, а отже, не поділяє проблеми, пов'язані із безпосереднім сусідством, це, зокрема, й визначило критичну позицію цієї країни щодо Ю. Тимо-

⁴² Drulak P. Regional and International Relations of Central Europe / P. Drulak, Z. Šabi. – Macmillan, 2012. – P. 292.

⁴³ Там само.

⁴⁴ Там само.

шенко, надання політичного притулку представникам української опозиції.

Поліпшення двосторонніх відносин між Україною та Словаччиною відбулося наприкінці 1990-х – початку 2000-х років, що пояснюється зміною політичного керівництва у Братиславі. Починаючи з жовтня 2001 р., ця країна у формуванні своєї зовнішньої політики керувалася Стратегією розвитку відносин з Україною, в якій було визначено, що національним інтересам Словаччини відповідає максимальне наближення Києва з НАТО і ЄС. Це пояснювалося насамперед *чинниками спільного кордону, газової залежності від російських енергоносіїв*, що надходять через територію України. Двосторонні відносини також отримали новий імпульс у зв'язку із започаткуванням реалізації програми ЄС «Східне партнерство». Зокрема, під час зустрічей міністрів закордонних справ України та Словацької Республіки, що відбулися у першій половині 2010 р. були досягнуті домовленості про надання українсько-словацькій співпраці пріоритетного статусу в період головування СР у Вишеградській групі у 2010–2011 рр.

Нині розвиток українсько-словацьких відносин відбувається у контексті налаштованості Словаччини активно підтримувати інтеграційні та модернізаційні наміри свого найбільшого сусіда – України, та позиціонування Києва як важливого елемента загальноєвропейської стабільності. Крім того, Братислава заявила про готовність вести інтенсивний діалог одночасно із представниками української влади та громадянського суспільства⁴⁵.

Оптимізації відносин між Україною та Словаччиною сприяє зростання зацікавленості Братислави у створенні зони вільної торгівлі між Києвом та ЄС, функціонування якої забезпечить *збільшення обсягів зовнішньої торгівлі товарами й послугами* (передусім у сфері транспорту й логістики). До періоду, коли мають бути введені в експлуатацію нові енергоблоки атомної електростанції у м. Моховце, Словаччина зазнаватиме дефіциту електроенергії власного виробництва, з огляду на це виробництво будь-яких енергоємних товарів для словацьких підприємств в Україні може стати взаємовигідною формою співробітництва у промисловій сфері.

Значний потенціал для співробітництва між Україною та Словаччиною має також *спільне забезпечення енергетичної безпеки*, що зумовлено негативним досвідом російсько-українського газового конфлікту

⁴⁵ Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky. – 2012. – Máj [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.vlada.gov.sk/data/files/2008_programove-vyhlasenie-vlady.pdf

2009 р. Упродовж останніх років Братислава налагодила реверсні поставки газу із Чехії, Австрії, Угорщини, цими можливостями у 2013 р. прагне скористатися і Україна, що, своєю чергою, викликає опір російського «Газпрому»⁴⁶.

Налагодженню міжнародного співробітництва між Києвом і Братиславою сприяють спільні *партнерські проекти між неурядовими організаціями*, одним з яких є «Національний конвент України щодо ЄС: діалог громади, влади та бізнесу», що спирався на успішний досвід Словаччини в реалізації власних форумів стосовно ЄС. Позитивної оцінки заслуговує діяльність Центру передачі інтеграційного і трансформаційного досвіду, створеного у 2010 р. при МЗС Словаччини, який сприяв проведенню стажувань представників України в міністерствах і відомствах Словацької Республіки.

Саме у Братиславі розміщено секретаріат Вишеградської четвірки та Вишеградський фонд, що, зокрема, зумовлює найбільшу громадську підтримку, т.зв. вишеградської ідеї, бренду, центральноєвропейського духу саме серед словацького суспільства. Ця країна також робить найбільший фінансовий внесок у розрахунку на душу населення у Вишеградський фонд.

Вважається, що Словаччина може відіграти визначальну роль у підвищенні економічної ефективності реанімації Вишеградської групи, залучивши до членства в ній сусідню Австрію. Остання може співфінансувати проекти Східного партнерства, зокрема за участю України, а також лобіювати у структурах ЄС більш прихильне ставлення до східноєвропейських держав, оскільки Президент І. Гашпарович у контексті останніх офіційних заяв виявив безумовну підтримку ідеї підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у листопаді 2013 р.

Однією з основних сфер результативної взаємодії між країнами Вишеграда та Україною є також гуманітарне співробітництво, зокрема зважаючи на існування спільних кордонів і процес лібералізації візового режиму.

3.2. Візовий діалог Україна – ЄС: контекст Вишеградської четвірки

Процес лібералізації візового режиму між Україною та ЄС започаткувала Україна, ввівши в *односторонньому порядку* безвізовий режим для громадян країн ЄС. Подальша візова політика України спрямована

⁴⁶ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ipress.ua/news/gazprom_pogrozhuie_slovachchini_cherez_rishennya_postachaty_gaz_v_ukrainu_8413.html

на відстоювання позицій безвізового режиму щодо в'їзду своїх громадян до країн ЄС на принципах взаємності.

Активний рух стосовно безвізового режиму розпочався з **набранням чинності з 1 січня 2008 р. пакету угод між Україною та ЄС про спрощення оформлення віз і реадмісію**. Окреслюючи зміст, алгоритми й етапність просування до безвізового режиму України з ЄС, у т.ч. з країнами Вишеградської групи, необхідно зауважити, що нині вже є певні здобутки й результати⁴⁷.

Країни Вишеградської групи належать до т.зв. групи *нових* країн Європейського Союзу, які нещодавно увійшли й у Шенгенський простір. З огляду на це візову політику і практику Польщі, Угорщини, Чехії та Словаччини щодо України слід розглядати передусім як складник політики ЄС із візових питань. Нині візова політика цих країн стосовно України здійснюється на підставі Шенгенських *acquis*, Угоди про спрощення оформлення віз між Україною та ЄС, доповнень до неї, Візовим кодексом ЄС, введеним у дію з квітня 2010 р., та угод між Польщею та Україною, Угорщиною та Україною, Словацькою Республікою та Україною про місцевий прикордонний рух (*local border traffic*). Нові вимоги, правила та стандарти ЄС і Шенгену щодо візової політики стали новими як для країн Вишеградської четвірки, так і для жителів України та її прикордоння.

Необхідно зазначити, що крім головного виміру у візовому діалозі між Україною та ЄС – *практичного* (проведення комплексних реформ в Україні), є ще й *політичний*, пов'язаний зі стриманими настроями щодо безвізового режиму деяких країн ЄС, що піддають сумніву здатність України дотримуватися правил ЄС, а також міграційними ризиками, які принесла остання хвиля розширення ЄС.

У напрямі лібералізації візового режиму між Україною та ЄС за останній період вжито такі заходи:

- *досягнуто* спрощення візової процедури щодо оформлення шенгенських віз (багаторазові, довготермінові й безкоштовні візи) для визначених категорій громадян України та запровадження режиму безвізових поїздок для власників службових і біометричних паспортів⁴⁸;
- *запроваджено* місцевий прикордонний рух для жителів прикордонних територій України з Польщею, Угорщиною та Словаччиною;

⁴⁷ *Mytryayeva S. EU-Ukraine visa Dialogue: Context of the Visegrad Group Countries / S. Mytryayeva // Ukraine and Visegrad Four towards a Mutually Beneficial Relationship / V. Pulisova, E. Strazay (eds.). – Bratislava. – 2010. – P. 111–127.*

⁴⁸ *Угода між Україною та Європейським Співтовариством про спрощення оформлення віз // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_850*

• **розпочато** новий етап візових відносин з ЄС – **від спрощення процедури оформлення віз до поступової лібералізації візового режиму** (скасування візових зборів для всіх категорій громадян України;

• **започатковано структурований візовий діалог з ЄС** (формулювання заходів і рекомендацій, виконання яких дасть змогу запровадити безвізовий режим);

• **здійснено** важливі кроки в реалізації Комунікації Європейської Комісії Східне партнерство, зокрема відбувається інтенсивна реалізація «Дорожньої карти», яка містить передумови й *технічні критерії*, виконання яких дасть змогу скасувати візи у взаємовідносинах України з державами ЄС (безпека документів, у т.ч. запровадження збору біометричних даних; боротьба з нелегальною міграцією, у т.ч. реадмісію; підтримка громадського порядку й безпеки; захист фундаментальних прав людини);

• **досягнуто** позитивних змін у візовій статистиці:

– значне збільшення кількості видачі безкоштовних віз;

– істотне зростання відсотка видачі багаторазових віз (від 1 до 5 років);

– зменшення кількості відмов у видачі віз у середньому з 12 % у 2007 р. до 6 % у 2008 р. та 5 % у 2009 р. Такі самі тенденції зафіксовані експертами і в 2010–2012 рр.

Слід зазначити, що *місцевий прикордонний рух* – це спеціальний режим систематичного перетину кордону й перебування жителів прикордонних регіонів у визначеній прикордонній зоні сусідніх країн на підставі спеціального документа з метою родинного, соціально-культурного, туристично-оздоровчого, економічного, наукового спілкування. Застосування цього інструменту лібералізації візового режиму сприяє передусім розвитку добросусідських відносин і регіональної співпраці, збереженню й підтримці соціальних, культурних, сімейних, економічних зв'язків між жителями прикордонних територій країн-сусідів тощо. Європейський Союз схвалив цей досвід. На сьогодні *місцевий прикордонний рух став одним з ексклюзивних досягнень Європейського Союзу, спрямованих на лібералізацію візового режиму з Україною*. Зазначимо, що три з чотирьох країн Вишеграда є учасниками цього інструменту лібералізації візового режиму:

• *Польща* (з 1 липня 2009 р.; зона дії – 30 км уздовж спільного кордону (1822 польських та 1545 українських населених пунктів), вартість дозволу – 20 євро (від сплати звільняються інваліди, пенсіонери та діти віком до 18 років); період оформлення дозволу – не більше 60 днів з дня прийняття заяви, а в окремих випадках цей строк може бути продовже-

но до 90 календарних днів, період дії дозволу – до 5 років; термін перебування – не більше 60 днів з моменту перетину кордону, але загалом не більше 90 днів протягом кожних 6 місяців з дати першого перетину кордону)⁴⁹;

• *Угорщина* (з 11 січня 2008 р., зона дії – 50 км уздовж спільного кордону (244 угорських та 384 українських населених пункти); вартість дозволу – 20 євро (не стягується з визначеної категорії громадян – інваліди, пенсіонери, діти до 18 років і діти, що знаходяться на утриманні, віком до 21 року); період оформлення дозволу – до 10 днів; період дії дозволу – від 1 до 5 років, термін перебування – не більше 90 днів)⁵⁰;

• *Словаччина* (з 27 вересня 2008 р.⁵¹, зона дії – 30–50 км уздовж спільного кордону (299 словацьких і 280 українських населених пунктів), оформлюється безкоштовно, період оформлення – від 60 до 90 днів, період дії дозволу – від 1 до 5 років, термін перебування не більше 90 днів протягом одного візиту й загалом не має перевищувати 90 днів упродовж 6 місяців).

Довідково. Угоду про місцевий прикордонний рух між Україною та Словачською Республікою модифіковано в 2011 р. на виконання українсько-словацьких домовленостей, досягнутих на найвищому рівні під час офіційного візиту в Україну Президента Словачької Республіки І. Гашпаровича та окремого доручення Президента України В. Януковича щодо подальшої лібералізації візового режиму між Україною та Словачською Республікою. Посольство України у Словаччині 29 листопада 2010 р. в рамках робочої зустрічі провело переговори представників української та словацької сторін із питань реалізації Угоди між Україною та Словаччиною про місцевий прикордонний рух (від 30 травня 2008 р.), на яких були визначені конкретні напрями модифікації її положень. Під час переговорів сторони дійшли згоди про необхідність удосконалення механізму реалізації положень Угоди про місцевий прикордонний рух із тим, щоб якомога більша кількість громадян – жителів прикордонних районів України та Словаччини

⁴⁹ Угода про місцевий прикордонний рух між Україною та Польщею (від 28.03.2008 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=616_138&p=1251789577690164

⁵⁰ Угода про місцевий прикордонний рух між Україною та Угорщиною (від 18.09.2007 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/348_072

⁵¹ Угода про місцевий прикордонний рух між Україною та Словаччиною (від 30.05.2008 р. зі змінами від 17.06.2011 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/703_076; [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/703_090

зможли скористатися правом на вільне пересування у рамках цього інструменту лібералізації візового режиму. Під час візиту Президента України до Словацької Республіки (червень 2011 р.) модифікована Угода була підписана, а набула чинності 29 грудня 2011 р. Жителі прикордонних регіонів України мають змогу отримувати дозволи на місцевий прикордонний рух безкоштовно, кількість необхідних документів для отримання дозволу значно скорочена, термін перебування в межах прикордонної зони (30 км) розширена.

Інструмент місцевого прикордонного руху, який використовується країнами Вишеграда, крім Чехії, має низку відмінностей (табл. 1).

Таблиця 1

Інструмент місцевого прикордонного руху між Україною та країнами V4

Країни	Зона перебування	Вартість дозволу	Період оформлення дозволу	Термін дії дозволу	Термін перебування
Угорщина – Україна	50 км (244 угорських та 384 українських населених пункти)	20 євро (не стягується з інвалідів, пенсіонерів, дітей віком до 18 років і дітей на утриманні, віком до 21 року)	10 днів	1–5 років	Не більше 90 днів
Словаччина – Україна	30–50 км (2999 словацьких та 280 українських населених пункти)	0 євро	30 днів	1–5 років	90 днів упродовж 6 місяців
Польща – Україна	30 км (1822 польських і 1545 українських населених пункти)	2 євро	60–90 дні	1–5 років	60 днів протягом одного візиту (загалом не більше 90 днів упродовж 6 місяців)

Місцевий прикордонний рух: форми та умови. За результатами Всеукраїнського моніторингу видачі віз громадянам України консульськими установами країн ЄС на території України, який уже сьомий рік поспіль проводиться Міжнародним консорціумом «Європа без бар'єрів», візова політика країн Вишеградської групи щодо українців визначена як «дружня» порівняно з іншими країнами Шенгенської зони (рис. 1)⁵².

Рис. 1. Шенгенські консульства в оцінках і рейтингах

***Довідково.** Моніторинг проводив Всеукраїнський консорціум експертних організацій та аналітичних центрів України, до складу якого входить і Регіональний філіал Національного інституту стратегічних досліджень у м. Ужгороді, в рамках реалізації Міжнародної громадської ініціативи «Європа без бар'єрів» у шість етапів: (липень-серпень, листопад 2008 р.; липень 2009 р.; липень-серпень 2010 р.; липень-серпень 2011 р., червень-липень 2012 р.). Ідея консорціуму базується на переконанні в необхідності відмови від візових бар'єрів усередині Європи як від застарілих, архаїчних і неефектив-*

⁵² Шенгенські консульства в оцінках та рейтингах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.novisa.org.ua/analitic/?analitic_id=52

них інструментів міграційного контролю. Спочатку візові режими мали бути перепорою для злочинності, однак злочинці успішно долають їх, і, зрештою, такі режими створюють перешкоди для законослужняних громадян. Сучасні технологічні досягнення, у т.ч. біометричні паспорти, дають змогу забезпечити ефективне управління міграційними процесами на кордонах Шенгенської зони та інших країн Європи без застосування візового режиму.

У цьому контексті, за результатами всіх етапів моніторингу на загальноукраїнському тлі, якість імплементації *Угоди про спрощення оформлення віз і Візового Кодексу ЄС у консульських установах ЄС країн Вишеградської групи на території прикордонних областей України* (Генеральному консульстві Угорщини в Ужгороді, Консульстві Угорщини в Берегово та Генеральному консульстві Словацької Республіки в Ужгороді, Генеральному консульстві Республіки Чехія у Львові та Генеральному консульстві Республіки Польща у Львові) *видібно вирізняється від загальноукраїнських показників та є однією з найліпших*⁵³.

Інструмент місцевого прикордонного руху між Україною та Угорщиною передбачає найліпші умови щодо зони в'їзду, перебування й періоду очікування порівняно з відповідними інструментами між Україною та Словаччиною або Україною та Польщею. Результати практичного функціонування місцевого прикордонного руху нині свідчать про те, що існуючі відмінності у формах цього руху стосовно України значно впливають на бажання та можливості жителів прикордонних територій України користуватися цим інструментом лібералізації візового режиму. Угорські консульства видають дозволи на місцевий прикордонний рух зазвичай на 5 років, тоді як словацьке консульство призупинило видачу таких дозволів у вересні 2011 р. і поновило роботу тільки в грудні 2012 р. Крім того, термін дії словацьких дозволів на місцевий прикордонний рух не більше одного року.

Напрацьована в угорсько-українських взаємовідносинах форма місцевого прикордонного руху нині виявилася більш ліберальною і, власне, як найбільш прогресивна й дієва, потребує нормативного закріплення та поширення її використання на інші суміжні з Україною

⁵³ *Основні результати громадського моніторингу візової практики країн ЄС та Шенгену в Україні : підсумки громадського моніторингу. – Київ, 2012. Available from [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://novisa.org.ua/analytic/osnovni-rezultati-gromadskogo-monitoringu-diuchix-norm-ta-pravil-vizovoi-praktiki-krain-es-tashengen-y-v-ykraini/ua>*

країни ЄС. Відпрацювання та запровадження єдиної форми місцевого прикордонного руху всіма суміжними з Україною країнами ЄС дало б змогу зробити якісший стрибок у спрощенні візової процедури завдяки поширенню дії дозволу на перетин кордону з однією із цих країн ЄС і перебування у визначеній прикордонній зоні, на перетин кордонів і перебування у визначених прикордонних зонах усіх інших країн (Угорщини, Словаччини, Польщі та Румунії). Це сприяло б формуванню на спільному Шенгенському кордоні ЄС та України території стабільності, безпеки та співробітництва й досягненню стратегічних цілей транскордонної співпраці.

Таким чином, візовий режим і мобільність є найбільш відчутними стимулами ЄС для східних сусідів. Нині Євросоюз створює умови для ослаблення обмежень щодо вільного пересування завдяки глибоким реформам у країнах-партнерах, у т.ч. і в Україні. Країни V4 безперечно можуть відігравати у цьому процесі більш активну роль. Пасамперед настав час узгодженої позиції щодо візових і міграційних питань, адже тепер країни V4 мають різні позиції стосовно візового режиму зі східними сусідами. Так, із 2011 р. Польща як країна V4 відмовилася від плати за національні довгострокові візи, а згодом Угорщина, Словаччина та Чехія спростили візову політику для українців. Проте кожна держава V4 застосовує свої власні рішення щодо візової політики та практики, тоді як спільно ці країни могли б спробувати переконати інші держави-члени ЄС не остерігатися неконтрольованого потоку міграції зі Східної Європи у разі відміни візового режиму з Україною. Тим більше, що Празький процес як міждержавна платформа, започаткована 2009 р. для міграційного партнерства між ЄС і його східними та південними сусідами, спрямована саме на підготовку профілів міграції для держав Східної Європи⁵⁴.

Головування Угорщини у Вишеградській групі й Центральноєвропейській ініціативі у 2013 р. створює непогані можливості для встановлення широкого міжнародного дискурсу щодо порядку денного відносин країн V4+ у нових умовах ЄС, який змінюється. Цей міжнародний дискурс може бути ініційований у т.ч. Національним інститутом стратегічних досліджень та його регіональним філіалом в м. Ужгороді, а також іншими міжнародними аналітичними інституціями країн V4. Це було б «інтелектуальним підґрунтям» року Центральної Європи.

⁵⁴ Jaroszewicz Marta. Why Isn't the V4 More Active in visa Liberalisation With Eastern Europe? / Marta Jaroszewicz [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://visegradrevue.eu/?p=1444all>

Україна як не член Шенгенської зони має продемонструвати політичну волю та інституційну спроможність із виконання домашніх завдань для досягнення стандартів безпеки й надійності задля переконання урядів держав-членів ЄС зняти візові зобов'язання. Держави-члени ЄС (у т.ч. країни Вишеградської четвірки) мають допомагати своїм сусідам у формуванні та виконанні поставлених завдань, оскільки вигода від цього буде взаємною.

3.3. Поточні конфлікти між центральноєвропейськими країнами та Україною

Незважаючи на об'єктивну підтримку країнами Вишеградської групи зближення України та Європейського Союзу, зокрема у форматі політичної асоціації та зони вільної торгівлі, що зумовлює різні форми поточного співробітництва, між сторонами цього діалогу сформувалося чимало конфліктогенних ситуацій, а також розбіжностей інтересів. Вони можуть негативно вплинути на інтенсивність зусиль, які докладатимуть центральноєвропейські столиці для підтримки європейського вибору України. Короткострокове завдання української зовнішньої політики, а саме підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у листопаді 2013 р., вимагає виокремлення найбільш гострих питань, що входять до порядку денного двосторонніх відносин.

Зокрема, на поточному етапі *питання т.зв. історичної пам'яті*, а точніше різного трактування подій, які є важливими для обох сусідніх суспільств, є чинником, який може послабити стратегічне партнерство між Україною та **Польщею**, незважаючи на потенціал гуманітарного співробітництва між ними. Так, у 2013 р. ВО «Свобода» закликала польську владу визнати злочинною операцію «Вісла», жертвами якої стали майже 150 тис. українців, розселених по північних і західних регіонах Польщі. Зауважимо, що у грудні 2012 р. парламентська комісія національних та етнічних меншин Польщі передала до сейму заяву із засудженням акції «Вісла»⁵⁵. Однак такі наміри викликали хвилю протестів серед частини польської громадськості, зокрема в середовищі кресов'ян – вихідців із території нинішньої Західної України, Білорусі й Литви, що колись входили до складу Польщі, які вважали цей захід комуністичної влади у 1940-х роках реакцією на діяльність Української повстанської армії, спрямовану проти поляків⁵⁶.

⁵⁵ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/News/78785>

⁵⁶ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bbc.co.uk/ukrainian/politics/2012/12/121207_visla_poland_discussion_rl.shtml

Штучна політизація спостерігається і в оцінках та пошуку винуватців Волинської трагедії 1943 р. Особливої ваги у взаємних стосунках між сусідніми державами це питання набуло після нещодавнього звернення українських парламентарів до сейму Польщі із проханням визнати волинську трагедію «геноцидом» польського народу, чому передувало визнання цієї події «етнічної чисткою з ознаками геноциду» польським сенатом. Подібну, тобто більш м'яку оцінку прийняв і сейм Республіки Польща. Той факт, що це компромісне рішення було прийняте лише з перевагою у 10 голосів, засвідчує сталість латентного історико-культурного конфлікту, який актуалізується перед виборами (постанову про визнання Волинських подій геноцидом ініціювали та підтримали праві партії), а також де-факто корелює з інтересами Російської Федерації щодо послаблення українсько-польського стратегічного партнерства. При цьому сучасне керівництво Польщі, зокрема міністр закордонних справ Р. Сікорський, негативно сприйняли радикальні настрої польських правих як таких, що руйнують європейські перспективи України.

Основною проблемою у відносинах між Україною та **Угорщиною** залишається питання *статусу угорської меншини* в Закарпатті та подвійного громадянства, що вже було охарактеризовано. Наприклад, під час 15-го засідання Змішаної українсько-угорської комісії з питань захисту національних меншин (м. Будапешт, 19 грудня 2011 р.) угорські високопосадовці зайняли принципову позицію стосовно необхідності створення на території Закарпаття Притисянського автономного округу. А вже наприкінці квітня 2013 р. голова ради автономії угорців Карпатського басейну Л. Токеш інформував Президента Угорщини Я. Адера про методи, які використовує угорська спільнота в сусідніх країнах для здобуття територіальної автономії⁵⁷. Можна дійти висновку, що з наближенням парламентських виборів в Угорщині в 2014 р. зазначене питання буде порушуватиметься ще у більш активних формах, що матиме свій вплив на двосторонні українсько-угорські відносини.

Крім того, зважаючи на зміни законодавства України, що регулює питання використання мови, Будапешт просить прискорити реалізацію його норм, а саме надати угорській мові статус регіональної в окремих районах Закарпаття⁵⁸.

⁵⁷ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fidesz.hu/index.php?Cikk=191184>

⁵⁸ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakarpattya.net.ua/News/108514-Uhorshchyna-prosyt-Ukrainu-pidtrymaty-uhortsiv-Zakarpattia-u-realizatsii-zakonu-pro-movu>

Найбільш дискусійним серед фахівців залишається питання *подвійного громадянства*⁵⁹, враховуючи принцип «єдиного громадянства», зафіксований в українському праві і водночас відсутність норми про недопустимість випадків множинного громадянства, на чому, до речі, наголошують і угорські дипломати⁶⁰. Зауважимо, що відповідно до даних Міністерства юстиції Угорщини станом на березень 2013 р. цим правом скористалося майже 9 тис. співвітчизників⁶¹.

Питанням, яке формує найбільш негативне тло при проведенні діалогу між Україною та *Чеською Республікою* в контексті європейської інтеграції, є надання у 2010 і 2012 рр. політичного притулку Б. Данилишину та О. Тимошенку, яке, як зокрема критика внутрішньої політики Києва деякими чеськими високопосадовцями, були сприйняті їх українськими візаві як втручання у суверенні справи. Похідними від цього конфлікту є протокольні заходи, що відбулися з обох сторін. Зокрема, у травні 2011 р. двох чеських дипломатів було оголошено персонами нон-грата в Україні через звинувачення у шпигунстві; у відповідь – із Праги були вислані українські дипломати. Також упродовж 2011 р. відкладалося вручення вірчих грамот Послу Чеської Республіки в Україні, а упродовж наступного – не відбулося жодного офіційного візиту представників цієї країни до Києва.

Водночас питання політичного притулку, шпигунський скандал не спричинили, а лише поглибили розбіжності, а точніше, відсутність рельєфних спільних інтересів між двома країнами протягом останнього десятиріччя. Зокрема, помітно охолодила двосторонні відносини газова криза 2009 р.⁶² Крім того, гостроти дипломатичним конфліктам додав медійний супровід справ про притулок і вислання дипломатів, який зображував Київ і Прагу як зацікавлених у розгортанні протистояння між країнами, формуванні негативного іміджу один одного⁶³.

Чеська Республіка найбільш активно з-поміж інших країн Вишеграда наголошує на важливості питання дотримання демократичних стандартів як передумови поглиблення відносин між країнами Схід-

⁵⁹ *Fedinec Csilla*. *Ukrajna helye Európában és a magyar-ukrán kapcsolatok két évtizede / Csilla Fedinec // Külügyi Szemle*. – 2012, 4 szám. – P. 119.

⁶⁰ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mukachevo.net/ua/News/View/76471>

⁶¹ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mukachevo.net/ua/News/view/71803>

⁶² [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osw.waw.pl/en/publikacje/eastweek/2012-01-11/czechukrainian-relations-cool-again>

⁶³ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://aktualne.centrum.cz/czech-news/clanek.phtml?id=701677>

ного партнерства та ЄС. Така політика позиціонується зовнішньо-політичним відомством як частина міжнародного престижу Чехії як країни, що активно захищає права людини в міжнародних відносинах⁶⁴. Про збереження цієї лінії засвідчує вже згадана заява М. Земана про неадекватне надання медичної допомоги Ю. Тимошенко, яка була оприлюднена 26 червня 2013 р. під час зустрічі з Президентом Німеччини Й. Гауком, а також натяк лідера Чехії про «моніторингову місію» під час планованого візиту у Київ, тобто за місяць до саміту у Вільнюсі⁶⁵.

У відносинах між Україною та **Словаччиною** негативні тенденції розвитку двосторонніх відносин були сформовані російсько-українським газовим конфліктом початку 2009 р.⁶⁶ Адже основним викликом для розвитку взаємодії між ними було саме налагодження *співробітництва в енергетичній галузі та у сфері транзиту енергоносіїв*, особливо з огляду на значний ступінь енергозалежності Братислави. Україна є транзитним партнером Словаччини в постачанні на її територію і далі до інших європейських країн, нафти й газу з Російської Федерації, тому ця країна зацікавлена в забезпеченні надійної експлуатації існуючих трубопровідних систем. Водночас у червні 2012 р. саме на ділянці українсько-словацького кордону виникла конфліктна ситуація з реверсними поставками європейського газу до України, яка в т.ч. пояснюється небажанням Братислави псувати відносини із «Газпромом». До перспективних завдань у цій сфері належить створення умов для збільшення поставок української електроенергії в цю центральноєвропейську країну й реалізація проекту Євро-Азійського нафтотранспортного коридору, що дасть змогу Україні та Словаччині більш ефективно використати свої нафтотранспортні потужності.

Інші конфлікти розгортаються довкола питань економічного характеру. Зокрема, ідеться про статус словацько-українського підприємства з утилізації переробки сміття в Сімферополі, проблеми довкола завершення будівництва Криворізького гірничо-збагачувального комбінату окислених руд, розпочатого ще у 1985 р. за участі Румунії (28 % внеску) та Словаччини (15,6 %).

⁶⁴ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osw.waw.pl/en/publikacje/eastweek/2012-01-11/czechukrainian-relations-cool-again>

⁶⁵ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://aktualne.centrum.cz/zahranici/evropa/clanek.phtml?id=783659>

⁶⁶ *Ukraine and Slovakia in a post-crisis architecture of European energy security. Prospects for transport of hydrocarbons and bilateral cooperation* / M. Gonchar, A. Duleba, O. Malynovskyi. – Bratislava – Kyiv, 2011.

Висновки та рекомендації: завдання зовнішньої політики України щодо Вишеградських країн у контексті підписання Угоди про асоціацію з ЄС та європейської кризи

Курс на євроінтеграцію є об'єктивною необхідністю для України, яка потребує західних технологій та інвестицій, модернізації країни, дотримання базових демократичних стандартів, необхідних для позитивного іміджу країни у світовому співтоваристві, незважаючи на загрози асиметричної інтеграції, тобто одночасного очікування вигоди від інтеграції в євразійський простір, що може призвести до втрати Києвом суб'єктності у відносинах із Росією⁶⁷.

У цьому контексті корисним (навіть інструментальним) є досвід центральноевропейських країн. Успішність втілення європейського проекту країнами, що формують Вишеградську четвірку пояснюється насамперед прагненням цих народів стати складовою частиною єдиної Європи, зокрема його чотирма складниками:

- *культурною* (відданість європейській культурі, зокрема, цінностям);
- *політичною* (європейська інтеграція розглядалася як *індикатор демократизації*, зокрема консолідації цього режиму);
- *економічною* (бажання долучитися до клубу успішних країн);
- *безпековою* (формування системи взаємозалежності між європейськими країнами, які б унеможливили виникнення конфліктів)⁶⁸.

Додамо, що процес вступу до ЄС був для центральноевропейських країн полегшений, у т.ч. завдяки регіональній співпраці в межах Вишеградської групи, яка виконувала роль *форуму для вироблення спільних політичних позицій*, певного обміну успішними практиками, незважаючи на існуючі конфлікти між учасниками об'єднання та сприйняття один одного як конкурентів у доступі до деяких європейських ресурсів і можливостей. З огляду на цю інтеграційну ефективність V4, з початку 2010-х років Україна демонструвала зацікавленість

⁶⁷ *Трансформаційні процеси у країнах Вишеградської групи та Україні: порівняльний аналіз / за ред. проф. Г. М. Перепелиці. – К. : Видавничий дім «Стилос», 2013. – С. 18.*

⁶⁸ Там само. – С. 34.

ність у розширенні співпраці з нею разом із набуттям членства. Однак цей шанс було втрачено через затяжну фінансово-економічну кризу, негативну позицію Росії щодо вступу «четвірки» до ЄС, а отже, вихід на інший рівень стратегічних завдань.

Розпочинаючи із цього десятиріччя, основним пріоритетом України у відносинах із центральноевропейськими сусідами є і має залишатися завдання, пов'язане зі здобуттям європейської перспективи, зокрема підписання й набуття чинності Угоди про асоціацію з ЄС. Стверджуємо, що Україна не готова, навіть з технічного погляду, до проведення політики «подвійної асиметричної інтеграції», тобто одночасної інтеграції у дві асиметричні геополітичні та гео економічні системи (ЄС і Митний союз), адже це може спричинити регіональну дезінтеграцію країни⁶⁹.

З огляду на те, що формування позиції щодо України між європейськими інститутами й різними країнами-членами ЄС, має відбуватися узгоджено, держави Вишеграда можуть використовувати такі методи й інструменти впливу на формування політики ЄС:

- запрошення на саміти й зустрічі представників «четвірки» міністерського рівня, високопосадовців з інших країн ЄС, зокрема провідних держав-членів і тих, що можуть бути сталими чи ситуативними союзниками у формуванні європейської політики;

- надсилання спільних заяв урядам інших країн ЄС, його спільним інститутам;

- використання мережевого потенціалу спільних демократичних платформ, створених неурядовими організаціями центральноевропейських країн у Брюсселі, збільшуючи у такий спосіб шанси своїх урядів у просуванні власних інтересів, а також репрезентуючи суспільні запити.

Основним принципом зовнішньої політики України щодо країн Центральної Європи має стати усвідомлення стратегічної важливості налагодження відносин із членами V4 не лише як із адвокатами поглиблення європейської інтеграції Києва, а й як із партнерами, які поділяють єдину цивілізаційну модель і модель модернізації соціально-економічного життя⁷⁰. Тим більше, що країни Вишеграда об'єктивно зацікавлені у формуванні зони безпеки, стабільності, співробітництва й демократії в Україні уже тому, щоб «європеїзувати» цю «бу-

⁶⁹ Трансформаційні процеси у країнах Вишеградської групи та Україні: порівняльний аналіз / за ред. проф. Г. М. Перепелиці. – К.: Видавничий дім «Стилос», 2013. – С. 180.

⁷⁰ Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2013 році: Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К.: НІСД, 2013.

ферну зону» між ними й Росією і, таким чином, підвищити власну безпеку.

З-поміж сучасних пріоритетів функціонування V4, визначених у 2011 р. у Братиславській декларації, релевантними до зовнішньополітичних пріоритетів України у сфері європейської інтеграції є *завдання підтримки відповідних прагнень країн Східного партнерства, зокрема завдяки передачі ноу-хау демократизації, забезпечення енергетичної безпеки регіону методом диверсифікації джерел, способів і постачальників енергоносіїв, розвитку відповідної інфраструктури*⁷¹.

Таким чином, *запозичення Україною досвіду демократизації, модернізації та європеїзації у країнах Вишеградської групи* має стати одним із основних пріоритетів у стосунках із центральноєвропейськими державами, тим більше, що це може подолати уявлення про євроінтеграційні наміри України як такі, що мають винятково економічний вимір у значенні доступу до європейських ринків, інвестицій і технологій.

У випадку підписання й набуття чинності (повної чи часткової) Угоди про асоціацію між Україною та ЄС доцільно створити спеціальний *центральный орган виконавчої влади з питань європейської інтеграції*, який відповідатиме за практичну координацію процесу політичної асоціації, адаптацію законодавства, управління технічною допомогою ЄС та європейських країн, зокрема Вишеградських. Окремо представники V4 можуть залучатися до функціонування цієї структури як *технічні радники* – носії досвіду швидкого переходу від постсоціалістичної моделі розвитку на «правила гри» ЄС.

У публічних заявах, у т.ч. нещодавніх, представники V4 наголошували на необхідності передачі досвіду європеїзації та реформ у сфері публічного управління. Зокрема, як заявив Посол Польщі в Україні Г. Літвін у червні 2013 р., *центральноєвропейські країни готові надати допомогу в розвитку малого бізнесу, реформуванні місцевого самоврядування, тобто у тих перетвореннях, які були дуже вдалими у «четвірці»*, однак їх вибір має визначатися представниками України⁷².

⁷¹ *The Bratislava Declaration of the Prime Ministers of the Czech Republic, the Republic of Hungary, the Republic of Poland and the Slovak Republic on the occasion of the 20th anniversary of the Visegrad Group* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.visegradgroup.eu/2011/the-bratislava>

⁷² *Країни Вишеградської групи готові поділитись євроінтеграційним досвідом з Україною / Г. Літвін* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrinform.ua/ukr/news/kraiini_vishegradskoi_grupi_gotovi_podilitis_e_vrointegratsiynim_dosvidom_z_ukrainoyu_litvin_1834858

Таким чином, ураховуючи бажання країн Вишеграда передати досвід упровадження реформ, найбільш результативних з-поміж усіх перетворень у центральноевропейському регіоні, *органам влади України важливо сформулювати тематичний перелік пріоритетів такого співробітництва*. Водночас бажаним є узгодження пріоритетів програм міжнародної допомоги країн V4 стосовно України, що посилить ефект від їх реалізації та сприятиме підвищенню рівня ефективності використання виділених фінансових ресурсів.

Трансфер технології проведення реформ на різних рівнях, крім механізму Східного партнерства, двосторонніх програм, що, зокрема, підтримуються посольствами ЄС в Україні, може відбуватися за посередництва Міжнародного Вишеградського фонду. Таким чином, бенефіціарами технічної допомоги і водночас потенційними ініціаторами пріоритетів Фонду можуть стати *органи місцевого самоврядування, організації громадянського суспільства, освітні й наукові установи України, які можуть доповнити бачення урядових структур стосовно доданої вартості від експертизи центральноевропейських країн*.

Так, найбільш повчальним може стати досвід Словаччини, оскільки саме в цій країні у період 1993–1998 рр. та 2006–2010 рр. сформувалися політичні умови, які можна охарактеризувати як «дефіцит демократії», зростання популізму й корупції⁷³. Зокрема, для українського суспільства й політикуму є корисним досвід налагодження діалогу між різними соціальними групами цієї країни та політичними акторами щодо європейської інтеграції, залучення громадянського суспільства до моніторингу стану виконання договірно-правових зобов'язань, прийнятих перед ЄС.

Однак такий трансфер демократизації та європеїзації матиме результати лише у випадку *врегулювання відкритих і латентних політичних, етнічних і гуманітарних конфліктів чи принаймні нейтралізації їх найбільш гострих форм*.

Зокрема, усвідомлюючи те, що етнічні та гуманітарні конфлікти складно подолати без зусиль щодо формування *спільної центральноевропейської ідентичності*, упродовж останніх років високопосадовці V4 спрямовують зусилля на формування *спільної політики збереження та просування культури народів, які проживають на цій території*, що підтвердилося і під час нещодавньої зустрічі міністрів

⁷³ Трансформаційні процеси у країнах Вишеградської групи та Україні: порівняльний аналіз / за ред. проф. Г. М. Перепелиці. – К. : Видавничий дім «Стилос», 2013. – С. 2.

культури⁷⁴, і Україні варто приєднатися до такої культурної діяльності.

Для уникнення розгортання конфліктів між суспільствами сусідніх країн на ґрунті історичної пам'яті доцільним є продовження *спільних науково-дослідницьких проєктів щодо оцінки спірних подій, зокрема у відносинах із Польщею*, підтримку проведення семінарів, конференцій, форумів, інших акцій міжетнічного примирення, що зменшить можливості для маніпулювання історією та будівництва електоральних кампаній на такій проблематиці.

Більш ніж активна політика *Угорщини* стосовно *створення адміністративно-територіальної автономії угорців* у суміжних країнах, у т.ч. в Україні, вимагає від Києва вироблення чіткої етнополітичної позиції у цьому питанні, що сприятиме більш вигіршній позиції під час двосторонніх зустрічей і переговорів, проведенні засідань двосторонніх комісій. З огляду на практику надання Угорщиною подвійного громадянства українцям, варто *започаткувати політичний діалог між урядами України та сусідніх держав щодо ставлення до інституту множинного громадянства*, ініціювати укладення дво- чи багатосторонніх міжнародних договорів із країнами, стосовно яких існують чисельні прецеденти набуття їх громадянства підданими України, з приводу регулювання обов'язків громадян перед державами, а також щодо обміну інформацією для недопущення обіймання посад в органах державної влади та місцевого самоврядування особами, які мають подвійну лояльність.

Водночас *пришвидшення реалізації Плану дій щодо запровадження безвізового режиму* та відповідного політичного рішення України та ЄС потенційно зменшить кількість громадян, які бажають отримати громадянство сусідніх держав, оскільки основною мотивацією подібних дій у частині випадків є бажання вільного пересування територією Шенгенської зони.

З огляду на те, що Україна сприймається центральноєвропейськими країнами як складник регіональної безпеки, Київ може розглянути можливість *знаходження формату співробітництва з Вишеградською бойовою групою*, яку заплановано створити до 2016 р. під головуванням *Польщі*. Істотним елементом співпраці може бути розвиток прикордонної співпраці, контроль за повітряним простором, стажування офіцерів у штабах країн V4, спільні військові навчання, мовні та фахові навчання.

⁷⁴ Meeting of the Ministers of Culture of the Visegrad Group; Cracow – Communiqué [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.visegradgroup.eu/calendar>

Зважаючи на стан кризи, в якому перебуває європейська економіка та господарство України, *економізація відносин із країнами Вишеграда* теж має бути однією з *головних тем* у дво- та багатосторонніх відносинах. Як відомо, економізація розглядається як складник т.зв. *прагматичного підходу* в зовнішній політиці України, який був підтверджений у Програмі економічних реформ на 2010–2014 рр. (червень 2010 р.), хоча вперше сформульований ще за часів президентства Л. Кучми. Зокрема, цей підхід передбачає просування на міжнародних ринках продукції вітчизняного машинобудування, авіації, металургії, агропромислового комплексу, подолання тенденції до зменшення обсягів експорту. Іншим складником курсу на зовнішньополітичну економізацію розглядається *залучення іноземних інвестицій в Україну*.

Гасло економізації зовнішньої політики, незважаючи на його подвійне сприйняття в середовищі політиків та експертів, позитивно корелюється із проектами V4 щодо *подальшої субрегіональної економічної інтеграції у Центральній Європі*, які були вперше публічно озвучені у травні 2013 р. представниками *Угорщини*, яка з 1 липня перебрала головування у групі. Таке об'єднання розглядається як запобіжник від негативних впливів європейських криз, підвищення конкурентоспроможності центральноєвропейських країн, *сумарний ВВП яких посідає орієнтовно 15 місце серед світових економік*⁷⁵, і не виключає галузеве залучення України.

У цьому контексті департамент економічного співробітництва МЗС має *аналізувати потреби українських імпортерів у центральноєвропейських ринках збуту й вітчизняної економіки в зарубіжних інвестиціях*, сприяти разом з іншими управлінськими структурами та бізнес-асоціаціями організації спеціалізованих «круглих столів» чи презентацій сегментів української економіки, окремих бізнес-проектів. Взаємодія із країнами Вишеградської групи в економічній площині може також відбуватися *у форматі асоційованого членства у Групі економічної промощі V4 на зовнішніх ринках*. Зважаючи на те, що структура української економіки й господарств сусідніх країн є відмінною, це не має спричинити конфлікт інтересів.

Слід зважати й на те, що країни V4 упродовж останніх років почали використовувати розширені формати співробітництва у питаннях, в яких зусилля лише цієї групи є недостатніми. Крім уже зга-

⁷⁵ «Вишеградська четвірка» може об'єднати свої економіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrinform.ua/ukr/news/vishegradska_chetvirka_moge_obe_dnati_sVoii_ekonomiki_1824346

даних питань інфраструктури, група долучила Румунію та Болгарію до розроблення *спільної стратегії просторового розвитку*, що є можливими і для сусідньої України, яка займає перехідне розташування між «четвіркою» і цим регіоном принаймні на рівні прикордонних областей, використовуючи ресурси таких програмних «вікон» циклу 2014–2020 рр.

Зважаючи також на те, що *транскордонне співробітництво* розглядається як один з аспектів взаємодії у форматі V4, важливими є зусилля дипломатів України, представників органів влади західних областей щодо *економізації функціонування Карпатського євро регіону та євро регіону «Буг»*, зокрема використання існуючих формальних і неформальних зв'язків для залучення інвестицій і донорських ресурсів.

У реаліях 2013 р. Україна має скористатися новою риторикою V4, яка має намір *«брендувати» Вишеградську четвірку як регіон, який є осередком специфічних центральноєвропейських цінностей і духу*, в яких поєднуються традиції, креативність і суспільна й міжетнічна солідарність. Крім того, у період головування Польщі, який завершився 1 липня та упродовж чинної каденції Угорщини у фокус розвитку Вишеградської групи ставиться об'єднання зусиль країн-членів з метою *підвищення потенціалу лобювання спільних інтересів усередині ЄС, ресурсів, розвитку фізичної та людської інфраструктури, підвищення конкурентоспроможності регіону в умовах економічної кризи*.

Таким чином, Україна може скористатися цією ситуацією, *підвищивши свою важливість для V4 як необхідного елемента регіональної економіки*.

У цьому контексті, враховуючи, що Україна прийняла закон про ринок газу, який загалом відповідає тотожним директивам ЄС, цілком доцільною є *можливість участі в «Дорожній карті» формування регіонального газового ринку V4*, схвалений 16 червня 2013 р. прем'єр-міністрами цільових країн, і відповідно до якої «четвірка» домовлялася про розвиток спільної фізичної інфраструктури, спільний розгляд пропозицій від бізнес-консорціумів щодо будівництва нових мереж чи каналів надходження сировини, що потребує створення форуму з питань інтеграції газових ринків⁷⁶.

Отже, Україна має унікальну можливість у майбутньому отримати доступ до європейських ринків, інвестицій і технологій. Країни

⁷⁶ Road map towards the regional gas market among Visegrad 4 countries [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.visegradgroup.eu/article-title-130617>

Вишеградської групи, крім виконання ролі «адвоката» європейської інтеграції України і водночас стимулювання здійсненню необхідних правових реформ і політичних кроків, у майбутньому можуть сприяти європеїзації політико-адміністративних процесів і модернізації соціально-економічного життя України. Для реалізації цього проекту необхідною є політична воля та спільні зусилля обох сторін.

**Вишеградська група
та євроінтеграційний поступ України
під час головування Угорщини в об'єднанні**

Матеріали міжнародної конференції
(3 жовтня 2013 р., м. Ужгород)

Напередодні проведення саміту Східного партнерства (листопад 2013 р.), враховуючи головування Угорщини в Центральноєвропейській ініціативі протягом 2013 року та у Вишеградській групі протягом другої половини цього року, Регіональний філіал НІСД у м. Ужгороді спільно з Генеральним консульством Угорської Республіки в м. Ужгороді за підтримки Закарпатської обласної державної адміністрації ініціювали та провели 3 жовтня 2013 р. міжнародну конференцію **«Вишеградська група та євроінтеграційний поступ України під час головування Угорщини в об'єднанні»**.

Мета конференції – проведення наукового дискурсу щодо **результатів** головування Республіки Польща та **визначення пріоритетів** Угорщини під час Головування у Вишеградській групі; **аналіз кризи ЄС як стимул, що спонукає до переосмислення концепту Центральної Європи та ролі у цьому процесі країн Об'єднання**. Особливу увагу приділено **розгляду пріоритетів подальшого співробітництва країн Вишеградської групи з Україною у форматі «Вишеград плюс»** та можливостей поєднання зусиль країн Вишеградської групи для більш ефективного лобювання інтересів України в ЄС на всіх рівнях.

В обговоренні взяли участь:

АДАМЧУК
Олег

Почесний консул Словацької Республіки
у м. Великий Березний

АНДРЕЙКО
Віталій

доцент кафедри країнознавства факультету міжнародних відносин Інституту економіки та міжнародних відносин Ужгородського національного університету

АРТЬОМОВ
Іван

директор Інституту євроінтеграційних досліджень Ужгородського національного університету, к. і. н.

БАЧКАІ
Йожеф

Генеральний консул Угорщини в м. Ужгороді

БАЧО
Роберт

доцент кафедри історії Угорщини та європейської інтеграції Ужгородського національного університету, к. і. н.

БЕНЧ Владімір	директор Дослідницького центру Словацької асоціації зовнішньої політики в м. Пряшів (Словаччина)
БІЗЛЯ Михайло	начальник Управління зовнішньоекономічних зв'язків, інвестицій і транскордонного співробітництва Закарпатської обласної державної адміністрації
БРЕНЗОВИЧ Василь	депутат Закарпатської обласної ради, к. і. н.
БРОДІ Габор	координатор Спільного управління закордонних справ та політики безпеки Міністерства закордонних справ Угорщини
БУРІАНОВА Янка	Генеральний консул Словацької Республіки в м. Ужгороді
ВАЛОВИ Павел	консул Генерального консульства Чеської Республіки у м. Львові
ВАЩУК Федір	ректор Ужгородського національного університету, д. т. н., професор
ВИДА Ласло	консул Генерального консульства Угорщини у м. Ужгороді
ВОВКАНИЧ Іван	завідувач кафедри країнознавства факультету міжнародних відносин Інституту економіки та міжнародних відносин Ужгородського національного університету, д. і. н., професор
ВОЙНАРОВСЬКИЙ В'ячеслав	представник МЗС України у м. Львові
ГАЙДОШ Іштван	депутат Верховної Ради України
ГАЙТАНЖИ Ганна	старший науковий співробітник Регіонального філіалу Національного інституту стратегічних досліджень в м. Ужгороді
ГУРЧИНЬСКИ Дариуш	Перший радник Посольства Республіки Польща в Україні

- ДЖЕВІЦКІ**
Артур
голова ради Фонду «Форум Східної політики», доцент кафедри зовнішньої політики Республіки Польща Інституту міжнародних досліджень Вроцлавського університету (Польща)
- ДУКС**
Ласло
керівник Управління внутрішніх справ, юстиції та розширення ЄС Міністерства закордонних справ Угорщини, доктор
- ДУЛЕБА**
Александр
директор Дослідницького центру Словацької асоціації зовнішньої політики, д. ф. н. (Словаччина)
- ДУПЕЛИЧ**
Володимир
начальник Управління інформаційної діяльності та комунікацій із громадськістю Закарпатської обласної державної адміністрації
- ЕГОРОВА**
Ольга
старший науковий співробітник Регіонального філіалу Національного інституту стратегічних досліджень в м. Ужгороді
- КІРАІ**
Андраш
директор Угорського інституту міжнародних відносин
- КІШ**
Ева
завідувач кафедри історії Угорщини та європейської інтеграції Ужгородського національного університету, д. і. н., професор
- КЛЯП**
Маріанна
директор Департаменту освіти і науки, молоді та спорту Закарпатської обласної державної адміністрації, к. пед. н.
- КЛЯП**
Михайло
заступник директора Ужгородського торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету, к. ф.-м. н.
- КОВЧАР**
Отто
віце-президент Торгово-промислової палати України; президент Закарпатської торгово-промислової палати, співголова Українсько-словацької ділової ради
- КОЛЛАР**
Янош
радник, ведучий консул Посольства Угорщини в Україні

КРИЖЕВСЬКИЙ

Андрій

заступник директора Регіонального філіалу Національного інституту стратегічних досліджень в м. Ужгороді

КУЛЧАР

Тімеа

старший викладач кафедри історії Угорщини та європейської інтеграції Ужгородського національного університету

КУШНІР

Микола

віце-президент Центру стратегічного партнерства

ЛЕДИДА

Олександр

голова Закарпатської обласної державної адміністрації

ЛЕНДЬЕЛ

Мирослава

головний науковий співробітник Регіонального філіалу Національного інституту стратегічних досліджень в м. Ужгороді, директор Інституту Центральної Європи ДВНЗ «Ужгородський національний університет», д. п. н., професор

ЛУПАЦІЙ

Володимир

радник директора Національного інституту стратегічних досліджень

МАЛЕХ

Лариса

Почесний консул Угорщини у м. Львові

МАТІЙ

Василь

голова Регіонального центру інвестицій та розвитку Закарпатської ОДА

МІТРЯЄВА

Світлана

директор Регіонального філіалу Національного інституту стратегічних досліджень у м. Ужгороді, радник голови Закарпатської обласної державної адміністрації з питань міжнародного співробітництва, заслужений діяч науки і техніки України, к. і. н., с. н. с.

НОСА

Наталія

президент Міжнародної асоціації інституцій регіонального розвитку (МАІРР)

ПАЛІНЧАК

Микола

декан факультету міжнародних відносин Ужгородського національного університету, к. і. н.

ПЕРЕПЕЛИЦЯ
Григорій

директор Інституту зовнішньої політики
Дипломатичної академії України при МЗС
України, д. п. н., професор

ПЕТРОВА
Алла

депутат Закарпатської обласної ради

ПИЛИПЕНКО
Вадим

директор Міжнародної асоціації інституцій
регіонального розвитку (МАІРР)

ПОГОРЕЛОВ
Віктор

міський голова м. Ужгород

ПОПОВИЧ
Михайло

заступник голови Закарпатської облдерж-
адміністрації

ПОТІ
Ласло

головний спеціаліст Угорського інституту
міжнародних відносин, доктор

ПРИХОДЬКО
Володимир

провідний науковий співробітник Регіональ-
ного філіалу Національного інституту стра-
тегічних досліджень у м. Ужгороді, завідувач
кафедри міжнародних економічних відносин
Ужгородського національного університету,
заслужений працівник освіти України, д. е. н.

РОМАНЮК
Анатолій

професор кафедри політології Львівського
національного університету ім. І. Франка,
д. п. н. (м. Львів)

САЛАІ
Золтан

керівник відділу преси та інформації Пред-
ставництва Європейського Союзу в Україні

САЛПСКИ
Ендре

консул Генерального консульства Угорщи-
ни в м. Ужгороді

САМІЛЬЧУК
Владислав

експерт Центру стратегічного партнерства

СЕМБЕР
Степан

директор Закарпатського регіонального
центру соціально-економічних і гуманітар-
них досліджень, к. е. н.

СЕРБАЙЛО
Андрій

заступник голови Закарпатської обласної
ради

СЕРПІЄНКО Тетяна	старший науковий співробітник Науково-дослідного інституту політичної регіоналістики Ужгородського національного університету, к. і. н.
СЛАДІНЕ БАТОРФІ Едіт	голова Секретаріату року Центральної Європи Міністерства закордонних справ Угорщини
СОБОЛЄВ Андрій	головний консультант сектору Європи відділу зовнішньої політики Національного інституту стратегічних досліджень, к. і. н.
СТОЙКА Катерина	аспірант Інституту географії НАН України
СТРЕЛКОВСЬКІ Вадим	доцент кафедри соціальних наук Карлового університету, д. ф. н. (Чеська Республіка)
СТРЯПКО Антоніна	доцент кафедри міжнародних відносин Ужгородського національного університету, к. п. н.
ТОТ Іштван	Генеральний консул Угорщини в м. Берегово
ТРИЄБ Гергей	консул Генерального консульства Угорщини в м. Ужгороді
УСТИЧ Сергій	директор Інституту транскордонного співробітництва, Надзвичайний і Повноважний Посол, к. ф. н.
ФЕДАКА Сергій	професор Ужгородського національного університету, д. і. н.
ХИМИНЕЦЬ Олексій	голова комісії з підприємництва Громадської ради при Закарпатській обласній державній адміністрації
ХОМА Ольга	помічник Почесного консула Угорщини у м. Львові
ЧЕКАЛЕНКО Людмила	професор кафедри регіональних систем та європейської інтеграції Дипломатичної академії України при МЗС України, д. п. н.

Вітальні промови

Світлана МІТРЯЄВА,
*директор Регіонального філіалу
Національного інституту стратегічних досліджень
у м. Ужгороді*

Високоповажні представники дипломатичного корпусу, шановні учасники міжнародної конференції! Вітаю Вас на міжнародній конференції «Вишеградська група та євроінтеграційний поступ України під час головування Угорщини в об'єднанні».

З огляду на те, що Угорщина цього року головує в Центрально-європейській ініціативі, платформу якої Україна розглядає як важливий механізм інтеграції до європейського економічного та політичного простору, а також те, що Угорщина з другої половини цього року головує у Вишеградській четвірці, Україна розраховує на те, що наш сусід першого порядку – Угорщина – використає ці інструменти для розширення кола країн ЄС – симпатиків України.

Висловлюю глибоку вдячність нашим партнерам – Угорському інституту міжнародних відносин і Генеральному консульству Угорщини в Ужгороді та особисто пану Генеральному консулу Йожефу Бачкаї за плідну співпрацю. Мені приємно зазначити, що в межах нашого наукового співробітництва лише упродовж цього року було проведено кілька заходів. Зокрема, в березні 2013 р. в Ужгороді відбулася презентація збірника матеріалів міжнародної конференції «Україна на перехресті: перспективи відносин України з ЄС та Угорщиною», що відбулася в Угорському інституті міжнародних відносин у Будапешті в листопаді 2012 р. Сьогоднішній захід є продовженням започаткованих у межах Меморандуму про співпрацю між Національним інститутом стратегічних досліджень та Угорським інститутом міжнародних відносин, наукових дискусій із проблематики європейської інтеграції України між експертними колами не тільки України та Угорщини, а й інших країн ЄС.

Під час конференції буде презентована аналітична доповідь Регіонального філіалу Національного інституту стратегічних досліджень у м. Ужгороді з теми: «Співробітництво із країнами Вишеградської четвірки як інструмент європейської інтеграції та модернізації України».

Мені приємно, що в нашій сьогоднішній конференції беруть участь представники дипломатичних місій країн Вишеградської четвірки,

акредитованих в Україні, Представництва Європейського Союзу в Україні, Міністерства закордонних справ України, а також державних і місцевих органів влади України, наукових та експертних кіл України, країн Вишеградської групи.

Зазначу, що наукова еліта представлена, зокрема, експертами Національного інституту стратегічних досліджень та його регіонального філіалу в м. Ужгороді, Угорського інституту міжнародних відносин, Дипломатичної академії України при МЗС України, Словацької асоціації зовнішньої політики (міста Братислава, Пряшів), Карлового університету (м. Прага), Інституту міжнародних досліджень Вроцлавського університету, Ужгородського національного університету.

Упевнена, що такий рівень представництва дасть змогу зробити наш експертно-науковий дискурс високофаховим, а конференція буде значним доробком у практичну реалізацію євроінтеграційного поступу України, сприяючи подальшому поглибленню співробітництва між експертами Вишеградських країн та України.

В'ячеслав ВОЙНАРОВСЬКИЙ,

*представник Міністерства закордонних справ України
у м. Львові*

Дякую організаторам конференції за запрошення взяти участь у цьому заході. Переконалий, сьогоднішня зустріч – чудова можливість обговорити перспективи подальшого євроінтеграційного поступу України та способи посилення співробітництва України з основними державами регіону. Участь провідних дипломатів, науковців і представників експертних кіл сприятиме дискусії щодо подальших кроків у розбудові взаємин між Україною та Європейським Союзом на принципах політичної асоціації та економічної інтеграції, у т.ч. за рахунок використання значного потенціалу, який має Вишеградська четвірка. Упевнений, що у цій аудиторії немає потреби переконувати присутніх у доленосності поточного моменту для європейського майбутнього України.

Нині ми перебуваємо на етапі, який має стати поворотним у подальшому розвитку української держави. Євроінтеграційний курс України – це вибір українського народу, вибір стратегічної мети, досягнення якої дасть змогу забезпечити подальший розвиток держави на засадах європейських цінностей і стандартів.

Сьогодні тут зібралися справжні друзі української держави, представники країн, що підтримують її євроінтеграційний поступ і модернізацію, яким б складним він іноді не здавався. Ми маємо довгу та, головне, успішну історію співробітництва із країнами Вишеград-

ської четвірки і на двосторонньому, і на багатосторонньому рівнях, і я переконаний, що надалі ця співпраця лише поглиблюватиметься.

Вишеградська четвірка – приклад того, як мрія перетворюється на реальність. За порівняно невеликий проміжок часу держави V4 змогли досягти феноменального прогресу із внутрішньої модернізації, і сьогодні ми бачимо чотири держави-члена Європейського Союзу, які посідають гідне місце в Європі. Саме це додає нам натхнення у копіткій роботі, спрямованій на спорудження надійного містка між Києвом і Брюсселем.

Потенціал держав V4 для успішної реалізації українського європейського проекту складно переоцінити, і я впевнений, що сьогоднішня дискусія сприятиме пошуку оптимальних шляхів зміцнення нашого співробітництва.

Михайло ПОПОВИЧ,

заступник голови Закарпатської облдержадміністрації

Високошановні представники дипломатичного корпусу, шановні учасники міжнародної конференції! Від імені Закарпатської обласної державної адміністрації вітаю учасників міжнародної конференції «Вишеградська група та євроінтеграційний поступ України під час головування Угорщини в об'єднанні».

Із трьома з чотирьох країн Вишеградської групи Україна (точніше, Закарпатська обл.) межує безпосередньо. З огляду на такі геополітичні й історично тісні взаємозв'язки із країнами-сусідами, Закарпатська облдержадміністрація бере активну участь у реалізації євроінтеграційних прагнень України.

Серед нещодавніх важливих заходів, на яких порушувалися питання інтеграції України до економічного та політичного європейського простору, наголошу на зустрічі в Ужгороді (*квітень 2013 р.*) з послами держав Вишеградської четвірки – Надзвичайним і Повноважним Послом Угорської Республіки в Україні Міхаєм Баєром, Надзвичайним і Повноважним Послом Республіки Польща в Україні Генриком Літвіном, Надзвичайним і Повноважним Послом Чеської Республіки в Україні Іваном Почухом і тимчасово повіреним у справах Посольства Словацької Республіки в Україні Марекком Шафіном. На зустрічі обговорювалася низка питань щодо реалізації євроінтеграційного курсу України, зокрема і стосовно розбудови контрольно-пропускних пунктів із сусідніми європейськими країнами.

У серпні 2013 р. в області відбулася зустріч із делегацією краю Височіна Чеської Республіки на чолі з головою крайового уряду Зденеком Кадлецом. На зустрічі обговорено стан реалізації цього річних проєктів співробітництва між двома регіонами та порядок відбору спіль-

них проєктів для реалізації на 2014 рік, намічено програму наступного візиту офіційної делегації краю Височіна на чолі з гетьманом краю Іржі Бегоунском.

У серпні 2013 р. з офіційним візитом в області перебував Генеральний консул Республіки Польща у Львові Ярослав Дрозд. На зустрічі обговорено практичні кроки щодо відкриття пункту пропуску «Лубня – Волосате» на українсько-польському кордоні. Відкрито візовий центр Республіки Польща в Ужгороді.

Загалом співробітництво Закарпатської області з країнами Вишеградської групи відзначається своєю активністю на різних рівнях та в різних напрямках. Відзначаю партнерство з областю Саболч-Сатмар-Берег Угорщини, Пряшівським і Кошицьким самоврядними краями Словацької Республіки, Підкарпатським Воеводством Польщі та краєм Височіна Чеської Республіки. Між Закарпатською облдержадміністрацією, із названими та іншими адміністративними одиницями країн Вишеградської групи підписані двосторонні угоди про співробітництво. Відповідно до чинних угод підписуються щорічні програми спільних дій із конкретними заходами у різних сферах. Наприклад, щорічно відбуваються дні добросусідства на територіях міжнародних пунктів пропуску.

14 вересня 2013 р. у м. Пардубіце (Чеська Республіка) підписано Меморандум про розвиток тристоронніх відносин і співпрацю між Закарпатською обласною державною адміністрацією (Україна), урядом Пряшівського самоврядного краю (Словацька Республіка) та урядом Пардубіцького краю (Чеська Республіка). Крім традиційного обміну досвідом та інформацією, Меморандум передбачає використання фінансових ресурсів у рамках програм ЄС, Вишеградського міжнародного фонду, грантів. Керівництво згаданих регіонів переконане, що Меморандум сприятиме залученню додаткового фінансування у кожен із цих регіонів.

Слід зазначити, що Закарпатська обл. бере участь у програмах суспільства «Україна – Словаччина – Угорщина – Румунія» та «Україна – Польща – Білорусь» і без перебільшення є лідером у транскордонному співробітництві в Західному регіоні України.

Користуючись нагодою, висловлюю вдячність Регіональному філіалу Національного інституту стратегічних досліджень в Ужгороді та Генеральному консульству Угорщини в Ужгороді та їхнім керівникам – Світлані Мітрянєвій та Йозефу Бачкаї – за ініціювання та проведення на теренах області міжнародної конференції такого високого рівня з актуальної тематики із залученням дипломатів, експертів, науковців, представників органів державної влади та місцевого самовря-

дування України. Приємно відзначити, що всі заходи Регіонального філіалу Національного інституту стратегічних досліджень в Ужгороді завжди вирізняються високим рівнем організації, представництва та громадського резонансу, а їх результатом є напрацювання оптимальних підходів для реалізації ефективної державної політики.

Бажаю всім плідного діалогу! Переконали, цей захід стане ще одним вагомим кроком у розбудові тісних двосторонніх стосунків України безпосередньо з кожною країною-учасницею Вишеградської групи та з угрупованням загалом. Сподіваюся на подальшу підтримку країнами Вишеградської групи євроінтеграційного курсу України.

Андрій СЕРБАЙЛО,

заступник голови Закарпатської обласної ради

Шановні пані та панове! Від імені керівництва Закарпатської обласної ради дозвольте привітати учасників конференції і побажати успішної роботи.

Країни Вишеградської групи нині відіграють дуже важливу роль у загальноєвропейській політиці та політиці Східного партнерства зокрема. Тому аналіз головування Республіки Польща у Вишеградській групі та визначення пріоритетів головування Угорщини в цьому об'єднанні має велике значення для України загалом, а для нашої області – особливо.

Безпосередньо межуючи з трьома країнами Вишеградської групи – Угорщиною, Словаччиною та Польщею, Закарпаття бере активну участь у євроінтеграційних процесах нашої держави, здійснюючи транскордонне міжрегіональне співробітництво. Нині наша область має партнерські зв'язки не тільки із Саболч-Сатмар-Березькою областю, а й з областями Гевеш і Боршод-Абауй-Земплен Угорщини, з Кошицьким і Пряпівським самоврядними краями Словаччини, Підкарпатським воєводством Польщі, краєм Височіна та Пардубіцьким краєм Чеської Республіки, а також із Марамурешським і Сату-Марським повітами Румунії, низкою регіонів Австрії, Німеччини, Хорватії, Іспанії та інших європейських країн. Понад 100 угод про співпрацю укладено між органами місцевого самоврядування міст і сіл нашого краю та сусідніх регіонів країн Вишеградської групи.

Закарпаття було одним із засновників Міжрегіональної асоціації «Карпатський Єврорегіон», який протягом 20 років проявив себе активним суб'єктом європейської транскордонної політики, дієвим партнером у багатогранній діяльності регіональних влад із розбудови та розвитку об'єднаної Європи, чинником стабільності міжнаціональних і конфесійних відносин.

Завдяки міжрегіональній співпраці в рамках «Карпатського Єврорегіону» та країн Вишеградської групи органам місцевої влади Закарпаття, наприклад, вдається розв'язувати багато проблем соціально-економічного розвитку та збереження природної спадщини регіону, утверджувати міжнаціональне взаєморозуміння, розширювати гуманітарні відносини, поглиблювати культурні та наукові контакти. Лише за останні сім років на території області вдалося реалізувати щонайменше 50 проектів у сфері туризму, захисту довкілля, освіти, охорони здоров'я, енергозбереження за програмами Європейського Союзу. 30 спільних інвестиційних проектів у соціальній сфері здійснено спільно з краєм Височіна Чеської Республіки, стільки ж за угодою з Міністерством закордонних справ Угорщини. Не менш успішною обіцяє бути і підписана нещодавно програма співпраці між Закарпатською обласною радою та Загальними зборами Саболч–Сатмар–Березької області.

Зважаючи на те, що Україна є важливим партнером Вишеградської групи, для нас дуже важливо, щоб ця співпраця розвивалася й надалі у пріоритетних напрямках, набувала нових форм і давала позитивні результати для всіх її учасників.

При нагоді хочу подякувати нашим друзям, країнам Вишеградської четвірки, за підтримку та сприяння Україні в її євроінтеграційних та модернізаційних процесах. Переконалий, що досвід і підтримка країн Вишеградської групи можуть дати значний поштовх до інтеграції України в європейські економічний та політичний простори. Тому пропоную на державному рівні розглянути можливість такої співпраці за формулою «4+1».

Упевнений, що головування Угорщини у Вишеградській четвірці сприятиме поглибленню та розширенню тих напрацювань з економічної співпраці, які склалися між нашими країнами.

Знаю, що нинішня конференція зробить гідний внесок у поглиблення євроінтеграційних процесів і подальший розвиток співробітництва Вишеградської четвірки з Україною.

Виступи учасників конференції

Підсумки головування Польщі у Вишеградській четвірці

Даріуш ГУРЧИНСЬКІ,

Перший радник Посольства Республіки Польща в Україні

Польське головування у Вишеградській групі з липня 2012 до червня 2013 р., співпало з періодом економічної, а також політичної кризи в Європейському Союзі та світі. Саме тому це був час нових викликів для V4.

Країни Вишеградської групи слугують прикладом успішної трансформації. Співробітництво в рамках V4 визнано важливою і конструктивною частиною процесу європейської інтеграції.

Незважаючи на кризові явища і проблеми перехідного періоду, які виникали з адаптацією до вимог ЄС, народи країн Вишеградської групи зберігають ентузіазм щодо ідеї подальшої консолідації. V4 підтримує ініціативи щодо зміцнення регіональної співпраці і тому сприяє його більшій внутрішній інтеграції.

Метою польського головування у Вишеградській групі було передусім подальше зміцнення позицій V4 на міжнародних форумах, а також зміцнення результатів розширення ЄС та успіхів центральноєвропейських країн, досягнутих протягом чеського, угорського та польського головування в ЄС.

Діючи заради об'єднання континенту, польське головування сприяло правильному формуванню європейського порядку денного, захисту завоювань у сфері свобод, зокрема громадянських свобод, поглибленню єдиного ринку. Ми проводили політику розширення ЄС та розбудовували політику сусідства.

Нами були вжиті активні заходи щодо використання чинників, які забезпечують здійснення основних свобод – засад європейської інтеграції, тобто вільного переміщення товарів, капіталів, послуг і людей.

Польща продовжувала докладати зусилля, спрямовані на поліпшення інфраструктури для контактів між суспільствами, а також подальшого розвитку економічних, культурних і наукових контактів.

Під час польського головування V4 активувала зусилля щодо зміцнення відносин між народами, поширення культури та історії країн

Центральної Європи через освіту й науково-дослідні проекти, конференції, стипендії, гранти для молоді. Незамінну роль у вирішенні цього завдання відіграв Міжнародний Вишеградський фонд.

Важливим елементом польського головування у V4 була підтримка обмінів молоді, студентів і науковців. Саме тому ми підтримуємо ідею *Visegrad studies* у рамках співпраці чотирьох університетів у Кракові, Печі, Брно та Банській Бистриці, що має сприяти кращому взаєморозумінню молоді.

Для польського головування суттєве значення мала тема енергетичної безпеки. Польща сприяла інтенсифікації процесу утворення регіонального ринку природного газу. Це завдання було визначене як наш пріоритет.

31 жовтня 2012 р. міністри енергетики та економіки V4 підписали Меморандум про взаєморозуміння щодо інтеграції вишеградського регіонального ринку газу. Меморандум визначив план дій – дорожню карту створення регіонального ринку газу, прийнятту наприкінці польського головування. Сподіваємося, що угорське та майбутні головування у V4 продовжать реалізацію пріоритетів цієї дорожньої карти.

На додаток до підписання згаданого Меморандуму ще одним важливим досягненням польського Головування був спільний вишеградський лист щодо промислової політики (10 грудня 2012 р.), адресований до кіпрського головування в Раді ЄС, головування Ірландії, а також до Європейської Комісії.

Крім того, була створена робоча група V4 з атомної енергії, яка вперше зустрілася 5 березня 2013 р. у Варшаві. Порядком денний цієї групи включав розвиток атомної енергетики V4, його довгострокове фінансування і потенціал співпраці.

Щодо змін клімату та енергетичної політики V4 зосереджена на виробленні спільної позиції в дискусіях щодо глобальних переговорів про зміну клімату та європейської кліматичної й енергетичної політики після 2020 р.

Іншим прикладом тісного співробітництва V4 у сфері клімату й енергетичної політики були спільні коментарі до висновків Європейської Ради від 22 травня 2013 р. з питань енергетики.

Польща розраховує на подальшу конструктивну співпрацю V4 в ЄС у рамках політики в галузі клімату та енергетики, особливо в контексті майбутнього саміту з клімату, який відбудеться 11–22 листопада 2013 р. у Варшаві, та дебатів Європейської Ради, запланованих на березень 2014 р. щодо можливих дій із клімату та енергетичної політики після 2020 р.

Польське головування провело зустрічі міністрів економіки V4, які стали значним вкладом у подальший розвиток економічної співпраці Вишеградських держав, зокрема на ринках третіх країн, з особливим наголосом на Китай.

Під час польського головування держави V4 активно підтримували на форумі ЄС європейську перспективу для держав Західних Балкан. Прикладом нашого спільного успіху був вступ Хорватії в Європейський Союз. У Варшаві відбулися зустрічі міністрів V4+Західні Балкани. Польща висунула ідею створити експертну мережу V4 – Західні Балкани з питань верховенства права та основних прав. 12–13 березня 2013 р. омбудсмени країн V4 і Західних Балканів зустрілися у Варшаві, щоб розпочати співпрацю через цю мережу. Ми провели консультації з Болгарією, Румунією та Словенією, які принесли відчутні результати стосовно узгодження позицій щодо порядку денного ЄС.

Ми продовжували хороші традиції минулих головувань у V4 та їхній досвід. Долучали інших партнерів до співпраці на основі перевіреної формули «V4+», особливо країни Центральної, Південної та Східної Європи, а також країни поза межами регіону: Японію, Ізраїль, Китай, Тайвань і Республіку Корея з метою сприяння промоції регіону Центральної та Східної Європи у світі. На основі формату V4+ ми розвивали діалог із регіональними угрупованнями: Північною радою, Бенілюксом і країнами Балтії.

У рамках зовнішньої політики польське головування зосередилося на актуальних питаннях Європи. Здійснювалися зусилля заради координації позицій країн V4 у контексті підготовки до засідання Європейської Ради, Ради закордонних справ і Ради із загальних питань. Ми проводили консультації в рамках V4 перед важливими зустрічами ЄС.

Польське головування у V4 припало на період прийняття головних рішень з антикризової стратегії ЄС. Ураховуючи різні погляди у V4, Польща активно використовувала своє головування для погодження спільної позиції країн V4 щодо багаторічного фінансового плану. Це було нелегко, але ми його виконали.

Готовність країн V4 продовжувати співпрацю згідно із загальним порядком денним до завершення переговорів у Раді, ЄС принесли позитивні результати, які потрапили у висновки Європейської Ради від 7-8 лютого 2013 р. Зокрема, були забезпечені необхідні зміни з погляду доступу до фондів ЄС.

Польське головування збіглося з переговорами щодо майбутнього бюджету ЄС і принципів, які визначатимуть політику консолідації ЄС протягом наступного періоду програмування. Успіхом польсько-

го головування була ініціатива, яка сприяла прийняттю в Катовіце 11–12 жовтня 2012 р. міністрами регіонального розвитку V4 і Словенії спільної декларації про основні аспекти, що стосуються переговорів політики згуртування на 2014–2020 рр. Важливою метою польського головування у V4 був подальший розвиток і зміцнення співпраці V4 та діяльності групи ради реалізації проектів для підтримки ідеї Східного партнерства як довгострокового пріоритету V4.

Польське головування розширило формат V4+Східне партнерство. Були проведені галузеві наради в окремих областях, а також збільшилася кількість учасників засідань за участю інших країн ЄС, зацікавлених у розвитку Східного партнерства.

Польське головування продовжувало розвиток процесу, розпочато-го у попередні президентства чеське і словацьке, зокрема присутність V4 в регіоні, а також спеціальну програму для Міжнародного Вишеградського фонду для Східного партнерства.

17 травня 2013 р. у м. Кракові та Величка відбулася важлива зустріч міністрів закордонних справ V4 та Східного партнерства, в якій також взяли участь верховний представник ЄС із закордонних справ і політики безпеки, комісар ЄС з питань розширення і політики сусідства, а також представники Ірландії та Литви. Зустріч стала важливим етапом у підготовці до 3-го саміту Східного партнерства, який відбудеться у Вільнюсі в листопаді 2013 р.

До порядку денного головування Польщі також увійшли питання демократизації та проведення реформ у країнах Східного партнерства. Крім того, міністрами V4, Литви та Ірландії було прийнято спільну заяву, в якій наголошувалося на важливості Східного партнерства. У документі представлені очікування щодо 3-го саміту Східного партнерства. Ми вважаємо, що співпраця V4 має служити поліпшенню координації позицій країн ЄС у політиці стосовно України.

Щодо Східного партнерства новим і дуже позитивним елементом стало налагодження співпраці з японською стороною. 4-5 лютого 2013 р. в Токіо відбувся семінар зі Східного партнерства у форматі V4+Японія. Не менш винятковою була і зустріч прем'єр-міністрів V4+Японія, оскільки вона підтвердила зростаючу привабливість країн Центральної Європи.

Під час польського головування у V4 була продовжена тісна співпраця в рамках координації позицій у сфері спільної зовнішньої політики та політики безпеки. Одним із завдань польського головування було поглиблення співпраці ЄС у галузі безпеки й оборони та забезпечення партнерства і взаємодоповнюваності з НАТО. Це досягається у спосіб зміцнення співпраці з партнерами країн V4 у рамках спільної

політики безпеки й оборони. Метою нашого головування було також поглиблення відносин і зв'язків зі східними партнерами в галузі СПБО у спосіб підтримки ініціатив зі східними партнерами.

Ми провели огляд можливої співпраці в галузі оборони V4 та надали їй відповідний імпульс. Особливий акцент зроблено на підготовці бойової групи V4, яка має бути готовою діяти у першому півріччі 2016 року. Міністри оборони V4 підписали Меморандум про взаєморозуміння з питання створення Вишеградської бойової групи.

V4 провела консультації з НАТО та Росією, зокрема щодо спільної позиції V4 до протиракетної оборони та реакції Росії, а також по загальній позиції стосовно співпраці України та Грузії з НАТО, консультації із розгортання військ у регіоні і більш широкі консультації V4+країни Балтії+Румунія та Болгарія щодо загальних питань безпеки, в т.ч. кібернетичної та енергетичної безпеки.

Питання безпеки та військово-технічного співробітництва були також однією з тем, які обговорювали прем'єр-міністри V4 з канцлером Німеччини і Президентом Франції. Учасники наради підтвердили бажання розвивати оборонне і військове співробітництво, засноване також на механізмах регіональної співпраці, зокрема Вишеградської групи і Веймарського трикутника.

Іншим прикладом інноваційного підходу був саміт міністрів закордонних справ V4, Балтійських і Північних країн (V4+B3+N5), проведений у Гданську 20 лютого 2013 р. Учасники погодилися, що країни Центральної та Північної Європи мають відігравати активну роль у зміцненні ЄС і всього Європейського субконтиненту.

Формат V4+ також виявився успішним під час консультацій політичних директорів, які провели переговори і консультації з країнами Бенілюксу, Ізраїлю, Японії, США, Росії та Молдови.

Польське головування активізувало співпрацю V4 в ООН. Були проведені консультації з керівниками постійних представництв країн V4 в Організації Об'єднаних Націй та керівниками відділів Комітету ООН із закордонних справ у Варшаві.

Польське головування надало великого значення співробітництву з партнерами V4 у сфері допомоги для розвитку. Ми акцентували увагу на підвищенні ефективності допомоги для розвитку завдяки лінійній координації в напрямі СНД і більш тісній співпраці країн V4 у країнах Східного партнерства.

Щодо консульського співробітництва, то польське головування зробило кроки щодо його активізації та розширення, використовуючи всі можливі співробітництва країн V4. Ми сприяли розвитку консульської співпраці з Україною. Дуже важливу роль у визначенні загальних

позицій відіграли тут національні координатори Вишеградської співпраці.

Вишеградська співпраця у парламентському вимірі була також джерелом порозуміння під час польського головування. У січні 2013 р. у Варшаві в'їте зустрілися комісії парламентів країн V4, Словенії та Хорватії з питань державного управління та регіональної політики, а також політики регіональних комісій.

13 квітня 2013 р. у Варшаві спікери парламентів V4 прийняли спільну заяву, яка стосується підтримки розширення співробітництва у парламентському вимірі, розвитку інфраструктури країн Центральної Європи та інтенсифікації широких контактів серед громадян. Голови парламентів також виступили з ініціативою щодо розширення співпраці в рамках Спільної політики безпеки та оборони.

Ми переконалися, що Вишеградська група є ефективним захисником інтересів країн-членів ЄС із Центральної Європи, і дає можливість для представлення важливих позицій для регіону та ЄС.

Головування Польщі, під час якого ми організували понад 130 заходів (у т.ч. 100 у Польщі), підтвердило, що співпраця Вишеградської групи досягла неабиякого рівня інтенсивності. Це дає змогу V4 брати ще активнішу участь у розв'язанні зростаючих проблем глобалізації.

Пріоритети та результати у сфері безпеки під час польського головування у Вишеградській групі

Артур ДЖЕВІЦКІ,

голова ради Фонду «Форум Східної політики»

Порівнюючи попередній період польського головування у Вишеградській групі (тобто період з липня 2008 до червня 2009 р.) з останнім, можна зазначити, що нинішнє головування припало на винятково спокійний час, за досить високого рівня стабільності європейської системи. Нагадаю, що у період попереднього головування відбулися такі істотні для європейської безпеки події, як російсько-грузинська війна 2008 р. та українсько-російська газова криза 2009 р. Згодом вони позначилися не тільки на зміні Північноатлантичним альянсом (НАТО) і Європейським Союзом (ЄС) своєї політики у сфері безпеки, а й негативно вплинули на можливості ефективної реалізації Польщею цілей головування. Утім і в цьому випадку можна говорити про істотні успіхи, скажімо такі як підготовка програми «Східного партнерства», динамізування співробітництва Вишеградської четвірки у період та у сфері реалізації стабілізаційної місії НАТО в Афга-

ністані, а також розвиток військового та безпекового співробітництва з Україною та Грузією.

Це, однак, не означає, що перед польським головуванням у 2012–2013 рр. не поставали виклики, динаміка і масштаб яких міг негативно вплинути на досягнення поставлених перед головуванням цілей. Ідеться передусім про наслідки економічної кризи, що охопила Європейський Союз, що спричинили можливість порушення однієї з головних засад функціонування Євросоюзу – засади солідарності. У результаті гасло польського головування: «Вишеградська група в ім'я інтеграції та єдності» повною мірою відображає потенційні цілі, досягнення яких важливе не лише з погляду бачення функціонування Вишеградської групи як форми «нового регіоналізму», а й Євросоюзу загалом. Звичайно, ідеться лише про деякі сфери функціонування ЄС, а не про усе розмаїття наявних у ньому взаємопроникних форм інтеграції.

Фінансова та інституційна кризи, що останнім часом охопили Європейський Союз, зорієнтували польське головування у Вишеградській групі на зосередження у рамках своєї каденції на внутрішніх проблемах Євросоюзу. Утім з'ясувалося, що Польща здатна утримати серед пріоритетів свого головування таку істотну (з погляду суб'єктів з-за меж Євросоюзу та генерованих ними проблем) рівновагу цілей. Разом з тим Варшава не обмежилася у своїй діяльності тільки територією ЄС, приділяючи належну увагу також зовнішнім аспектам його функціонування. Такий підхід характерний для позиції держав Вишеградської четвірки, «граничне» положення яких, що впливає з їхнього розташування у безпосередній географічній дотичності до регіонів поза Європейським Союзом, зазвичай схиляє їх до надання більшої уваги аспектам, які мають відношення до «політики сусідства» у широкому розумінні, до необхідності зміцнення безпеки і стабільності територій, що лежать «на стику» з ЄС, при одночасному розширенні числа держав, які можуть у довготерміновій перспективі стати бенефіцієнтами політичних, економічних і культурних цінностей, що визначають сутність Європейської спільноти.

Серед домінантних тем польського головування особливої уваги заслуговують питання, пов'язані з розвитком співробітництва у сфері безпеки (розвиток військово-оборонних можливостей ЄС), поглибленням інтеграції балканських держав і держав колишнього Радянського Союзу з ЄС (питання підписання Україною Договору про асоціацію з Європейським Союзом і завершення процесу включення Хорватії до його структури), розбудовою комунікаційної та енергетичної структури на осі «Північ–Південь», що поєднує регіон Балтійського моря

з Адріатикою та Чорноморським регіоном; спробою утворення спільного газового ринку (*Memorandum of Understanding* у справі інтеграції ринку газу у регіоні Вишеградської четвірки); і нарешті з динамізацією формули Східного партнерства. В останньому випадку йдеться передусім про визначення нових формул співробітництва і сфери координації дій через розширення формату співробітництва Східного партнерства і Вишеградської групи у секторному вимірі та у форматі V4+. Привертає увагу також особливий наголос на суспільному і неурядовому аспекті польського головування у Вишеградській групі, пов'язаному з розвитком громадянського суспільства і культурного співробітництва, а також передачею «доброго досвіду» у царині суспільно-економічної трансформації та піднесення рівня цивілізаційного розвитку різних регіонів Європи.

Такі пріоритети повною мірою відображають принципи формули «Нового регіоналізму», згідно з якими він охоплює співробітництво як урядових, так і неурядових чинників; різні аспекти діяльності держав та їхніх суспільств, починаючи з політики й економіки, та закінчуючи культурними питаннями; і нарешті стає над'європейським (тобто таким, що виходить за рамки ЄС) явищем, яке стає прикладом спонтанної, але водночас цілеспрямованої діяльності згідно з відповідною стратегією.

Як бачимо, це передусім низка питань, вирішення яких дає можливість тією чи іншою мірою, посилити роль держав Вишеградської групи у ЄС, здійснити ефективну консолідацію їх зусиль у сферах, які не лише відображають реальний вплив цих держав на дану ситуацію, але також засвідчують можливі позитивні результати таких зусиль. Водночас не підлягає сумніву, що з огляду на своє географічне положення (адже це регіон, що поєднує обшири Балтійського моря, Адріатики і Чорного моря) ці питання належать до пріоритетних із погляду життєвих інтересів Вишеградської четвірки. Це, звісно, не означає, що держави Групи сприймають кожне з цих питань з однаковим рівнем зацікавленості чи не мають на них різних поглядів.

З огляду на це зазначу, що головування Польщі у Вишеградській групі було орієнтоване передусім на поглиблення співробітництва як у рамках самої Вишеградської четвірки, так і з іншими країнами ЄС, такими як Франція, Німеччина, Балтійські та Нордичні країни. Якщо ж йдеться про країни за межами Європейського Союзу – на поглиблення ступеня їх інтерації з ЄС (Балканські країни) та утримання їх реальної зацікавленості цим процесом (Україна, Грузія). Щодо останнього випадку, то особливої уваги заслуговує не тільки прагнення вироблення спільної, придатної для України позиції ЄС у питан-

ні підписання на саміті Східного партнерства у Вільнюсі Договору про асоціацію (ХІ 2013 р.), а й спроба включити Україну та Грузію до різного роду формул співпраці з НАТО, насамперед у рамках помітно посилюваних військових і оборонних можливостей ЄС. Таким чином, співробітництво з Україною у сфері безпеки опинилося серед головних пріоритетів польського головування у цій сфері, нарівні з такими питаннями:

- утримання, в умовах економічної кризи, готовності армій держав Вишеградської четвірки як до оборони своїх територій (самостійно і в межах НАТО), так і до експедиційних дій у рамках НАТО і ЄС (створення до 2016 р. Вишеградської бойової групи ЄС); це питання особливо важливе для країн Вишеградської четвірки, бо їхні теперішні витрати на збройні сили недостатні і коливаються в межах 1 % ВВП. Виняток становить Польща, витрати якої становлять майже 2 % ВВП й утримуються протягом багатьох років на стабільному рівні;

- реформування способу функціонування НАТО після планованого на 2014 р. виведення військ Альянсу з Афганістану;

- розбудова військових та оборонних можливостей ЄС і зміцнення співробітництва держав Вишеградської четвірки у даній сфері;

- збереження співробітництва НАТО і ЄС у царині військової безпеки;

- прийняття країнами Вишеградської четвірки спільної позиції щодо відносин НАТО–Росія, системи ПРО та співробітництва НАТО–Україна і НАТО–Грузія;

- взаємодія у боротьбі з тероризмом через зміцнення власних внутрішніх антитерористичних систем країн Вишеградської четвірки та їх адаптація до загальної стратегії боротьби з тероризмом, що її проводить міжнародне співтовариство;

- розвиток двостороннього та багатостороннього діалогу та взаємодія із США у сфері безпеки, насамперед у сфері зміцнення військових структур НАТО, реалізації стабілізаційної місії Альянсу в Афганістані та збереження військової присутності США в Європі, що є незмінним постулатом польської політики безпеки та одним із головних національних інтересів у даній сфері.

Аналізуючи перебіг польського головування у Вишеградській групі у 2012–2013 рр., можна остаточно визначити три домінуючі формули й виміри активності Вишеградської четвірки у сфері безпеки:

- консолідація військового співробітництва між країнами Вишеградської четвірки (рівень начальників генеральних штабів кожної з армій і міністрів оборони);

- співробітництво держав Вишеградської четвірки з країнами Веймарського трикутника, тобто Францією і Німеччиною (рівень міністрів оборони та прем'єрів і голів держав);

- процес включення України до співробітництва з країнами Вишеградської четвірки за формулою V4+ (рівень начальників генеральних штабів кожної з армій).

Коли йдеться про перші два виміри, слід зазначити, що до найважливіших досягнень польського головування у рамках співробітництва держав Вишеградської четвірки у сфері безпеки слід віднести підписання листа про наміри щодо створення і підготовки до 2016 р. Вишеградської бойової групи ЄС, а також меморандуму про співробітництво військ спецпризначення Польщі та кожної з країн Вишеградської четвірки як основи для створення союзницького компонента спеціальних операцій (SOCC) у рамках НАТО з Польщею як провідною державою. Варто також звернути увагу на постульовану інтенсифікацію спільної професійної підготовки армій Вишеградської четвірки та спільні ініціативи, що реалізуються у системі *Smart Defence* (у рамках НАТО) та *Pooling & Sharing* (у рамках ЄС).

На рівні співробітництва з Францією та Німеччиною метою стало опрацювання спільної позиції щодо зміцнення обороноспроможності ЄС, збільшення активності у сфері регіональних механізмів безпеки, таких як Вишеградська четвірка і Веймарський трикутник, а також більш широкого застосування Бойових груп ЄС у рамках операцій антикризового реагування. У цьому контексті не завадить також згадати про постульоване зміцнення співпраці військово-промислових комплексів, що дало б змогу значною мірою підвищити конкурентоспроможність цієї галузі економіки країн Вишеградської групи як на загальноєвропейському, так і на світовому ринку.

Як уже зазначалося, з огляду на поглиблення розбудови військових можливостей Європейського Союзу та ймовірне підписання найближчим часом Україною Договору про асоціацію з Євросоюзом, польське головування у Вишеградській групі надало особливої пріоритетності питанню співробітництва з Києвом. Беручи до уваги згадані раніше пріоритети головування у сфері безпеки, до головних досягнень у цій сфері доцільно зарахувати насамперед:

- підписання листа про наміри щодо створення і підготовки до 2016 р. Вишеградської бойової групи ЄС та запрошення до участі у ній України;

- інтенсифікацію співробітництва на рівні начальників генеральних штабів армій держав Вишеградської четвірки й України (зокрема зустріч начальників генеральних штабів країн Вишеградської четвірки

і начальника генерального штабу України – генерала Володимира Земана, Сопот, 18 квітня 2013 р.);

- згода української сторони на проведення спільних навчань і тренінгів, реалізованих у рамках співробітництва армій держав Вишеградської четвірки та України, а також на допомогу Вишеградської групи у процесі трансформації української армії.

Звичайно, важко стверджувати, що на даному етапі результати польського головування у сфері інтенсифікації співробітництва з Україною у сфері безпеки можуть досягти того рівня значущості як у політичному, так і в соціально-економічному сенсі, подібного до здатного принести можливий консенсус у справі підписання Договору про асоціацію між ЄС та Україною вже у 2013 р. Проте наслідки розширення співробітництва з Україною, а насамперед згода України (якщо вона у підсумку буде) на включення до системи бойових груп ЄС, а отже, до системи операцій антикризового реагування і реалізації стабілізаційних місій Євросоюзу у довгостроковій перспективі можуть бути дуже істотним кроком у напрямі поглиблення європейської інтеграції і поширення сфери взаємодії у формуванні європейської безпеки. Тобто вони можуть стати стимулом до еволюції української стратегічної культури, непослідовної (у цілісному уявленні) як з погляду сприйняття загроз європейській безпеці, так і способів та інструментів їх подолання. Водночас може зрости готовність України до поглибленої участі у процесі стабілізації «європейської периферії», разом з використанням військових засобів. Не підлягає сумніву, що ця ситуація може мати також наслідки геостратегічного характеру певною мірою подібні до тих, які після всього можуть впливати з Договору про асоціацію ЄС–Україна.

Підбиваючи підсумки, можна констатувати, що, поза сумнівом, польські головування у Вишеградській четвірці з кожним разом звичай скеровувалися на зміцнення регіональних інструментів усередині ЄС. Це особливо важливо зараз, за умови його економічної та інституційної кризи. Це, втім, не означає, що діяльність польського головування була спрямована тільки і винятково на розв'язання проблем усередині Євросоюзу. Останнє польське головування довело це найліпшим чином. Активність «назовні» структур Євросоюзу служить, з одного боку, зміцненню власної позиції у ЄС, а з другого – розширює сферу власної безпеки через подолання бар'єрів у співробітництві ЄС і НАТО зі східними та південними партнерами та сприяння їх політичній і економічній стабілізації. Вона дає змогу також посилити або принаймні зберегти власний регіональний інтеграційний потенціал по відношенню до держав Центральної

та Східної Європи, що, безперечно, варто віднести до одного з головних завдань, які нині стоять перед польською державою.

Крім того, оцінюючи обґрунтованість розвитку співробітництва у рамках Вишеградської групи, можна визнати, що головування Польщі у Групі кожного разу є спробою підтвердити доцільність збереження існуючої формули співробітництва Вишеградської четвірки, динамізації її активності, а також розширення чисельності інструментів і цілей її діяльності та групи держав-партнерів, що перебувають у постійному діалозі з нею. Тут ідеться не лише про країни т.зв. регіональних груп: Нордичних держав, країн Балтії і Бенілюксу, а й про держави поза Європою, такі як США, Ізраїль, Японія, Китай, Тайвань і Південна Корея. Дуже ґрунтовно такі прагнення сформулював Збігнев Бжезинський, визначаючи Вишеградську групу як «<...> неформальне, але дисципліноване угруповання держав, яке на додаток володіє баченням того, що хоче досягнути, може ефективно впливати на позицію значно більших від себе акторів на європейській та світовій арені».

Нині не слід забувати також про той факт, що здатність до визначення пріоритетів головування, а потім їх планомірне і скоординоване досягнення кожного разу стає підтвердженням ефективності принципів «нового регіоналізму» – багатовимірної системи інтеграції, створеної значною мірою у рамках Європейських співтовариств, яка своїми цілями виходить за традиційні економічні угоди та військові союзи, і позитивне значення якої для співробітництва у Європі, на нашу думку, не підлягає дискусії.

The effects of the economic crisis on EU enlargement and justice and home affairs policy – a V4 perspective

Ласло ДУКС,

керівник Управління внутрішніх справ, юстиції та розширення ЄС Міністерства закордонних справ Угорщини

The global economic crisis, and as a consequence the euro-crisis fundamentally changed public discourse on European integration. In the 90's and 00's the fall of the Berlin Wall, the big bang enlargement of 2004, and the successful launch of the euro all contributed to an overall positive picture of the European Union's future. Public discourse on European integration revolved around the questions of how and when, questions of existential nature were only heard on the fringes. The economic crisis that started from the US, and led to deep financial and economic troubles in some EU Member States dramatically changed this public discourse, the option of

a collapse of the institution also became an option⁷⁷ – at least in theory. This loss of confidence started already earlier, after 2004, when the mood in the so called «old» Member States slowly started to move towards a more euro-sceptic and anti-enlargement sentiment, illustrated with the negative outcome of the referenda in two founding members on the European Constitution in 2005. This change of sentiment also had an influence on policy making in the different areas, including two that are on the borders of integration: enlargement (geographically) and justice and home affairs (substantially).

The first signs of the so called enlargement fatigue – the feeling in the «old» Member States that the number of Member States and thus EU citizens is growing too fast – could be already felt after the 2004, and especially after the 2007 enlargement. The financial and economic crisis turned large parts of the European public opinion even more against further enlarging the EU, which led to introducing stricter procedures during the negotiations, and before the start of the process. Previously unknown stages have been established between the handing in of an application for membership and the starting of the negotiations, with strict criteria to be fulfilled by the candidate before being able to move to the next level. During the negotiations a so called new approach has been introduced for the handling of the two chapters with rule of law relevance, notably chapter 23 – judiciary and fundamental rights and chapter 24 – freedom, justice and security. At the same time – thanks partly also to V4 cooperation in the area – important steps have been taken to advance in enlargement policy. Croatia joined the EU as its 28th Member State in July 2013, Montenegro started accession negotiation in 2012, and Serbia is just a few steps away from starting its own process. Overall these events indicate that while becoming an EU Member State became a slower and more burdensome process, with enough determination and consensus among the different actors, and with the support of Member States and the EU institutions, it is still not impossible.

Justice and home affairs is an area, where Member States for a long time were reluctant to give up parts of their sovereignty. Slowly however the EU got more and more competences in this area as well, leading to the Europeanization of the policy area with the Lisbon Treaty. The Lisbon Treaty gave a new legal framework and the Stockholm Programme set out ambitious goals for a five year period. The economic crisis and overall negative mood lead to a slowdown in some areas, so for example, the accession of

⁷⁷ As Luuk van Middelaar, political philosopher and adviser/speechwriter to European Council President Herman van Rompuy refers to it «Eurocalypse» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.epc.eu/events_rep_details.php?cat_id=6&pub_id=3584&year=2013

Bulgaria and Romania to the Schengen zone became a much slower and difficult process than anticipated. At the same time, here, in the JHA sphere we can also witness that the crisis led to swifter action in areas that were previously regarded as the sole competence of nation states. The cooperation of the V4 countries contributed to finding a balance in the JHA policy field between respecting the principles of subsidiarity and proportionality on the one hand, and taking effective measures on an EU level to protect the freedom and security of European citizens.

Whether the global and European crisis led to a new concept of Central European cooperation is difficult to judge at this stage. These events took place parallel to the first years of the V4 countries as full fledged members of the European Union. The Czech EU presidency in 2009, the Hungarian and Polish EU presidencies in 2011 helped setting special accents of the countries in the region. The closure of the accession negotiations with Croatia during the Hungarian presidency in June 2011, and the signing of the accession treaty of Croatia in December 2011 during the Polish presidency is a prime example of how Central European Member States can form the EU agenda. It remains to be seen how the EU will evolve further as a consequence of the crisis, but the events of the last years proved that V4 cooperation is a valid and successful form of cooperation inside the EU not only in the areas highlighted in the present contribution, but also in other very important areas, including the discussions on the next multiannual financial framework and also the future of the EU itself.

The Vilnius summit: why Ukraine does matter

Александр ДУЛЕБА,

*директор Дослідницького центру
Словацької асоціації зовнішньої політики*

The November 2013 Vilnius summit represents a critical benchmark for the EaP. Four years after the launch of EaP it is high time the EU sought tangible results in relation to its ambitious offer to six postsoviet countries (Armenia, Azerbaijan, Belarus, Georgia, Moldova and Ukraine). These partner countries have been offered political association and economic integration with the EU if they conclude association agreements, including deep and comprehensive free trade areas (AA/DCFTA). In order to enter into an AA/DCFTA partner countries have to harmonize their national legislation with around 85 per cent of the EU trade and economic *acquis communautaire*. In addition, the EU has engaged in a visa-dialogue with partner countries ultimately to achieve a visa-free regime. In order to

conclude the visa-free regime agreements with the EU they are requested to meet security standards, procedures, and implement the relevant Schengen *acquis*. Finally, partner countries are expected to accomplish domestic democratic reforms, ensure rule of law and protection of human rights, and prove their commitment to European values. If no tangible contractual deal has been achieved with partner countries by the 2013 Vilnius summit, for instance, the signing of an AA/DCFTA with Ukraine and/or finalization of talks and initialing of agreements with Armenia, Georgia and Moldova, it might undermine the future dynamics of the EaP.

There is a risk that the recent EU financial crisis together with the increasingly worrisome events in the Mediterranean region, including civil war in Syria and the rise of radical Islamist groups in the post-Spring Arab countries, could not only affect EU funding of the EaP, but also divert the EU's attention away from this initiative. The eurozone crisis has prompted a new institutional rearrangement within the EU – which means, in general terms, that for the time being the EU will be less willing to deal with its external agendas. Politically, the EaP enjoys less support across the EU member states than it did four years ago, not only because of EU concerns about the deteriorating political situation in some partner countries, but also because of the eurozone crisis.

Thus, the November 2013 Vilnius summit represents an opportunity for the EaP in terms of testing its ability to uphold the EU agenda. The EU member states that support the EaP, including the V4 countries, desperately need a successful EaP summit in Vilnius in order to keep the EaP high on the EU agenda. The Vilnius summit will be a success providing at least one EaP country has achieved tangible progress in its contractual AA/DCFTA deal with the EU by the time of the summit. The AA/DCFTA is the centerpiece of the EU offer to EaP partner countries. In order to demonstrate and maintain the congruity of its four-year old offer the EU desperately requires evidence that the EaP countries are capable of achieving it. At the same time, the EaP countries also need the Vilnius summit to be a success. The act of concluding one or more AA/DCFTA agreement(s) would send a strong signal to audiences in the EaP region that cooperation with the EU is rewarded with meaningful benefits. A «carrot» of this kind would make it easier for local pro-EU political elites to convince their electorates of the necessity for further reforms.

In spite of the recent political mess in EU–Ukraine relations, we argue that Ukraine is still most prepared to implement the ambitious AA/DCFTA with the EU. Moldova, Georgia and Armenia have concluded their AA/DCFTA talks and might initial their association agreement with the EU at the Vilnius summit. Since unexpected but under certain conditions

rather predictable decision made recently by the government of Armenia not to continue in a contractual deal with the EU, Moldova and Georgia are the only partner countries that together with Ukraine might achieve a progress in their contractual relations at the Vilnius summit. However, even though Moldova and Georgia may have initialed the agreement by the time of the summit, we argue that they are not ready to implement the DCFTA part of their association agreements for the following main reasons: first, the governments of Moldova and Georgia do not have control over all of their custom territories; and second, it is unclear whether the administrative capabilities of these three partner countries are sufficient to enable implementation of the provisions of the DCFTA. The EU could begin provisional application of parts of their AA, however, it could not deal with the DCFTA, which includes both harmonization with the EU's sector *acquis* and specific conditions including tariffs and quotas on commodities and services. Implementation of the DCFTA would assume that the governments of partner countries are able to implement its provisions throughout their states, and that partner countries represent unified customs territories.

There are questions as to how Moldova would be able to implement the DCFTA with the EU and guarantee its implementation in Transnistria. Georgia finds itself in a similar position with the situation regarding South Ossetia and Abkhazia. The DCFTA is a two-sided process. It would regulate exports from Moldova and Georgia to the EU market, and also imports from the EU as well as the business activities of EU companies on the territories of Moldova and Georgia, including the separatist enclaves. It is clear that Chisinau and Tbilisi are harmonizing the trade related EU *acquis*; however, it is unclear how Tiraspol and/or Tskhinvali and Sukhumi in the separatist territories will treat goods and services from the EU. There is a tried and tested mechanism for checking the origin of goods and for encouraging businesses from separatist territories willing to export their goods to the EU market to register themselves in Chisinau (and/or in the future in Tbilisi as well). However, the question is how will the governments of Moldova and Georgia guarantee not only equal treatment of EU goods and services throughout their territories, including the separatist enclaves? How will they enforce implementation of AA/DCFTA mandated reforms from Tiraspol and/or Tskhinvali aimed at ensuring that the business environment throughout the countries meets AA/DCFTA provisions, for example, rules of competition, verification of goods, certification, state aid rules, establishment, etc., not to mention access of EU inspectors to production plants in Transnistria and/or South Ossetia.

There are three possible ways in which the EU, Moldova and Georgia could approach the crux of the issue: first, Chisinau and Tbilisi agree to establish custom borders with their separatist territories at the expense of deepening the current divides within their sovereign territories and further delaying the prospect of reunification; second, the EU suspends implementation of the DCFTA sections of the AA with Moldova and Georgia (even once a full AA/DCFTA has been concluded and initialed with both partner countries prior to the Vilnius summit) until Chisinau and Tbilisi are able to regain full control over the customs territories of their states; and third, the EU grants Transnistria, South Ossetia and Abkhazia all the privileges of the DCFTA, which would mean creating «holes» within the EU single market by potentially allowing goods produced outside the DCFTA, including goods produced in Russia, China and other non-DCFTA countries, to freely enter the EU market⁷⁸. None of the above three options make it possible to fully implement the core of the EaP, i.e. an AA/DCFTA with Moldova and Georgia in the foreseeable future. Is establishing a total border between Moldova and Transnistria, Georgia and South Ossetia or Abkhazia the solution? These questions require clear answers.

It is unrealistic to expect that Moldova and Georgia will settle the problem of their separatist territories within the foreseeable future. It is not a question of whether Moldova and Georgia can negotiate their respective association agreements with the DCFTA; it is a question of whether they can subsequently implement them and this demands some clear answers. This also relates to prospects for achieving a visa free regime between the EU and these three partner countries. Would a visa free regime between the EU and these countries also mean a visa free regime for the inhabitants of Transnistria, South Ossetia, and Abkhazia? The outcome of the visa dialogue with Moldova and Georgia, much like the implementation of their AA/DCFTAs is unclear.

Looking beyond the Vilnius summit and assessing the further dynamics of the EaP we argue that achieving any contractual deal between the EU and partner countries by the time of the summit is of crucial importance.

⁷⁸ Neither Chisinau nor Tbilisi are able to inspect manufacturers on their separatist territories in order to enforce the rules of origin, which are designed to prevent the re-export of goods produced outside the DCFTA area into the EU. For analysis of the Transnistria–Moldova DCFTA case, which is also applicable to the Georgian separatist territories of South Ossetia and Abkhazia see – *Konończuk W. Could Transnistria block Moldova's integration with the EU? / W. Konończuk, W. Rodkiewicz Centre for Eastern Studies, OSW Commentary. – 23 October, 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2012-10-23/could-transnistria-block-moldovas-integration-eu> (accessed on August 20, 2013).*

Moreover, we argue that it is no less important for the EU than for the partner countries, at least those that have declared their European aspirations. The EU's performance as an international actor in the field of external relations is affected by two contradictory elements. On the one hand, it is not easy for 28 member states to speak with one voice, due to the different projections of their national interests vis-à-vis third actors, including Eastern European countries. On the other hand, all 28 member states agree that the EU should export its *acquis communautaire* to non-EU countries wherever possible via legal contractual deals. Exporting the EU *acquis* to partner countries through a comprehensive AA/DCFTA is the primary goal of the EaP, and is fundamental to achieving consensus between all EU member states for continuing implementation. Completing an AA/DCFTA with partner countries, any of them for that matter, is of crucial importance for the very viability of the EaP as EU policy.

There are two basic scenarios for making the Vilnius summit a success: the first and optimal one includes signing a AA/DCFTA with Ukraine, including provisional implementation clauses, and possibly also initialing an AA/DCFTA with Moldova and Georgia; the second and less than optimal scenario includes initialing an AA/DCFTA with any of the expected partners countries but not signing it with Ukraine. Of course, the Vilnius summit might be considered a success if it adopted a new EaP road map and achieved progress in other areas, including visa-dialogue with some partner countries, sector cooperation, and the implementation of flagship initiatives. However, this would most certainly not be the breakthrough required to revitalize the EaP after the summit.

Economic crisis and the importance of Ukrainian labour for V4 countries and the European Union

Вадим СТРЕЛКОВСЬКІ,

доцент кафедри соціальних наук Карлового університету

Visegrad group (V4) countries have undergone a profound transformation in the early transformational crisis. The economic transformation of the early 1990s represented an abrupt change in the composition and quality of production. The greatest decline due to transition and transformation was recorded in the Slovak Republic and Hungary, where GDP at constant prices between 1989 and 1992 decreased by 22, respectively by 18 %. The smallest decline in GDP – by 13 or, respectively, 14 % occurred during the period in question in the Czech Republic and Poland. Since 1993, the V4 countries began to grow in terms of turnover and their GDP began to rise at a faster rate than the EU average.

In the transition period large shifts occurred in the international position of the V4 countries. Waiting economy at the beginning of transformation located roughly at the same level as the least developed economies of Western Europe. Even in 1990, their GDP per capita in purchasing power parity was slightly higher than in Portugal or Greece, and almost reached the level of Ireland.

The economic growth culminated in 2006, when all V4 countries (with an exception of Hungary) yielded a growth of more than 6 per cent. In the period of question Slovakia has developed into a real «champion» of the region with the yearly growth of more than 10 per cent GDP. This favourable period was halted by the world's financial economic and financial crisis that triggered off the crisis in the Eurozone. During the crisis, the only V4 economy that yielded positive economic growth was Poland, while the Czech Republic and Slovakia plummeted into the economic downward spiral.

Favourable economic development and the improvement of well-being in the V4 countries led to the situation when citizens of these countries quickly got used to the economic prosperity and high quality of life. However, recent crisis in the Eurozone hindered this prosperity and led to high unemployment in many EU countries. High unemployment often means that there is an abundance of jobs in sectors such as agriculture, construction or food processing with no locals willing to take them.

For the past several years, the EU labour market has been characterized by the relatively high rates of unemployment. The level of unemployment of some disadvantageous groups (youth, low-qualified citizens, migrants, elderly persons) or the share of long-term unemployment has reached strikingly high values in most of the Member States. The primary goal of labour market policy (LMP), especially active labour market policy (ALMP), is to address these issues and to tackle unemployment and irregular employment in the EU. In 2009, EU alone spend more than 255 billion euro on LMP. This amount is equal to 1,7 % of EU's total GDP.

With regard to this it is important to look at the results of political and economic relations of the V4 countries with their neighbour at the East with a special attention attributed to Ukraine as the largest and the most important Eastern partner and Ukrainian labour being one of the most important factors in today's EU.

One can calculate so-called «immigration surplus» defined by the Harvard economist George Borjas. Table 1 shows the comparison of immigration surplus in the United State and in the V4 countries in 1995, while Table 2 does the same for the year of 2009.

Table 1

Immigration surplus for US, V4 (1995, USD)*

Country	s	e	m (m=M/L)	Economy size	Immigration surplus	Immigration surplus, % GDP
United States	0,58	-0,58	6,3 %	7 trillion	7 billion	0,067
Czech Republic	0,39	-1,23	2,16 %	56 billion	6,28 million	0,0113
Hungary	0,42	-1,11	0,51 %	42 billion	265 thousand	0,0006
Poland	0,59	-0,57	0,06 %	136 billion	9,2 thousand	0,000006
Slovakia	0,38	-1,27	0,16 %	25,3 million	8843	0,000059

Note: We use average annual exchange rates \$/CZK, \$/EUR, \$/PLN, \$/HUF for 1995;

Source: own calculations

Table 2

Immigration surplus for US, V4 (2009, USD)*

Country	s	e	m (m=M/L)	Economy size	Immigration surplus	Immigration surplus, % GDP
United States	0,57	-0,62	8,21 %	14 trillion	16,7 billion	0,1189
Czech Republic	0,44	-1,06	4,36 %	190 billion	84,1 million	0,04406
Hungary	0,44	-1,05	1,48 %	117 billion	6,4 million	0,00507
Poland	0,47	-0,95	0,16 %	432 billion	276 thousand	0,000064
Slovakia	0,44	-1,03	0,59 %	87 billion	364 thousand	0,000804

Note: We use average annual exchange rates \$/CZK, \$/EUR, \$/PLN, \$/HUF for 2009;

Source: own calculations

We can use Borjas's methodology to calculate the immigration surplus of Ukrainian migration in the Czech Republic. Table 3 depicts the calculations for the Ukrainian labour migration to the Czech Republic. One can see that the overall migration surplus of the Czech economy stemming from the Ukrainian labour migration is positive.

Ukraine is arguably the most important source country of foreign labour for the Czech market. Ukrainian migration in the Czech Republic dates back to the beginning of the 1990s, and was largely supported by the rapid development of the construction and service sectors. Moreover, the peculiarities of the Czech housing market (e.g. regulation of house rents at state-owned housing stock) contributed to the situation.

The new emerging Czech middle class desired modern functional Western-style housing, and the rapidly emerging financial sector coupled with the wide availability of mortgages made this possible. These trends brought a plethora of housing stock developers (often represented by multinational companies) that flooded the market with affordable housing offers for everyone, launching the construction boom in the Czech Republic in the mid-1990s. Unfortunately, the boom did not last for long, as the market for new housing was saturated by the end of the 1990s. Not coincidentally, the largest influx of Ukrainian migrants to the Czech Republic and the Czech construction sector boom in the 1990s and the early 2000s occurred simultaneously, because Ukrainian labour migrants constituted the cheap construction labour.

Table 3

**Immigration surplus of Czech economy from Ukrainian migration
(between 1995 and 2010)**

Variable	Czech Republic (1995)	Czech Republic (2010)
<i>s</i>	0,39 %	0,44 %
<i>e</i>	-1,23	-1,05
<i>m</i> ($m=M/L$)	0,005 %	0,02 %
Economy size	1 464 billion CZK	3 670 billion CZK
Immigration surplus	10,5 million CZK	470,9 million CZK
Immigration surplus, % of GDP	0,0007 %	0,013 %

Source: AMECO Database (2011); OECD (2010); ČSÚ (2011); own calculations

Our main hypothesis is that Ukrainian emigrants whose primary occupation in Ukraine is in the construction sector will be more likely to work in the Czech construction sector than Ukrainian emigrants whose primary occupations are in other sectors of the Ukrainian economy.

Therefore, we expect that major inter-sectoral movement no longer takes place (although it might have in the 1990s) and there is no major loss of human capital for Ukrainian migrants in EU countries.

Our results support the conclusion of occupational channelling in the construction sector. Work experience in the Ukrainian construction sector lowers the probability of working in the Czech secondary sector by 97 per cent, and the Czech tertiary sector by 98 per cent. Similar outcomes can be observed for the personal characteristics (for instance, being male lowers the probability of working in the Czech secondary sector from 99 to 94 per cent). The results also confirm that the odds of a migrant with a work experience in the Ukrainian construction sector working in the Czech construction sector are 0.03 and 0.025 times higher than the odds of a migrant from the Ukrainian secondary or tertiary sector working in the Czech construction sector. In addition, the odds of being male and ending up in the Czech construction sector are also significant and higher for Ukrainian labour migrants with the experience in construction.

Our results also indicate that working in the Ukrainian manufacturing or service sectors is associated consistently with work in the same sectors in the Czech Republic. As a result, although this analysis focused especially on the construction sector, it appears that there are similar occupational dynamics linking other sectors of both economies. Our results also suggest that Ukrainian migration to the Czech Republic (and to the EU) is becoming more specialized and targeted. The reality of Ukrainian labour migration has changed considerably over the two decades, and has become about specific jobs carried out by specific people at specific work places. Our findings are consistent with recent research that indicates the specialization of migration streams around the world.

It appears that V4 economies have undergone a long path of economic and structural changes over the last 20 years. However, it appears that their links to the Eastern neighbours, especially Ukraine, still remain very important in a number of spheres, such as labour market spill-overs, international migration and production.

Our calculation of the migration surplus for the US, Visegrad group countries and post-transition economies using the Borjas's framework yielded that migration has a net positive effect in all economies in question. With doubling the US economy size and quadrupling the post-transition economies within the past 15 years prior to the recent economic and financial crisis, the migration surplus has increased considerably showing that the overall welfare effect is always positive.

Our results also show that Ukrainian migration to the Czech Republic is channelled along occupational lines linking the Ukrainian and Czech

construction sectors. We showed how the structural context translates into international migration at the individual-level by focusing on the role of occupations. Our results demonstrate that occupations act as structural channels that play an important role in political and economic integration between Ukraine and the Czech Republic. It appears that across all sectors of the economy, Ukrainian labour migrants with work experience in a particular sector of the Ukrainian economy are more likely to work in the same sector of the Czech economy. One might also conclude that no major loss of human capital is recorded in Ukraine because modern Ukrainian labour migration consists of professionals securing employment for which they have expertise.

Завдання Вишеграда: угорське головування

Людмила ЧЕКАЛЕНКО,

*професор кафедри регіональних систем
та європейської інтеграції*

Дипломатичної академії України при МЗС України

Як бачимо з історії VI, в інтеграційній політиці Європейського Союзу щодо розширення й поглиблення було реалізовано концепцію «трійок». Такі «трійки» ми часто спостерігали в історії становлення об'єднаної Європи і, зокрема, Європейського Союзу. Згадаймо першу інтеграційну «трійку» країн Бенілюксу – Бельгії, Нідерландів і Люксембургу, «трійку» розширення Європейських спільнот 1972 р. – набуття членства в ЄЕС Великої Британії, Данії та Ірландії. Пізніше – 1996 р. «трійку» нейтральних країн Швеції, Австрії та Фінляндії, входження яких у Європейський Союз було визначено як останнє класичне розширення цього утворення. Пострадянські країни також розглядалися «трійками»: як, наприклад, країни Центрально-Східної Європи й Балтії. У першому випадку – Чехословаччина, Угорщина і Польща, а в другому – Литва, Латвія, Естонія, які разом просувалися до безпекових структур євроатлантичної НАТО та економіко-інтеграційних – ЄС.

Чи спрацювали подібні моделі «трійок» у СНД? Ідеться про Україну–Білорусь–Молдову та Україну–Грузію–Молдову. Як бачимо, у випадку з СНД згадані моделі не спрацювали. Що цьому завадило? Відповідь знаходиться на поверхні: посилене пострадянське минуле, наявність сильного сісуда, внутрішня політична ситуація в пострадянських країнах. Пошук і пояснення причин такого стану надає широкі можливості дослідникам, ученим, практикам.

На нашу думку, найважливішим складником розбудови національної безпеки кожної сучасної держави є екологічна захищеність.

Однак безпека регіону, яку ми розуміємо як широкий ареал викликів і загроз, залишається доволі вразливою, і на перший план сьогодення виходить **екологічна загроза**. Отже, для V4, як і для України, безпека починається саме тут, у європейському центрі Вишеградських завдань, серед яких екологічна безпека є погано захищеною перед новими загрозами – як природними катаклізмами, так і результатами людської діяльності.

Нагадаємо, що у 1990-ті роки в Центрально-Східній Європі утворилося кілька регіональних угруповань, що стало об'єктивною реакцією на розпад радянських систем – РЕВ і Організації Варшавського Договору, які забезпечували не тільки ядерний захист учасникам від гіпотетичного втручання і ядерної загрози (т.зв. ядерну парасольку), а й економічний розвиток у системі «інтеграції» за радянським зразком. Вишеградська група, до якої увійшли Польща, тодішня Чехословаччина й Угорщина, на пострадянському просторі була утворена однією з перших – у лютому 1991 р. Учасники об'єднання мали на меті винятково політичні наміри: деформація постсоціалістичної інфраструктури, що залишилася після прорадянських утворень, перехід на ринкові відносини, розбудова демократичних засад державності та формування демократичних суспільств, співробітництво у військовій і безпековій сферах і вироблення спільних зовнішньополітичних критеріїв щодо провідних європейських структур – ЄС і НАТО. Останні, з огляду на історичний чинник, економічні та демографічні ресурси новозаявлених держав, а також їхню політичну вагу, були зацікавлені в існуванні саме такого регіонального об'єднання, як В-3/V4, і всіляко підтримували реалізацію зазначеного проекту. Утворення Вишеградської групи, на наш погляд, було реакцією на невизначеність ситуації із СРСР, що склалася на початку 1991 р., а також спробою протистояти європейському дисбалансові у постблоковий період міжнародних відносин і зберегти європейську стабільність після розвалу соціалістичної системи. Вишеградська група фактично виявилася своєрідним заслоном Заходу від «некерованого» СРСР.

Вишеград не створювався як альтернатива європейській інтеграції, а навпаки, як її майбутній складник, його учасники постійно підкреслювали, що «трійка»/«четвірка» є перехідним, підготовчим кроком до ЄС. Політики Заходу покладали на V4 великі сподівання як на засіб заповнення політичної порожняви в цьому регіоні. Складність ситуації відчули й окремі учасники групи, яким довелося докласти чималих зусиль у просуванні до європейських структур, знаходити консенсус як між країнами-учасниками, так і країнами ЄС і НАТО. Одразу зазначимо, що V4 була визначена як закрыта міжнародна структура, пе-

ред якою постала конкретна мета: інтеграція в європейські структури. Об'єднання країн Вишеградської групи виконало поставлене стратегічне завдання перехідного періоду: усі країни-члени набули членства в НАТО і стали повноправними учасниками Європейського Союзу.

V4–Україна. Із визначенням зовнішньополітичних завдань Україна активно шукала надійних партнерів у нестійкому океані міжнародних лобістських інтересів, у власному просуванні до різноманітних формувань Центрально-Східної Європи. Важливою ланкою такої роботи сприймалася й участь у V4. Наша держава розглядала тодішню V4 як придатну модель для своїх намірів просуватися до європейського інтеграційного простору. Однак, як відомо, ані включення України у В-3, ані моделі V4+Україна не сталося.

Зрештою В3/V4 повністю реалізувалася й без України. На сьогодні V4 згуртовує учасників та обстоює їхні інтереси в різноманітних сферах уже загальноєвропейського виміру. І передусім у визначенні східного вектора зовнішньої політики ЄС і фінансовій сфері. Фактично V4 відіграє провідну роль серед країн Європи середньої ланки в євроінтеграційному прочитанні, визначаючи східний вектор політики Європейського Союзу та політики Північноатлантичного альянсу.

Україна через V4 долучилася до практичної участі в програмах сусідства: Польща – Білорусь – Україна та Угорщина – Словаччина – Україна, а також регіональної програми CADSES (Центральний, Адріатичний, Дунайський Південно-Східний європейський простір). Позитивним прикладом співпраці України, Словаччини, Польщі та Угорщини стало співробітництво в галузі регіональної політики (*INTERREG*).

Повертаючись до питання, в якій сфері інтереси V4 передусім збігаються з інтересами України, зазначимо, що найважливішим складником розбудови національної безпеки кожної сучасної держави ЦСС є **екологічна захищеність**. Для V4, як і для України, безпека починається саме тут, на європейському екологічному перехресті. Екологічна безпека регіону нашого проживання є вразливою перед новими загрозами як природними катаклізмами, так і результатами людської діяльності. Серед напрямів, за якими може розвиватися поглиблене партнерство України з V4, є спільне протистояння саме екологічним викликам регіону. На сьогодні найнебезпечніші з них такі: ситуація довкола Шацьких озер, питання збереження «легенів Європи» – карпатських лісів, проблематика Євротріку «Буг» тощо.

Шацькі озера. Інформаційна війна, що розгорнулася в мас-медіа довкола розробки Хотиславського кар'єру, триває близько чотирьох років. Основний акцент – через промисловий видобуток копалин у ро-

довиші можуть де-факто зникнути Шацькі озера та перлина Волині – унікальне озеро Світязь.

Довідково. Родовище будівельних матеріалів «Хотиславське» розташоване в Малоритському районі Брестської обл. Білорусі. За інформацією білоруської сторони, балансові запаси промислових категорій, доступні для відкритої розробки, становлять 26,3 млн м³ піску та 38,8 млн м³ крейди. Пісок можна використовувати для виробництва будматеріалів, бетону, розчинів, а також у металургії, скляній і нафтохімічній промисловості. Висока якість крейди дає змогу виробляти вапно I та II сортів, використовувати її у хімічній, лакофарбовій, медичній промисловостях, для виробництва комбікормів для сільського господарства. За інформацією білоруських ЗМІ, це – найбільше родовище першокласної крейди в Європі. Тож, урахуовуючи економічну кризу, яку важко долає Білорусь, розробка родовища – золота жила для країни.

У 2012 р. Мінськ продовжив промислове освоєння Хотиславського родовища крейди, розташованого на кордоні з Волинською обл. України. Українська сторона попереджає про екологічні наслідки видобутку, оскільки кар'єр може знищити унікальні Шацькі озера, що знаходяться за 30 км від родовища.

Довідково. Шацькі озера – це озера Кримне, Оріхівське, Пісочне та ін. – одна з найбільших у Європі озерних груп, розташована в Любомльському та Шацькому районах Волинської обл., у межиріччі Прип'яті та Західного Бугу. У 1983 р. цій території площею 32 тис. 500 га було надано статус природного національного парку. Для України група з-понад 30 озер становить цінність не тільки як унікальна екосистема, а й як відомий курорт, який щорічно відвідують десятки тисяч людей.

У реалізації планів із освоєння Хотиславського крейдяного родовища білоруська сторона керується Національною стратегією сталого соціально-економічного розвитку на період до 2020 р. У 2009 р. в Брестській обл. розпочалися роботи на кар'єрі. Суть екологічної проблеми полягає в тому, що на відстані 250 м від кордону з Україною та за 30 км від Шацьких озер у Білорусі активно розробляють Хотиславське родовище піску та крейди. За проектом роботи мають бути проведені на глибині 45 м. Фахівці попереджають: величезна порожнина в землі, що утвориться внаслідок цих робіт, може буквально висмоктати Шацькі

озера. За інформацією Державного управління охорони навколишнього природного середовища у Волинській обл., білоруський кар'єр перетинає водоносні горизонти четвертинних і верхньокрейдяних порід, які є основним джерелом питного водопостачання. Для осушення цього кар'єру планують відкачувати від 10 до 48 тис. м³ води щодня. Це може призвести до пересушення 40 тис. га сільськогосподарських і лісових угідь на території України, знизити врожайність сільськогосподарських культур і приріст деревини. У зону впливу кар'єру потрапляють також 11 населених пунктів, де в криницях може зникнути вода. Утім найгірше те, що родовище розташоване поблизу меж Шацького національного природного парку, який охоплює понад 30 унікальних озер переважно карстового походження. Кар'єр і озера належать до єдиної системи водопровідності. Якщо понизиться рівень води в кар'єрі, це може призвести до обміління озер і навіть до їх повного пересихання.

Звернення дипломатичного відомства України до білоруської сторони у 2009 р. з пропозицією попереднього вивчення питання з прогнозуванням можливих екологічних наслідків, зокрема для обох сторін і Європейського субконтиненту загалом, мало позитивні зрушення: Мінськ заморозив широкомасштабні роботи на кар'єрі на три роки. Однак навесні 2012 р. роботи на кар'єрі поновили.

Зі свого боку Держуправління екології Волині неодноразово зверталося до Міністерства охорони навколишнього природного середовища України із застереженнями та поясненнями, що моніторинг зазначеного питання необхідний. Утім фінансування на проведення відповідної експертизи з відомих причин не було отримане і бажаного контролю за рівнем ґрунтових вод і досі немає. Як відомо, з минулого року працює відповідна комісія, що має вивчити всі обставини та ухвалити відповідний вердикт.

Проблема вже далася взнаки, вважають українські депутати, хоча глибина кар'єру на першому етапі становить усього 12 м: у колодязях зникла вода, пересохли болота навколо Шацьких озер. Ми не знаємо, скільки десятків видів рослин і тварин, занесених до Червоної книги, уже загублені кар'єром. Але коли його глибина сягне 35–40 м на другому етапі освоєння, рятувати ситуацію буде запізно. На думку депутатів Верховної Ради України, необхідно провести незалежну екологічну експертизу цього проекту на міжнародному рівні, створити комісію у складі представників Білорусі, України, Польщі, інших країн та експертів міжнародних структур.

На переконання представників ОБСЄ в Україні, оскільки дві країни підписали конвенцію ЕСПО – про оцінку впливу на навколишнє середовище в міжнародному контексті, Україна може звернутися до ко-

мітету з виконання цієї конвенції і комітет мав би допомогти вирішити цю ситуацію. Крім того, білоруська сторона має об'єктивно та прозоро надати повну інформацію про видобувну діяльність у регіоні.

Білоруські вчені переконують, що Київ перебільшує небезпеку: «... вплив на найближчі території існує: від кар'єру до лінії кордону – метрів 200–300. Але це неминучий процес...», «Хотиславське родовище важливе для білоруської економіки. Це наше надбання, яке ми маємо право використовувати, дотримуючись при цьому всіх екологічних і міжнародно-правових норм. Якщо буде доведено, що внаслідок розробки виникає серйозна екологічна загроза, можна буде говорити про необхідність припинення робіт»⁷⁹.

Зі свого боку фахівці НПЦ НАН Білорусі з біоресурсів ще у 2009 р. у «Звіті про проведення оцінки впливу на навколишнє середовище видобутку крейди на ділянці родовища «Хотиславське» в Малоритському районі Брестської області» зазначали, що вплив кар'єрного водовідливу може позначитися на існуючому гідрологічному режимі та умовах встановленого водообміну з підземними водами озер на Волині вже у 2029 р. (тобто на 19-му році розробки кар'єру). За даними моделювання, як зазначено в документі, очікуване скорочення підземного живлення, зокрема озера Святе, становитиме близько 45 %. Нагадаємо, озеро Святе – мальовнича пам'ятка природи загальнодержавного значення, розташована всього за 5 км від кар'єру.

***Довідково.** Цінне родовище в Брестській обл. було виявлене наприкінці 1980-х років, але радянські вчені дійшли висновку, що розробляти його без шкоди для унікальної екології Шацьких озер неможливо. У Москві, розглянувши звіти, вирішили заморозити проект, незважаючи на те, що радянське керівництво не менш за білоруську владу було зацікавлене у прибуткових проектах.*

Нині тривають перемовини з окремими депутатами Європейського парламенту з метою порушити на міжнародному рівні питання розробки Хотиславського кар'єру, через що може зникнути озеро Світязь. Про це 22 серпня 2012 р. на прес-конференції в Луцьку заявив депутат Волинської облради Ігор Гузь. У разі не домовленості між сторонами існує ще один шлях – звернення до Міжнародного суду ООН. Однак, на думку експертів, сторони мають усі можливості віднайти компроміс і домовитися на двосторонньому рівні.

⁷⁹ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uainfo.org/news/14000-voly-nj-grozit-ekologicheskaya-katastrofa-shackic-ozera-budut-unichtozheny.html>

МЗС України пропонує білоруській стороні провести двосторонні консультації щодо можливих наслідків розробки Хотиславського кар'єру. До того ж, відомство звернулося до Кабінету Міністрів України з пропозицією доручити галузевим міністерствам активізувати роботу із зазначеного питання з Міжурядовою українсько-білоруською комісією співробітництва. Спираючись на угоди про співпрацю в галузі захисту навколишнього середовища від 1994 р., провести спільну експертизу проектів господарської діяльності у прикордонних регіонах; вивчити негативні наслідки забруднення навколишнього середовища через антропогенну діяльність; взаємно інформувати про випадки, що спричиняють значне забруднення навколишнього середовища однією зі сторін. Держкомводгоспу запропоновано застосувати правові механізми, закладені в Міжурядових українсько-білоруських домовленостях про спільне користування й охорону транскордонних вод 2001 р., що стосуються отримання інформації та проведення спільних консультацій щодо можливого впливу водогосподарських і водоохоронних заходів на режим транскордонних вод.

Зазначимо, що можливий також варіант розв'язання цієї проблеми в тристоронньому форматі – Польща, Україна та Білорусь – у спосіб залучення українських і білоруських територій цієї зони до гідробіологічного атмосферного заповідника, яким на сьогодні ЮНЕСКО визнала частину Західного Полісся території Польщі. Тоді всі роботи на цих територіях буде припинено.

Складником переліку екологічних загроз вважаємо проблему неконтрольованого вирубування карпатських лісів. Чергова екологічна катастрофа на Заході країни – повінь, на переконання екологів, спричинена масовим та неконтрольованим вирубуванням карпатських лісів. Коли в гірських районах є ліс, то значні напливи води від дощу або танення снігів поволі стікають із гір у водойми, не викликаючи катастрофи. Але коли гори «лисі» і вода з величезною швидкістю стікає гірськими схилами по камінню, не затримуючись, річки швидко переповнюються та виходять із берегів. Нагадаємо, що перша значна повінь в українських Карпатах відбулася в 1948 р. Тоді ж і було встановлено причину – після закінчення війни масово вирубували ліс. Ситуація поступово погіршувалася: у 1940–1950-х роках повені траплялися приблизно раз на 10 років, у 1970–1980-х роках – раз на 8 років, а зараз – щоп'ять років. За даними Держкомлісгоспу, загальний об'єм незаконно видобутої деревини в Україні два роки тому становив 20 тис. км³ на рік. Водночас експерти вважають: щорічний середній об'єм незаконно видобутої деревини перевищує 1,25 млн км³.

Унаслідок вирубування лісів у Карпатах масштабна повінь у західних областях України спостерігалася й останніми роками. Вода, що дуже швидко стікає в долини, створює масштабні екологічні лиха. Сусіди України – Польща, Словаччина та Румунія вже усвідомили цю небезпеку та припинили промислове вирубування лісу в Татрах і Карпатах.

До чого призводить вирубування карпатських лісів? Експерти вважають, що високий попит на дерево з-за кордону – один із чинників, що спонукає українців до незаконного вирубування. Як показало останнє дослідження групи «Социс», проведене в рамках програми *ENPI-FLEG*, вирубування лісів за останні п'ять років у Карпатах таки зросло. Три чверті респондентів із 1200 опитаних у Івано-Франківській, Закарпатській і Львівській областях заявили, що стан лісів невпинно погіршується; 42 % опитаних купують ліс без документів у приватних підприємців. Понад половину респондентів вважають, що з посиленням відповідальності за самовільне вирубування ситуація може поліпшитися. Одним із найбільш дієвих методів боротьби з незаконним вирубуванням називають систему електронного обігу деревини. Її суть полягає в тому, що під час заготівлі деревини в неї забивається чіп з необхідною інформацією, яка дає змогу в будь-який момент перевірити її походження та характеристики. Такий спосіб контролю практично унеможлиблює порушення.

Від 3 березня 2010 р. в Європейському Союзі почала діяти нова директива щодо продажу деревини. Вимоги до імпорту стали суворішими, й екологи сподівалися, що це сприятиме зменшенню вирубування лісів в Україні. Директива № 995/2010 зумовлює новий рівень контролю за ввезенням деревини до країн ЄС. Закордонні покупці зобов'язані довести походження деревини та засвідчити, що її вирубано законно. За невиконання цих вимог накладається штраф, деревина конфіскується, торговельні операції припиняються. Посилення контролю за ринком деревини у Європі суттєво зменшило самовільне вирубування карпатських лісів. Три роки тому в Україні ввели спеціальні сертифікати на деревину, яку вивозять за кордон. Відтоді об'єм нелегально вивезеної деревини зменшився на 80 %. Іншим стримуючим заходом може стати збільшення штрафів за вирубування лісу. Нині це 1 тис. грн за одне дерево. Інвентаризація лісового господарства також позитивно впливатиме на процеси контролю за вирубуванням. Існує проблема уніфікації законодавства: потребують доопрацювання й вітчизняні законодавчі акти, які значно різняться від європейських. Згідно з офіційною статистикою, лише 0,4 % вирубування дерев є самовільним. Однак цей показник не відображає незаконного вирубування, оскільки законодав-

ством не передбачено таке поняття. Таким чином, коли правоохоронці чи інші контролюючі органи виявляють вантажівки з деревиною, вони не знають, як класифікувати цей злочин.

Хоча ніхто не заперечує позитивного впливу європейських природоохоронних рішень, проте їх недостатньо. Європейська директива позитивно вплинула на об'єм незаконної вирубки, але водночас поставила високі вимоги до України щодо контролю за рухом деревини, які передбачають необхідність створення її електронного обліку.

Отже, виправити ситуацію може тільки комплексний підхід до справи і, як це не парадоксально, на сьогодні українські екологи сподіваються не на дії уряду, а на контроль країн-сусідів, які є членами ЄС. Захистові Карпат можуть сприяти й неурядові організації. Так, з метою привернути увагу до зазначеної проблеми, музичний фестиваль *Carpathian Alliance Metal Festival-2013* своїм слоганом визначив: «*We're against deforestation in Carpathians*» («Ми проти вирубування лісів у Карпатах»).

Із попереднім питанням тісно пов'язана необхідність захисту заповідних карпатських зон – «легенів Європи – легенів планети». Оскільки зелені насадження є не тільки легенями планети, киснем яких дихає все живе на Землі, вони також виконують важливу роль біологічного фільтра навколишнього середовища. Завдяки цій властивості вміст шкідливих речовин в атмосферному повітрі знижується на відстані 1 км від джерела забруднення тощо. У зв'язку із зазначеним, можна нагадати про діяльність Карпатського національного природного парку, активісти якого здійснюють широку проагандистську роботу із захисту нашого надбання та майбутнього. Згадаємо лише один приклад: проведення науково-практичної конференції «Збереження та відновлення карпатської бджоли», як одного з важливих компонентів природних екосистем. До резолюції конференції було внесено рішення щодо включення пасіки Карпатського національного природного парку до одного з об'єктів міжнародного конгресу «Апімондія – 2013».

Отже, складниками співпраці України з V4 мають стати вирішення питань щодо Шацьких озер, карпатських лісів, заповідників як «легенів Європи». Ці теми мають бути включені до списку першочергових у плані наступного угорського головування у V4, оскільки саме ця організація стоїть на захисті безпеки, зокрема екологічної, на європейсько-му перехресті.

До важливих тем співпраці належить і гуманітарний аспект, а саме: поглиблення наукових, творчих зв'язків між ученими, аналітиками та викладачами провідних вищих навчальних закладів України, наукових інститутів і країн Вишеграда. Справа гальмується, на нашу думку, недостатньою увагою до спрощення оформлення шенгенських

віз для цієї категорії українських громадян. Паралельно бажано розглянути питання про залучення української молоді до спільних проєктів і процесів способом утворення на території України філій або й освітянських центрів із підготовки майбутніх фахівців з євроінтеграційних питань, що значно скоротило б витрати на утримання подібних інституцій у країнах V4 і надало б можливість учнівській молоді з віддалених регіонів нашої країни долучитися до навчального процесу за європейськими програмами і планами.

Усі зазначені складники спільного розв'язання проблем регіону наблизять країни, їхні народи, допоможуть Україні розгорнути європейські засади цивілізаційного спілкування і співробітництва з сусідами.

Зміна концепту «Центральна Європа» за умов європейської інтеграції

Єва Кіш,

*завідувач кафедри історії Угорщини та європейської інтеграції
Ужгородського національного університету*

Тема Центральної Європи, окреслення меж чи території центрально-європейського регіону, визначення країн, які входять до цього регіону, теоретико-методологічні аспекти формування чи трактування концепту «Центральна Європа» вже традиційно є дискусійним питанням історії не тільки країн регіону чи її сусідів, а й питанням глобального рівня. Тематика Центральної Європи, як власне і центральноєвропейський регіон, були і є питаннями стратегічного характеру, і входять до сфери впливу, інтересів США, ЄС, Росії та ін. Як відомо, геополітичне значення ролі центральноєвропейського регіону сформулював відомий англійський вчений та політик сер Хальфорд Джон Макіндер у праці «Демократичні ідеали і реальність»: «Хто панує в Східній Європі, той керує Серцевою землею; Хто панує в Серцевій землі, той керує Світовим островом; Хто панує на Світовому острові, той керує світом»⁸⁰.

Для України тема Центральної Європи постає передусім у культурно-філософському вимірі як питання центрально-європейськості в контексті набуття соціумом України європейської ідентичності. У практичній площині – це питання реалізації національних інтересів України в контексті зовнішньої політики у центральноєвропейському регіоні включно.

Здебільшого центральноєвропейські розвідки спрямовані на т.зв. Меттерніхівське бачення «недоЄвропи» чи «напів'Європи». Як відомо,

⁸⁰ *Geopolitikai szöveggyűjtemény.* – Budapest, 2002. – 36 old.

канцлер Австрії стверджував, що Азія починається за огорожею його саду, тобто десь неподалік східної околиці Відня. «Захід завжди усвідомлював, що на схід від Ельби й Меттерніхового саду лежить також Європа, дарма, що значно бідніша й упослідженіша, яка не прийняла свого «азіатського» статусу добровільно»⁸¹. Адже самоідентифікація Центральної Європи відбувалася у складному позиціюванні в межах європейське – неєвропейське, що насправді розкриває приналежність чи пряму демонстрацію відчуження від певного геокультурного, цивілізаційного простору, а отже, важливим питанням є вивчення т.зв. центральноєвропейської ідентичності. В основі змісту історико-культурного, географічного, геополітичного простору Центральної Європи, як визначення проблеми дослідження, знаходиться загальносвітоглядна категорія – цивілізація.

Є два концептуальні узагальнення *Mittleeuropa* (зрозуміло, що ідеологем чи політичних претензій є ще більше). Перший – спрямований на домінування, другий – на захист. Концепція Миттелевропа, по суті, була відображенням німецько-російської боротьби за цей регіон, його розглядали як стратегічний плацдарм для завоювань. Після Другої світової війни цей регіон потрапив під зону впливу Радянського Союзу з насильним упровадженням відповідної ідеології, отже, зусилля країн регіону Центральної Європи були спрямовані спочатку на опір радянському режиму в 1956 р. у Польщі та Угорщині, у 1968 р. – у Чехословаччині і, звісно, починаючи з 1989 р. за сприятливих зовнішньополітичних обставин – країни Центральної Європи чітко визначили свою стратегічну мету – якнайшвидшу євроатлантичну інтеграцію.

Зважаючи на геополітичну сегментацію Центральної та Східної Європи наприкінці ХХ початку ХХІ ст. завершився процес формування нової *Центральної Європи*, точніше оновленої Центральної Європи, процес «повернення» якої до Європи лише тепер реально розпочався.

Історію виникнення та розвитку концепту Центральної Європа, *Mittleeuropa* трактують по різному. *Mittleeuropa*, *Zwischeneuropa*, Середня Європа, Центральної Європа – вперше більш-менш чітко визначення було сформульовано німецьким економістом Фрідріхом Лістом, який зауважив, що Німеччині, яка на той час ще й не існувала, тобто майбутній Німеччині не за океаном треба шукати колонії чи зони свого впливу, а на природно досяжних територіях від Дунаю на схід аж до Чорного моря. Фактично він сформулював переважно економічні (Митний союз, формування великих економічних просторів) і полі-

⁸¹ Рябчук Микола. За огорожею Меттерніхового саду / Микола Рябчук // Нова Європа. Незалежний культурологічний часопис «І». – 1998. – № 13. – С. 6–19.

тичні складники концепту. Цього погляду дотримувалися й інші німецькі публіцисти і вчені, зокрема Г. Даніель, К. Франц, Ф. Ратцель⁸².

Концентральне обґрунтування категорія *Mittleeuropa* вперше отримала у праці лютеранського священика Фрідріха Наумана у 1915 р. в період Першої світової війни і не випадково, адже сподівання на перемогу у війні Німеччини та її прибічників визначало і необхідність розроблення чіткого плану, як саме має виглядати ця *Mittleeuropa* – економічний, митний та воєнний союз на німецькомовній території та Австро-Угорщині разом із польськими, балтійськими та південно-східними територіями. Саме для Німеччини низка середніх і малих держав Центральної та Східної Європи разом із Німеччиною розглядалася як Середня Європа (*Mittleeuropa*), або ж Центральна Європа (*Zentraleuropa*), фактично як простір домінації майбутньої великої Німеччини. Утім монархія зазнала руйнації, війну Німеччина програла, отже, реалізація пангерманської ідеї Центральної Європи на певний час «забувається». У 30-х роках ХХ ст. ідея Центральної Європи милітаризується і «помре» разом із поразкою Німеччини у Другій світовій війні. Отже, до Першої світової війни домінували економічні складники концепту «Центральна Європа»: «центральноевропейська економічна зона», створення митної зони між німецькими державами й Австрією на основі вільної торгівлі. Після Другої світової війни концепт «Центральна Європа» викристалізовується як східна політика, політика сусідства Німеччини та Австрії. Відродження концепту «Центральна Європа» відбувається наприкінці 80-х років ХХ ст., актуалізуючись у зв'язку із радикальними трансформаційними процесами суспільно-політичного характеру в центральноевропейському регіоні. Намагання визначитися із центральноевропейською ідентичністю у Польщі, Угорщині та (на той час) Чехословаччині не викристалізовуються у цілісне бачення незалежної інституційної автономної структури «Центральна Європа». Тим більше, що нові лідери зазначених трьох країн усіляко підкреслювали своє небажання створювати нове міжрегіональне міжнародне об'єднання, адже метою визначалася якнайшвидша євроатлантична інтеграція.

Геополітична сегментація регіону має і безпосередній вплив на Україну у новому розкладі сил на континенті, оскільки де-факто і де-юре у 2004 р. завершився тривалий (хоча в історичному вимірі це невеликий проміжок часу) і важливий (але не остаточний) етап системної трансформації держав Центральної Європи. По суті, 1 травня 2004 р. в центральноевропейському регіоні сталася подія, яку ще мало хто зро-

⁸² *Geopolitikai szöveggyűjtemény.* – Budapest, 2002. – 210–234 old.

зумів чи до кінця досягнув її значущість і масштабність, а саме: докорінно змінилася геополітична ситуація. Фактично відбулася *геополітична сегментація більш-менш цілісного регіону на Центральну та Східну Європу*. Відбувся його розпад на окремі сегменти як у географічно-просторовому, так і соціоекономічному та політичному вимірах. Відбулася чітка структуризація геополітичного простору Центральної Європи та геополітичного простору Східної Європи.

Через трансформаційні зміни у геостратегічному вимірі на початку ХХІ ст. відбулася сегментація двох регіонів:

- нова *Центральна Європа*, тобто Польща, Чехія, Словаччина та Угорщина, які знову набули статусу інституційної європейськості, ставши повноправними членами НАТО і ЄС;

- нова *Східна Європа*, яка охоплює недостатньо реформовані країни – Україну, Білорусь і Молдову, перспективи яких на вступ до євроатлантичних структур досить віддалені, а також Російську Федерацію, яка поки що не виявляє великого бажання щодо швидкого входження до ЄС, і тим більше до НАТО.

Кардинальні суспільно-політичні події та радикальні соціально-економічні зміни в країнах Центральної Європи наприкінці ХХ ст., зумовили нову геополітичну реальність, визначили остаточний крах тоталітарних систем, їх цінностей та ідеалів, виявили неспроможність оновлення, реформування квазісоціалістичної моделі тоталітаризму. Фактично ці політичні зміни системного характеру стали однією з найважливіших подій кінця ХХ ст. і, безперечно, мали потужний вплив на зміну концепту «Центральна Європа».

Системні, суспільно-політичні трансформації в країнах Центральної Європи виникли не у 1980-х роках ХХ ст. Причини цих радикальних змін слід вбачати в подіях перших повоєнних років, коли країнам Центральної Європи була нав'язана модель квазісоціалістичного розвитку, коли фактично були знищені демократичні багатопартійні політичні системи в країнах регіону, тобто стався штучний розподіл Європи по осі Схід–Захід. Країни Центральної Європи опинилися під «радянським впливом» і стали «зоною радянських інтересів» як у політичному, суспільному, так і в економічному, геополітичному вимірах⁸³.

На сьогодні формування *нової Центральної Європи* на зламі сторіч є багатовимірним процесом, що функціонує за внутрішньою логікою розвитку – як цілісний організм, який перебуває в постійній взаємодії з повним геополітичним і гео економічним простором Європейського Союзу,

⁸³ Kiss Éva. Magyarország útja a parlamenti demokrácia felé / Éva Kiss. – Ungvár - Budapest : Intermix, 2010. – 26–27 old.

що безперервно «звірятиме» свої інтереси-«відповіді» зі станом і реакцією своїх новітніх елементів – неофітів Центральної Європи. Роль і місце *нової Центральної Європи*, яка піші формується, з чітко визначеними східними кордонами на довгострокову перспективу у новій геополітичній конфігурації на континенті не підлягає сумніву. Як реальний історичний чи геополітичний регіон Центрального Європа існує, але це не лише географічне поняття з чітко визначеними кордонами, тому що в історико-культурному сенсі кордони є ще ширшими. На сьогодні країни Центральної Європи – це Республіка Польща, Угорська Республіка, Чеська Республіка та Словачька Республіка⁸⁴.

Головною метою створення Вишеградського об'єднання країнами Центральної Європи 15 лютого 1991 р. (Вишеград – назва угорського міста, де відбулося його заснування) було об'єднання зусиль тоді ще трьох країн – Польщі, Угорщини та Чехословаччини для виходу із сфери впливу СРСР як протистояння можливим спробам реставрації попередніх політичних режимів. Вишеградське об'єднання не створювалося як альтернатива європейській інтеграції – і це, зазначимо, завжди підкреслювалося лідерами спочатку трьох, а з 1993 р. офіційними представниками вже чотирьох країн Вишеградського блоку.

За умов повноправного членства країн Центральної Європи в ЄС, суттєво змінився і сам концепт «Центральна Європа». *Nomen est omen*: що значить на сьогодні Центральна Європа і в яких аспектах вона існує? Існування і подальший розвиток Вишеградської четвірки після кількох криз і навіть після 2004 р. свідчить про її життєздатність. Цей формат існує тому, що існують інтереси, які його живлять – географічно, історично, геополітично, гео економічно.

Але, підкреслимо, на початку ХХІ ст. не було створено цілісної самодостатньої регіональної структури. Не було сформовано цілісної регіональної інституції. Навіть коли відбулася перша формалізація відносин за часів династії Анжу 1 листопада 1335 р., коли у вишеградському королівському замку Карла Роберта угорський, чеський та польський правителі на противагу Австрії, прийняли стратегічне рішення щодо політики, торгівлі, точніше, розбудови та регулювання північного торгового шляху з метою посилення як торговельно-економічних зв'язків зокрема, так і посилення ролі регіону загалом. Не було створено цілісної регіональної структури, а 15 лютого 1991 р. була прийнята Вишеградська декларація про об'єднання зусиль у просуванні до євроатлантичної інтеграції.

⁸⁴ *Kiss E.* Центральна Європа в сучасній системі євро регіональної інтеграції / Є. Кіш. – Ужгород : Ліра, 2008. – 440 с.

Слід відзначити багатоаспектність трактування Центральної Європи – у культурному, політичному, економічному і здебільшого у геополітичному вимірах. Тобто у Центральної Європи багато вимірів. Спробуємо узагальнити новизну концепту «Центральної Європа» (у теоретико-методологічному контексті, спираючись на реальні сучасні зміни ХХІ ст. та багатий історичний досвід).

По-перше, у гуманітарному-культурному вимірі «Центральна Європа», передусім складник концепту «Європа». Поняття «європейськість» вживається в історичних документах із ХІV ст., до цього – вживається поняття «християнське», що в деяких інтерпретаціях є синонімом європейськості.

По-друге, Європа, європейськість (концептуально) – це фактично низка принципів, яким треба відповідати (у культурному, ментальному, навіть в економічному та політичному вимірах). Відповідність, а точніше, набуття іманентної сутності цих принципів європейськості народами Центральної Європи і становить найголовніший виклик ХХІ ст.

По-третє, необхідно з'ясувати, що об'єднує країни Центральної Європи – спільне минуле, традиції, проблеми і спільне майбутнє, спільні питання, на які вони мають дати відповіді.

Узагальнюючи, можна засвідчити наявність історичної зміни концепту: від економічних пріоритетів об'єднання і Німеччини як регіонального лідера, а також спроб об'єднувчих маневрів малих держав Центральної Європи у 20-х роках ХХ ст. до мілітаризації концепту в 30-х роках ХХ ст. Після Другої світової війни концепт «Центральна Європа» викристалізовується як східна політика чи політика сусідства Німеччини та Австрії і лише після розпаду біполярної системи та фрагментації регіону створюється Вишеградська четвірка як засіб європейської та атлантичної інтеграції. Зазначимо, що це відбулося внаслідок системних трансформаційних змін.

На нашу думку, новітній концепт «Центральна Європа» набуває важливого значення саме у функціональному вимірі – країни Центральної Європи як повноправні члени ЄС поступово віддають чи делегують свої права надінституційним структурам ЄС. Вони також знайшли свою нішу в ЄС – беруть активну участь у східній політиці ЄС, якісно її оновлюючи. Наприклад, польсько-шведська ініціатива «Східного партнерства», транскордонне співробітництво Угорщини тощо. Вони формують новий східний кордон ЄС, якісно його оновлюючи до функцій транспарентності та співробітництва.

Центральна Європа на сьогодні – це реальність, яка спирається на наявні можливості у європейському інтеграційному просторі та бере активну участь у розбудові європейської системи безпеки. Сьогодні

відбувається переосмислення концепту «Центральної Європа» вже в межах ЄС. Його нове якісне оновлення відбувається синхронно до тих викликів, які ставить ХХІ ст. – конвергенція, конкурентоспроможність, енергетична безпека.

«Вишеград плюс»: проблеми та пріоритети подальшого співробітництва з Україною

В'ячеслав ВОЙНАРОВСЬКИЙ,

*представник Міністерства закордонних справ України
у м. Львові*

Подальша співпраця між Україною та державами V4 є важливим чинником, який сприятиме успішній реалізації одного з основних пріоритетів зовнішньої політики України – курсу на європейську інтеграцію. Я зважаю на те, що процес економічної інтеграції та політичної асоціації України з Європейським Союзом неможливий без надійної підтримки з боку наших європейських друзів і справжніх адвокатів України всередині ЄС, якими без перебільшення є країни V4. Тим більше, що така інтеграція має будуватися саме на посиленні регіонального складника співробітництва. Лише в такий спосіб, використовуючи євроінтеграційний досвід Угорщини, Польщі, Чехії та Словаччини, отримуючи експертну, дорадчу та технічну допомогу цих держав, ми матимемо можливість впевнено споглядати європейське майбутнє України.

На мою думку, пріоритети розвитку відносин між Україною та V4 найближчими роками слід вибудовувати саме ґрунтуючись на стратегічному виборі нашої держави, дотримуючись курсу на поглиблення відносин із ЄС, підвищенні добробуту українських громадян, створенні європейської демократичної та конкурентоспроможної держави.

Окремо хочу висловити подяку угорській стороні за включення до Програми її головування окремого положення про те, що країни V4 вважають Україну особливим партнером із вирішальною позицією щодо забезпечення стабільності та безпеки в регіоні. Розраховую, що офіційний Будапешт реалізує свою ініціативу щодо оприлюднення спільної заяви країн V4 на підтримку європейської інтеграції України. Такі кроки свідчать, з одного боку, про те, що Україна ефективно просувається обраним шляхом – розбудови Європи всередині держави, а з другого, що європейська спільнота не байдужа до цього процесу та насправді бажає бачити Україну у спільному європейському домі.

За цей рік нам вдалося досягти значного прогресу в упровадженні реформ у багатьох сферах, зокрема тих, до яких прикута найбільша увага Європейського Союзу. Маю на увазі вдосконалення виборчого

законодавства, реформування судової системи, боротьбу з корупцією та поліпшення інвестиційного клімату. Водночас ми усвідомлюємо, що головна робота на цьому шляху ще попереду. Впевнений, що кроки, які вже зроблено Україною та які ще будуть зроблені, дадуть змогу очікувати на позитивне рішення Ради ЄС 21 жовтня ц.р. Розраховуємо на відповідну підтримку в цьому контексті країн V4 разом із Литовським головуванням.

Говорячи про нові перспективи для розвитку співпраці України з державами V4, я вважаю, що саме створення зони вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом стане таким поштовхом, оскільки наші сусіди з V4 передусім відчують переваги її функціонування. В економічній сфері вже маємо низку спільних інтересів у форматі співробітництва Україна + V4. Наша країна зацікавлена приєднатися (як спостерігач або в іншому статусі) до діалогу в рамках V4 для створення єдиного спільного ринку природного газу в регіоні V4.

У цьому контексті ми сподіваємося, що нещодавно започаткований нами спільно з Угорщиною та Польщею новий формат співпраці щодо реверсних поставок газу із країн Європи до України паралельно з реалізацією комплексу інших заходів дасть змогу говорити про поетапне формування в нашій країні газового хабу. Ми бачимо його як складник східноєвропейського хабу, що може мати провідне значення як для зміцнення енергетичної безпеки України, так і для розвитку спільного ринку природного газу в регіоні V4 та на території всієї Європи.

Ми також зацікавлені в розбудові прикордонної інфраструктури з урахуванням досвіду держав V4 із країнами Західної Європи до моменту набуття членства в ЄС. Важливим напрямом співробітництва є розвиток транспортних коридорів, які об'єднують наші країни, та спільне використання транзитного потенціалу.

Хочу зазначити, що одним із важливих напрямів співробітництва України з країнами Вишеградської четвірки є запровадження спільного прикордонного і митного контролю у пунктах пропуску через державний кордон між Україною та відповідними державами-членами ЄС. Ухвалене Радою ЄС рішення про внесення змін до Шенгенського кодексу кордонів створило законодавчі умови для продовження переговорного процесу з даного питання.

Досвід України та Польщі після проведення Євро-2012 свідчить про доцільність і ефективність проведення спільного контролю на кордонах. Для України вдосконалення процедур проходження транспорту, товарів через кордони набуває особливого значення з огляду на запровадження зони вільної торгівлі між Україною та ЄС.

У контексті регіонального співробітництва вважаю за необхідне відзначити, що Уряд України приділяє значну увагу розвитку Дунайського регіону. Україна бере активну участь у реалізації пріоритетів Стратегії ЄС для Дунайського регіону. Ми також вітаємо ініціативу Угорщини щодо започаткування окремої транснаціональної програми для Дунайського регіону на 2014–2020 рр. На нашу думку, такий формат співпраці надасть нового стимулу, що спонукатиме до розв'язання нагальних проблем регіону і сприятиме виробленню узгодженої позиції всіх зацікавлених країн щодо пріоритетів розвитку Дунайського регіону.

Практичним прикладом співпраці у безпековій сфері може бути участь нашої держави у створенні бойової тактичної групи «Вишеград» і залучення української сторони як безпосереднього сусіда до процесу модернізації спільної Європейської політики безпеки та оборони.

Україна підтримує діяльність V4, зростання ролі і значення цього об'єднання в регіональній і загальноєвропейській політиці, особливо з урахуванням того факту, щодо основних подій у міжнародному житті на європейському та регіональному рівнях, то позиція України багато в чому співпадає з позицією країн Вишеградської четвірки.

Насамкінець хочу зазначити, що в рамках подальшого діалогу з Вишеградською четвіркою Україна розраховує на участь у зустрічах держав V4 як на політичному рівні, так і у форматі консультацій експертів.

Потенціал інструментів співробітництва України у форматі «Вишеград плюс»

Григорій ПЕРЕПЕЛИЦЯ,

*директор Інституту зовнішньої політики
Дипломатичної академії України при МЗС України*

22 роки існування Вишеградської групи підтвердили життєздатність цього об'єднання. Синергетичний ефект, реалізований країнами «четвірки» показав, що за наявності спільної мети та сумісних зусиль можна досить швидко подолати етап економічних і політичних реформ, позбутися тягаря комуністичного минулого і стати модерними європейськими країнами. Цим внутрішнім трансформаціям сприяли і зовнішні умови – процес розширення НАТО і ЄС.

Безумовно, цей зовнішній чинник розширення відігравав головну роль у таких внутрішніх трансформаціях країн «четвірки». Та й чи міг би бути сам процес розширення НАТО та ЄС на схід, якби в країнах

Вишеградської четвірки була відсутня мотивація для внутрішніх перетворень, політична воля влади і бажання суспільства повернутися в Європу? Очевидно, що ні. Отже, процес внутрішніх перетворень у країнах Вишеградської групи і розширення НАТО та ЄС на Схід були взаємопов'язаними процесами. Саме тому вони й успішні.

Проте процес розширення як НАТО, так і ЄС виявився неприйнятним для України та інших країн пострадянського простору, за винятком країн Балтії. Пояснення цьому слід шукати в особливостях внутрішніх трансформаційних процесів у країнах колишнього СРСР, у природі політичних режимів та економічних систем, запроваджених у цих країнах. Ці процеси є набагато складнішими і суперечливішими ніж ті, що мали місце свого часу в країнах Вишеградської групи.

Складність і відмінність трансформаційних процесів в Україні після розпаду Радянської імперії та комуністичної системи полягала в тому, що перед нею в один і той самий історичний період постало одразу чотири історичних завдання: створення власної незалежної держави, формування української нації, проведення ринкових економічних реформ та встановлення демократичного політичного режиму.

Різні мотивації слугували рушійною силою трансформаційних перетворень в Україні та країнах Вишеградської групи. В основу цих процесів у країнах Центральної Європи були покладені європейські демократичні цінності. Революція в Україні, як і перетворення на пострадянському просторі у 90-ті роки, а отже, і отримання державного суверенітету базувалися не на цінностях, а на патерналістських настроях суспільства та номенклатурних інтересах. Домінування в українському суспільстві соціального популізму та патерналістських настрів значно ускладнює формування в країні демократичного режиму і сприяє відтворенню авторитаризму. Таким чином, якщо в Україні демократичні перетворення пов'язували зі створенням інститутів політичної влади і вони мали інструментальний характер, то в країнах Вишеградської групи все це базувалося на європейських демократичних цінностях. Інструментальний характер демократичних перетворень був необхідним насамперед самій комуністичній номенклатурі, яка в умовах неефективності комуністичної системи прагнула отримати у приватну власність економічні, природні ресурси країни та власність на політичну владу. Державний суверенітет, як і поняття нації, не були цінністю для української партійної номенклатури. Втілення ідеї державного суверенітету України місцева номенклатура розглядала як інструмент привласнення влади та економічних ресурсів, розміщених на її території, незалежно від союзного керівництва в Москві. Таким чином, якщо трансформаційні процеси

у країнах Вишеградської групи можна вважати революціями демократичних цінностей, то в Україні у 1991 р. відбулася номенклатурна революція.

Для більшості країн Центрально-Східної Європи головним гаслом трансформаційних перетворень було гасло «Повернення в Європу», для провладної еліти України таке гасло не стояло на порядку денному і можливості та завдання, які при цьому мали вирішуватися, не були для неї актуальними. Щодо копіювання західної моделі суспільств, то така модель для чинної влади в Україні виявилася загалом неприйнятною з багатьох економічних і політичних мотивів. Євроатлантична інтеграція не тільки не стала важливим аспектом трансформаційних перетворень в Україні, а навпаки, фактично розколола суспільство на її прихильників і противників. *Повернення в Європу і пов'язані з цим можливості звільнення від радянської окупації, зменшення впливу Росії, ствердження державного суверенітету, демократії та процвітання не стали суттєвою мотивацією в прискоренні трансформаційних процесів для влади та суспільства в Україні, порівняно з країнами Вишеградської групи.*

У такому разі трансформаційні процеси в Україні ліпше порівняти не з Центральною Європою, а з країнами «третього світу», яким властивий постколоніальний транзит. Він поєднує в собі вади неокolonіалізму та імперіалізму, коли Україна розглядається російським суспільством та його політичним класом одночасно і як російська колонія, і як російська периферія. Таким чином, за 20 років Україна не змогла подолати основні проблеми і вирішити головні завдання постколоніального перехідного періоду. Брак у керівників держави політичної волі до проведення радикальних економічних реформ призвів до того, що в країні склалося сприятливе середовище для відтворення колоніальної залежності у формі неокolonіалізму.

На цій підставі подолання неокolonіалізму можна було б вважати головним мотивом для прискорення трансформаційних процесів, спрямованих на формування соборної української нації, єдиної і сильної української держави та європейської інтеграції. Проте парадокс полягає в тому, що *українці не вважають себе колонізованим народом.* Тим більше, що значна частина соціуму, яка мешкає у східних і південно-східних регіонах України тяжіє до «руського міра», ідентифікуючи себе не з європейським чи українським, а з російським чи євразійським цивілізаційним простором.

Отже, до головних рис політичного режиму в Україні, подібного до інших авторитарних режимів на пострадянському просторі, можна віднести поєднання бізнесу та влади, відсутність націотворчих проце-

сів, персоналізація влади, слабкість державних інститутів і громадянського суспільства⁸⁵. До відмінностей варто віднести антиукраїнську й антинаціональну природу політичного режиму в Україні. Подібна відмінність є і в сусідній Білорусі, де Олександр Лукашенко вибудував свій тоталітарний режим на радянській – «совковій» антинаціональній антибілоруській основі, майже знищивши національні підвалини ідентичності білорусів.

Щодо інших авторитарних режимів на пострадянському просторі, то вони (як Росія, так і країни Центральної Азії та Кавказу) використовують національно-етнічні та релігійні чинники як засіб соціальної мобілізації для легітимізації цих режимів.

Феномен антинаціональної спрямованості політичних режимів в Україні та Білорусі пояснюється більш глибокими соціально-культурологічними та економічними підвалинами. Очевидно, що для встановлення свого режиму О. Лукашенко обрав радянську модель суспільства і держави сталінського типу з потужним репресивним апаратом, пристосувавши її до сучасних умов. Отже, авторитаризм в Україні, на протигагу ситуації, яка була, скажімо, за часів В. Мечіяра у Словаччині, зміцнюється не на тлі національної інтеграції чи націоналізму, а подібно до Білорусі на тлі національної дезінтеграції, денационалізації і трансформації України в «Малоросію».

Україна, як і країни Вишеградської групи пережила два історичні періоди політичних трансформацій: період 90-х років і сучасний період, що почався в 2000-ті роки. Протягом цих двох періодів як в Україні, так і в країнах Вишеградської групи були наявні різні осі соціальних трансформацій і конфліктного протистояння. Якщо взяти за приклад (більш подібний до української ситуації) словацький досвід, то у Словаччині протягом двадцятирічної історії її державної незалежності спостерігалася *трансформація осі соціальної диференціації від авторитарно-ліберального до соціально-економічного і до етнокультурного складника*.

В Україні також присутні ці три головні осі трансформаційних процесів. Проте в різні історичні періоди вони мали різну, відмінну від ситуації у Словаччині домінанту. В 90-ті роки спрямованість політичного процесу в Україні, як і в інших пострадянських країнах, характеризувалася двома головними тенденціями: *стабілізацією та адаптацією*. Як еліта, так і більша частина суспільства були зацікавлені в стабілі-

⁸⁵ *Трансформаційні процеси в країнах Вишеградської групи та Україні: порівняльний аналіз / за ред. проф. Г. М. Перепелиці. – К. : Видавничий дім «Стилос», 2013. – С. 298.*

зації суспільно-політичної ситуації після розпаду Радянського Союзу. Важливість адаптації полягає в тому, що більшість суспільства була не готова до нових умов, тим більше до радикальних соціальних змін. Посткомуністична еліта також не була зацікавлена у змінах, оскільки намагалася зберегти владу.

Головною домінантою конфлікту в Україні, як і в Словаччині, у першій половині 2000-х років була соціально-економічна диференціація. Різниця ж між словацькою та українською ситуацією полягала в тому, що у Словаччині цей конфлікт виник після падіння авторитарного режиму, а в Україні – до його появи. Пояснюється це тим, що у Словаччині авторитаризм виник на ідеологічній основі націоналізму, пов'язаний із отриманням державного суверенітету. Україна ж отримала державний суверенітет у результаті номенклатурної революції, основним мотивом якої були політико-економічні інтереси старої номенклатури, а не ідеологія.

Безумовно, така деформація демократичних норм безпосередньо відбилася на зовнішньополітичних стосунках України. Одним із основних завдань зовнішньої політики України, особливо у відносинах із європейськими структурами, такими як Рада Європи, Європейський Союз, НАТО та їхніми членами, стала апологетика такої деформованої у бік авторитаризму політичної системи країни. Так поступово зовнішня політика України почала переорієнтовуватися із національних інтересів, які вона мала просувати на міжнародній арені, на обслуговування потреб кланово-олігархічних угруповань і правлячої олігархічної верхівки в Україні. Починаючи з 2000 р. основні зовнішньополітичні зусилля країни були спрямовані на виправдання легітимності та зміцнення іміджу керівництва країни, подолання політичної недовіри, яка склалася у європейських країн щодо України як суб'єкта євроінтеграційних процесів, зняття претензій європейських структур щодо порушення прав людини, утисків засобів масової інформації та переслідування незалежних журналістів в Україні.

Зовнішньополітичний вектор за такої ситуації став визначатися не національними інтересами країни, а дешевими енергоресурсами для енергозатратних сегментів важкої промисловості та невибагливими зовнішніми ринками. Саме ці два чинники і визначають пріоритетність *російського вектора* для зовнішньої політики В. Януковича. Цей же сегмент економічних інтересів спонукає В. Януковича повертатися до маятникової політики балансування між Росією та Європою. Що стосується відкритості власного ринку, то тут превалюватиме тенденція до ізоляціонізму, формальне слідування духу неприєднання та позаблоковості.

Підсумовуючи, слід визнати, що *внутрішні чинники визначають також суперечливий характер європейської інтеграції України*. Ця суперечливість бере початок від відносної відокремленості логіки ідентичності й логіки економіки в основі зовнішньополітичної мотивації України. При цьому перша диктується, з одного боку, природою внутрішньої дискусії щодо національної та політичної ідентичності України, а з другого – геополітичними та безпековими міркуваннями. Друга ж зосереджена на співвідношенні вигащів і витрат з погляду різних внутрішніх акторів.

У ситуації вибору між зовнішніми пріоритетами та стабільністю правлячої команди українські політики схильні надавати перевагу останній опції, якими б не були наслідки для проголошеного інтеграційного курсу. Оскільки консолідація правлячої команди ґрунтується скоріше на подібних компромісах між інтересами, ніж на спільному програмному баченні, європейська інтеграція залишається на околиці української внутрішньої політики.

Проте швидкий і мирний характер переходу країн Вишеградської групи від комуністичних авторитарних режимів до демократії був зумовлений насамперед тим, що ці перетворення були безпосередньо пов'язані з європейською та євроатлантичною інтеграцією. Членство в НАТО забезпечило цим країнам не тільки незворотній характер демократичних реформ, а й унеможливило повернення авторитаризму в посткомуністичний перехідний період. *По-перше*, приєднання до НАТО змусило владні еліти країн-кандидатів на членство прийняти умови та взяти на себе зобов'язання членства, пов'язані з утвердженням демократичних стандартів і сповідуванням демократичних цінностей. Тим елітам, які відповідали цим вимогам, надавалася всіляка підтримка з боку Альянсу. *По-друге, і це головне, Альянс через свої механізми здійснював стримуючу функцію щодо монополізації трансфер-класами влади і власності в посткомуністичних країнах*. Процес приєднання до НАТО та ЄС дав можливість цим країнам компенсувати відсутність консолідованої еліти та масової підтримки широких соціальних верств населення. Сама ж ідея членства в НАТО та ЄС стала предметом консолідації цих еліт.

Україна втратила можливість такої зовнішньої підтримки демократичних процесів, принаймні, на певний історичний період. Очевидно, НАТО та ЄС у процесі свого розширення враховувало якісно іншу соціальну базу країн пострадянського простору. Завданням цих організацій була не інтеграція пострадянських країн у європейський цивілізаційний чи євроатлантичний безпековий простори, а недопущення відтворення нового радянського чи російського союзу, який мав би антизахідну спря-

мованість, тобто повернення в Союз. Україна мала шанс долучитися до НАТО, та її владна еліта залишається ще занадто «совєтізованою» та колонізованою. Отже, потрібен певний історичний проміжок часу, протягом якого Україна має подолати тягар минулого радянського ладу і створити необхідні передумови для повернення в Європу.

Складність цього процесу не дає можливості копіювати чи розраховувати на таку модель трансформації, яку втілили країни Вишеградської групи протягом 90–2000-х років, а також на роль ЄС і НАТО як на зовнішніх локомотивів таких трансформацій. Водночас економічна криза, в якій перебуває Євросоюз, також не дає шансів на повторення подібного модернізаційного сценарію.

У цій ситуації Україна, як і інші країни Східної Європи, опинилася у становищі буферної зони, будучи затиснутою між Європою та Росією. Така ситуація змушувала Україну дотримуватися політики балансування, коли політично вона більшою мірою намагається орієнтуватися на Європу, а економічно – тісно пов'язана з Росією. Технологічно така схема являла собою використання співробітництва із Заходом як засобу противаги, або «торгівлі» з Росією, водночас Захід розглядався як джерело фінансової і технічної допомоги.

Росія, як і раніше, залишалася головним стратегічним партнером в економічній, політичній і культурній сферах. Була запроваджена інтеграція одночасно у двох протилежних напрямках: у євразійському (інтеграція з Росією) і європейському та євроатлантичному. Очевидно, що рух одночасно у двох протилежних напрямках не міг бути продуктивним. Така двополюсна зовнішня політика сприймалася як багатовекторна. Вона була ознакою слабкості виключно технологічного підходу в реалізації інтересів держави, характеризувалася відсутністю стратегічних ідеологічних і цивілізаційних орієнтирів, мінливістю, непослідовністю, невпевненістю і непербачуваністю.

У такому становищі Київ намагався використовувати своє геополітичне положення як засіб торгів, з одного боку, з Європою та США, а з другого – з Росією, будучи контрбалансиром у відносинах Захід–Росія. Це зумовлювало маятниковий характер української зовнішньої політики, коли, не знайшовши бажаних преференцій від Росії, Україна розвертала свій курс у бік Європейського Союзу і навпаки, декларуючи при цьому, свою відданість європейській орієнтації. Власне, таким контрбалансиром була не сама інтеграція як процес, а намір інтегруватися чи, навпаки, відмовитися від інтеграції в ту чи іншу систему по осі Захід–Росія. Така політика була допустимою і з внутрішніх причин, пов'язаних зі становленням України як незалежної держави та перехідним характером політичного режиму в країні,

коли кожна зі сторін скоріше спостерігала за цим процесом, ніж втручалася в нього.

У цій ситуації Євросоюз виявився зацікавленим, щоб ця буферна зона не перетворилася в російську зону чи плацдарм для поширення геополітичного впливу на Європу. ЄС навпаки прагне, щоб Україна була зоною безпеки, а не проблемою безпеки. Тож завдання країн Вишеградської четвірки після їх приєднання до Європейського Союзу у відносинах із Україною зумовлювалося інтересами безпеки і полягало в тому, щоб розвивати добросусідські відносини та не допустити ізоляції країни з боку ЄС.

Ініціатива в зачаткуванні нової зовнішньої політики країн Вишеградської групи щодо України належала польському президенту Олександру Квасневському. Механізм реалізації такої політики був означений формулою «Вишеград плюс». Завдяки створенню такого формату прем'єр-міністр як представник України отримав можливість брати участь у засіданнях Вишеградської четвірки. З оголошенням наміру України приєднатися до членства в НАТО, країни «четвірки» надавали активну підтримку в реалізації такого курсу.

Щодо європейської інтеграції, то за відсутності для України перспективи членства в ЄС на рівні експертів країн Вишеградської групи виникла ідея створення нового, східного виміру політики ЄС. Пізніше ця ідея з ініціативи Польщі була втілена в програмі «Східне партнерство». Головна мета цієї програми полягає в європеїзації та демократизації країн-учасниць через імплементацію Угоди про асоціацію та угоди про всеосяжну та поглиблену зону вільної торгівлі з ЄС.

Україна, відмовившись від членства в НАТО та націлившись на членство в ЄС, розраховувала на швидке досягнення своєї мети. Проте переконавшись у її примарності, принаймні в середньотерміновості, змушена задовольнятися можливостями Східного партнерства. Очевидно, що і співробітництво з країнами Вишеградської групи буде спрямоване передусім на реалізацію цієї програми. Не дивно, що підписання Угоди про асоціацію планується здійснити на Вільнюському саміті Східного партнерства. Загалом Східне партнерство як з боку ЄС, так і з боку країн-учасниць, передбачає реалізацію двох груп цілей: *ідеологічних і прагматичних*.

Ідеологічний вимір після всього ставить ці країни перед цивілізаційним вибором, а саме: орієнтацію на Європу та європейські структури, а не на Євразію та Росію. До цього ж ідеологічного виміру причетна побудова демократичних режимів у країнах, що приєднуються до ініціативи, повага до прав людини та компетентне адміністративне управління. У прагматичних цілях убачають насамперед можливість

отримання фінансової та технічної допомоги від ЄС, а також можливість втілювати свою політику способом балансування між інтересами ЄС та Росії.

Отже, якщо євроінтеграційний курс України просуватиметься в рамках Східного партнерства, то чи зможуть країни Вишеградської четвірки стати зовнішнім локомотивом внутрішніх реформ для України, яким став для них Європейський Союз і НАТО?

Варто зазначити, що під час головування кожна країна Вишеградської групи вибирає пріоритетом свого головування один із напрямів чи платформ Східного партнерства. Польща як найближчий союзник сконцентрувала свої зусилля на лобюванні перспективи членства України в ЄС та підтримці демократичних реформ. Угорське головування у Вишеграді ставить за пріоритет сприяння підписанню Угоди про зону вільної торгівлі та Угоди про асоціацію з ЄС. Чеське головування обрало пріоритетом сприяння становленню громадянського суспільства в Україні. Загалом міністри закордонних справ країн ЄС 17 травня 2013 р. одностайно підтвердили підтримку підписання Угоди про асоціацію з Україною під час Вільнюського саміту⁸⁶.

Якщо Вільнюський саміт «Східного партнерства» виявиться успішним для України, то тоді основними інструментальними напрямками співробітництва України з країнами Вишеградської групи мають стати, зокрема в економічній сфері:

- передача досвіду з подолання негативних трендів від запровадження зони вільної торгівлі з ЄС;
- допомога в збалансуванні торговельно-економічних відносин України з Росією та зменшенні енергетичної залежності від російських енергоресурсів;
- перенесення торгівлі товарами та послугами, щодо яких Росія застосовує дискримінаційні заходи, на ринки країн Вишеградської групи;
- посилення інтеграції української економіки в систему промислової кооперації з країнами Вишеградської групи, оскільки сукупний валовий національний продукт країн Вишеградської групи сягає 1040 млрд дол. США.

Значний потенціал має також секторальна інтеграція з країнами Вишеградської групи, особливо в таких важливих напрямках, як судова реформа та реформа правоохоронних органів; наближення до галузе-

⁸⁶ «Вишеградская группа» поддержала Соглашение об ассоциации Украина – ЕС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://inpress.ua/ru/politics/10407-vyshegradskaya-gruppa-podderzhala-soglashenie-ob-assotsiatsii-ukraina-es>

вих політик ЄС; розвиток регіональних енергоринків; заходи з енергозбереження; розширення контактів між людьми.

Отже, використовуючи інструментарій програми «Східного партнерства» у співробітництві з країнами Вишеградської групи, ми зможемо відкривати канали для втілення інтеграційних проєктів на терені України. Хоча сьогодні такі проєкти ще не до кінця прописані, але сам формат таких відносин сприятиме їх наповненню у міру знаходження спільних інтересів між Європейським Союзом і Україною. Тобто це, власне, є стратегія євроінтеграції малих кроків, коли не ставиться (і в цьому, звісно, є свої вади) кінцева загальна мета, а стоїть питання, як підтягнути Україну ближче до економічного та політичного клімату ЄС.

Формат «Вишеград плюс»: проблеми та пріоритети подальшого співробітництва з Україною

Андрій СОБОЛЄВ,

*головний консультант сектору Європи
відділу зовнішньої політики*

Національного інституту стратегічних досліджень

Прикладом успішності реалізації політики Східного виміру ЄС, запропонованої Польщею у 2003 р., а також запровадженого Вишеградською групою формату «Вишеград плюс», є вихід України на фінішну пряму у підписанні Угоди про асоціацію України з Євросоюзом на саміті Східного партнерства, що має відбутися через кілька тижнів у Вільнюсі.

За час співробітництва у форматі «Вишеград плюс» держави Вишеградської групи зробили чималий внесок у справу успішності просування східноєвропейських країн євроінтеграційним курсом. Слід нагадати, що наприкінці 2012 – початку 2013 рр. країни Вишеграда в офіційних заявах закликали Європейську Комісію та Європейську службу зовнішніх дій включити у «Дорожню карту» Східного партнерства, яка готується до Вільнюського форуму, таке середньострокове завдання, як інтеграція найбільш успішних східноєвропейських партнерів у внутрішній європейський ринок і створення спільної економічної зони, передбачивши для його реалізації відповідні інструменти та ресурси.

Без зайвого пафосу можна зазначити, що майбутній саміт у Вільнюсі та його результати стануть визначальними на тривалу перспективу у зовнішньополітичній, економічній та соціальній сферах української політики. Сьогодні, на завершальному етапі виконання завдань офіційним Києвом щодо реалізації висновків Ради ЄС щодо України, прийнятих у грудні 2012 р., до України прикута увага політикуму й експертного середовища не тільки європейських країн, а й наших східних сусі-

дів, передусім держав Митного союзу, причому не завжди ця увага має позитивний підтекст. Зокрема, нечуваний політичний, економічний та інформаційний тиск, який чинила Росія щодо України останні два місяці, свідчить про те, що наша північно-східна сусідка дуже болісно сприймає вихід нашої держави з-під контролю Кремля. Для економії часу поставлю низку запитань і спробую дати деякі суб'єктивні коментарі з приводу проблем і перспектив подальшого співробітництва України у форматі «Вишеград плюс».

Чи зміниться масштаб співробітництва країн Вишеградської групи з Україною після саміту Східного партнерства, який відбудеться у листопаді цього року у Вільнюсі?

В експертів твердої впевненості, що Україна стовідсотково підпише Угоду про асоціацію з ЄС, і досі немає. Отже, на сьогодні можна говорити про два варіанти розвитку подій: песимістичний та оптимістичний.

За песимістичним сценарієм розвитку (у випадку скасування чи відтермінування у часі підписання Угоди про асоціацію) процеси співробітництва України з ЄС, у т.ч. і з країнами Вишеградської групи, на мою думку, на деякий час можуть дещо загальмуватися. Хоча реалізація програми «Східне партнерство» навряд чи буде згорнута, питання України на порядку денному в європейських інституціях уже не розглядатимуться як пріоритетні. Передусім це стосуватиметься політичної та економічної підтримки з боку Європейського Союзу, можливого часткового згорання проектів центральноєвропейської технічної та консультативної допомоги Україні. Естафета, скоріше за все, перейде до інших учасників Східного партнерства – Грузії та Молдови.

Іншим украї негативним наслідком такої ситуації стане посилення Росією політичного, економічного та інформаційного тиску з метою втягування України в євразійські інтеграційні об'єднання. Причому слід очікувати, що використання і зухвалих методів такого тиску сягне нового, вищого рівня. Проте, як зазначив Президент України В. Ф. Янукович під час дискусії на 10-й Ялтинській щорічній зустрічі «Ялтинська європейська стратегія»: «У випадку непідписання у Вільнюсі Угоди про асоціацію України з Євросоюзом, життя не зупиниться»⁸⁷.

За оптимістичним сценарієм (у разі підписання Угоди), у чому переконане політичне керівництво України і більшість експертів, слід очікувати значного поживлення політичних, економічних і торговельних заходів, спрямованих на поглиблення інтеграції України у внутрішній

⁸⁷ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1251948-yakscho-ugoda-pro-asotsiatsiyu-z-yes-ne-bude-pidpisana-zhittya-ne-zupinitsya-prezident>

європейський ринок і створення спільної економічної зони. На думку Президента України, яку він висловив під час дебатів на 68-й сесії Генеральної асамблеї ООН, «підписання в листопаді цього року Угоди про асоціацію між Україною і ЄС, включаючи створення всеосяжної й поглибленої зони вільної торгівлі, стане важливим інструментом підвищення добробуту громадян України»⁸⁸.

Якщо події розвиватимуться за таким оптимістичним сценарієм, то, на мою думку, слід очікувати у співпраці країн Вишеградської групи з Україною переходу до нового, більш високого, рівня технічної та консультативної допомоги, підвищення її продуктивності у оволодінні нашою державою досвідом і технологіями соціально-економічних і політико-інституційних трансформацій, які вже відбулися у країнах Вишеграда. До переваг центральноєвропейської технічної допомоги, як зазначають центрально- та східноєвропейські регіональні експерти, належить ліпше розуміння внутрішніх перешкод для європейської інтеграції України, що зумовлює більш органічне сприйняття політичних та управлінських рекомендацій, що пропонують експерти V4, ніж їхні колеги з решти країн ЄС⁸⁹.

Утім у своєму виступі хочу звернутися ще до одного важливого аспекту, цілком пов'язаного з майбутнім підписанням Угоди між Україною і ЄС, а саме: асоціативне членство. Останнім часом, на мій погляд, у свідомості українського суспільства відбуваються значні пасіонарні зрушення, пов'язані з його консолідацією довкола європейських демократичних цінностей. Тобто, якщо звернутися до такої філософської категорії, як «національні інтереси» (не плутати з «державними інтересами»), то до недавнього часу в розшарованому українському суспільстві національні інтереси на Заході і на Сході нашої країни мали різну соціокультурну орієнтацію. Захід України як регіон, що безпосередньо межує з країнами Заходу, вже тривалий час дотримується ідеї приєднання до держав, що сповідують європейські демократичні цінності. Схід України до недавнього часу був більш орієнтований на Схід, інтеграцію в євразійські інтеграційні об'єднання, що пов'язувалося з історичними етнокультурними цінностями. Однак недолуга політика російського політичного керів-

⁸⁸ Янукович: Соглашение с ЕС пойдет на благо всем гражданам Украины / по материалам РИА Новости // MIGnews.com.ua. – 2013. – 25 вересня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mignews.com.ua/ru/articles/145927.html>

⁸⁹ Лендьял М. Сучасний потенціал впливу Вишеградської групи на формування політики Європейського Союзу щодо України : аналіт. зап. РФ НІСД у м. Ужгороді / М. Лендьял [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uz.niss.gov.ua/articles/496/>

ництва, яку ми спостерігали останні місяці, стала своєрідним каталізатором об'єднання українського суспільства довкола курсу на європейські демократичні цінності. Яскравим прикладом такої ситуації стало примирення провладних та опозиційних сил у Верховній Раді України, якщо йшлося про прийняття законів, необхідних для зміцнення євроінтеграційного курсу нашої держави.

Тобто, якщо погодитися з твердженнями західних експертів, що визначальним при виробленні та здійсненні національних інтересів держави є економічна доцільність, та з урахуванням того, що Росія, при вступі України в євразійські інтеграційні об'єднання обіцяє нашій країні 10–11 млрд дол., можна стверджувати, що українське суспільство на даному етапі розвитку готове поступитися національними інтересами на користь європейських демократичних цінностей.

Чи існують, або можуть виникнути, будь-які проблеми в рамках подальшого співробітництва у форматі «Вишеград плюс» із Україною?

З огляду на те, що саме так анонсована третя сесія нашої конференції, з одного боку, я не хочу відступати від порядку денного, з другого – не маю бажання намагатися знайти будь-які штучні проблеми, або вибудувувати малоімовірні гіпотетичні сценарії.

Нині, на мій погляд, візова проблема між ЄС і Україною – це головна, а для більшості українців – єдина проблема. Якщо з часом вдасться скасувати візовий режим, то все інше виглядатиме несуттєвим і незначним. Слід зазначити, що за останні роки співробітництва України у форматі «Вишеград плюс» завдяки зусиллям МЗС України, генеральних консульств Польщі, Словаччини, Чехії, Угорщини в Україні та консульств України в зазначених республіках, органів виконавчої влади Ужгородської ОДА, наукових та освітніх установ усіх зацікавлених країн вдалося значно поліпшити ситуацію з малим прикордонним рухом, видачею одноразових і багаторазових віз українцям, зміцненням ситуації в пунктах пропуску тощо.

Чи є проблеми в рамках двостороннього співробітництва України з країнами Вишеграда?

Так, є. Утім вони є і між будь-якими країнами, у т.ч. і між країнами-партнерами всередині Євросоюзу або Вишеграда. Такими проблемами, на мій погляд, можна вважати:

- **в українсько-польських відносинах** – розбіжності у поглядах на складне історичне минуле України й Польщі, зокрема Волинську трагедію, що, проте, не погіршує конструктивного діалогу між двома країнами;

- **в українсько-чеських відносинах**, як зазначає посол України в Чехії, надзвичайних проблем немає, але були проблеми, пов'язані з

наданням політичного притулку українським опозиціонерам – ек-
міністру економіки Б. Данилишину і чоловіку экс-прем'єра Ю. Тимо-
шенко – О. Тимошенку, а також з екстрадицією двох чеських дипло-
матів за шпигунство. Серед невирішених є проблема українських за-
робітчан (яких, за даними українського посольства у Празі, орієнтов-
но 200 тис.). Вони часто потерпають від надмірної експлуатації, але не
звертаються до місцевих установ чи українського посольства у Празі,
побоюючись втратити роботу;

- **в українсько-словацьких відносинах**, які істотно зміцніли за останні десять років, й отримали новий імпульс у зв'язку із започат-
куванням реалізації програми ЄС «Східне партнерство», та які можна
вважати дружніми й добросусідськими. Тільки у I кв. цього року Сло-
ваччина видала віз українцям учетверо більше, ніж за такий же період
роком раніше. Серед невирішених можна назвати проблеми трудової
міграції та реадмісії, але як зазначає офіційна Братислава, для Сло-
ваччини українські громадяни не становлять ризику з погляду неза-
конного працевлаштування;

- **в українсько-угорських відносинах** – політика Угорщини щодо
регулювання статусу подвійного громадянства для угорців, які про-
живають на території Закарпатської обл., що може ускладнити вироб-
лення спільної позиції V4 з приводу пріоритетів співробітництва зі
східноєвропейськими партнерами.

Певним чином нейтралізувати ці розбіжності може Дунайська
стратегія розвитку, схвалена ЄС з ініціативи Будапешту, а також роль
Угорщини, яку вона відіграє як основний «комунікатор» між країнами
Вишеграда, Балканського регіону і придунайськими державами про-
грами «Східного партнерства».

*Які пріоритети є найважливішими у співробітництві нашої держави
в рамках формату «Вишеград плюс»?*

Зокрема такі:

- просування спільних довгострокових інтересів щодо укладання
обопільно вигідних контрактів у сфері енергетики, враховуючи по-
требу України в диверсифікації поставок енергоносіїв із Росії й ви-
вільнення ресурсів українських газосховищ, кооперація в перспек-
тивних проектах добування сланцевого газу, поклади якого є на тери-
торії Польщі, Угорщини, Литви, Румунії, Болгарії та України;

- розширення співробітництва у сфері оборони та безпеки, зокрема
залучення України до Вишеградської бойової групи ЄС, яка до 2016 р.
має стати повноцінним воєнно-політичним механізм із формально
окремими від НАТО повноваженнями, до участі в якій вже була запро-
шена наша держава;

- подальше просування ініціатив «Вишеград плюс» у рамках програми «Східного партнерства», у східний та південний регіони України з широким залученням організацій громадянського суспільства, зокрема відповідного форуму Східного партнерства, а також наукових та навчальних закладів і неурядових структур України до формування та реалізації європейської політики;

- відкриття для партнерів агентств і програм, зокрема молодіжних та освітніх, культурного обміну тощо.

**Європейська політика сусідства Східне партнерство:
роль країн Вишеградської групи, проблеми
та пріоритети подальшого співробітництва з Україною**

Мирослава ЛЕНДЬЕЛ,

головний науковий співробітник

*Регіонального філіалу Національного інституту
стратегічних досліджень в м. Ужгороді,*

*директор Інституту Центральної Європи ДВНЗ
«Ужгородський національний університет»*

Проведення міжнародної конференції, присвяченої євроінтеграційному поступу України, саме на початку жовтня 2013 р. є дещо символічним. Саме тепер у середовищі політичних та управлінських кіл України, з одного боку, європейських інститутів – з другого, вирішується питання про можливість підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом на листопадовому саміті у Вільнюсі. Ніколи для України можливість змінити траєкторію свого розвитку не була такою реальною. Ніколи раніше не існувало такої синергії між багатьма структурами громадянського суспільства, зацікавленими у приналежності до європейської цивілізації, та вимогами більшості політичних сил. Крім того, Київ відчуває щире підтримку щодо підписання Асоціації насамперед центральноєвропейських сусідів. Для Угорщини, Польщі, Словаччини та інших близьких країн зміцнення політичних, торговельних і галузевих зв'язків між Україною та Європою, є гарантією зміцнення власної безпеки, розвитку гуманітарних контактів, економічних взаємовигідних проєктів. Водночас саме колишні постсоціалістичні країни, насамперед ті, що формують Вишеградську групу, найліпше розуміють труднощі цього вибору – політичні, економічні та геополітичні перешкоди, очевидні, подекуди навіть ментальні застороги.

Вважаю, що саме тепер, напередодні саміту у Вільнюсі, рішення про можливість тимчасового застосування Угоди або частини її положень, не чекати тривалого періоду ратифікації, сприятиме зміцненню

зв'язків між Вишеградським об'єднанням і Києвом, надасть їм системного характеру. Українське суспільство потребує *запозичення досвіду демократизації, модернізації та європеїзації Україною у країнах Вишеградської групи*. Саме цей пріоритет має стати одним із основних у стосунках із центральноєвропейськими державами, тим більше, що це може подолати уявлення про євроінтеграційні наміри України як такі, що мають винятково економічний вимір у розумінні доступу до європейських ринків, інвестицій і технологій. Наголосимо, що у публічних заявах, оприлюднених високопосадовцями Польщі, Угорщини, Чеської та Словацької Республік, наголошується на бажанні передати досвід європеїзації і реформ у сфері публічного управління.

Адже Україна потребує не самого факту підписання нової інституційної угоди з Європейським Союзом, а саме стимулу, що спонукає до реформування своєї економіки, і ним може стати зона вільної торгівлі попри всі ризики, що вона містить у собі. Водночас перспективи галузевого співробітництва і реалізації політичних норм вимагають м'якого вдумливого коучінгу реформ, які необхідно здійснити політичному класу України, а також громадянському суспільству загалом, і в цьому починанні найліпшими помічниками можуть бути саме центральноєвропейські країни.

Зважаючи на бажання країн Вишеграда передати досвід впровадження реформ, які були найбільш результативними серед усіх перетворень у центральноєвропейському регіоні, владі та суспільству України важливо сформулювати *тематичний перелік пріоритетів такого співробітництва*. Водночас бажаним є *узгодження пріоритетів програм міжнародної допомоги країн V4 щодо України*, що посилить ефект від їх реалізації та сприятиме підвищенню рівня ефективності використання виділених коштів.

Ураховуючи брак вільних ресурсів у сучасних європейських економіках, публічній сфері загалом, трансфер технології проведення реформ на різних рівнях (крім механізму Східного партнерства), двосторонніх програм, що, зокрема, підтримують посольства ЄС в Україні, може відбуватися за посередництва Міжнародного Вишеградського фонду. Таким чином, бенефіціарами технічної допомоги і водночас потенційними ініціаторами пріоритетів фонду можуть стати *органи місцевого самоврядування, організації громадянського суспільства, освітні та наукові установи України, які можуть доповнити бачення урядових структур щодо «доданої вартості» від експертизи центральноєвропейських країн*.

Також ми переконані, що для уникнення спекуляцій щодо геополітичної, навіть більше – цивілізаційної приналежності українського суспільства, для культурологів, громадських діячів, політичних кіл,

України і сусідніх держав украй важливо проводити культурницьку і просвітницьку діяльність щодо формування *центральноєвропейської ідентичності*. Понад те, саме на цій основі можна буде вирішувати етнічні й гуманітарні конфлікти, притаманні суспільствам регіону, разом з українським. Слід відзначити, що впродовж останніх років високопосадовці V4 спрямовують зусилля на формування спільної політики збереження та просування культури народів, що проживають на цій території. Це було підтверджено під час нещодавньої зустрічі міністрів культури, і Україні доцільно приєднатися до цієї культурної діяльності.

Як науковець, наголошу, що для уникнення розгортання конфліктів між суспільствами сусідніх країн на ґрунті історичної пам'яті, доцільним є продовження *спільних науково-дослідницьких проєктів щодо оцінки суперечливих подій*, які б не мали т.зв. етнічного присмаку, тим більше «етнічної науки», присутність якої може нівелювати всі зусилля політиків і поколінь людей, що проживають на спільних територіях. Вважаємо, що з морального погляду, неприйнятно маніпулювати історією та створювати електоральні кампанії на такій проблематиці. Однак розуміємо, що такі політичні технології у середньостроковій перспективі складно нівелювати, оскільки у політиці, у т.ч. і центральноєвропейській, основну роль продовжує відігравати, здебільшого політична доцільність. Водночас у реаліях 2013 р. Україна має скористатися новою риторикою V4, яка має намір «*брендувати*» Вишеградську четвірку як *регіон, що є осередком специфічних центральноєвропейських цінностей і духу*, в яких поєднуються традиції, креативність і суспільна та міжетнічна солідарність.

Водночас високопосадовці з Вишеграда чудово розуміють і переконані, що їхні українські колеги також, що *архітектура регіональної безпеки* в центрі Європи, континенту загалом неможлива без України. Тому Київ може розглянути можливість знаходження формату співробітництва з Вишеградською бойовою групою, яку заплановано створити до 2016 р. під головуванням *Польщі*. Істотним елементом співпраці може бути розвиток прикордонної співпраці, контроль за повітряним простором, стажування офіцерів у штабах країн V4, спільні військові навчання, мовні та фахові навчання.

З огляду на кризу, в якій перебуває європейська економіка та господарство України, *економізація відносин із країнами Вишеграда* теж має належати до *головних тем* у двосторонніх і багатосторонніх відносинах. Це гасло, незважаючи на його подвійне сприйняття у середовищі політиків та експертів, позитивно корелюється з проєктами V4 щодо подальшої субрегіональної економічної інтеграції у Центральній Європі.

Тези виступів

Золтан САЛАЙ,

*керівник відділу преси та інформації
Представництва Європейського Союзу в Україні*

Виступ присвячено ситуації в ЄС – лише кілька країн ЄС нині переживають труднощі, решта ж країн успішно справляється з викликами. Наприклад, до уваги учасників – результати рейтингу *Global Competitiveness Index*, відповідно до якого до першої десятки найбільш конкурентних країн світу входить 5 країн ЄС. Тому ЄС і надалі залишається одним із основних гравців на світовому економічному ринку.

Йожеф БАЧКАЙ,

Генеральний консул Угорщини в м. Ужгороді

У виступі зауважено, що дана конференція є свідченням того, що Угорщина та інші країни Вишеградської четвірки підтримують євроінтеграційні прагнення України та готові поділитися з нею своїм досвідом щодо цього процесу. «Європи без України не існує», – наголосив Генеральний консул. Також висловлено подяку Світлані Мітрянєвій за співпрацю та активну роботу, яку вона виконує як директор філіалу НІСД і фактично заміщує представництво МЗС у Закарпатті, закрите кілька років тому.

Іштван ГАЙДОШ,

депутат Верховної Ради України

Зазначено, що Вишеградська група завдяки географічному розташуванню, сусідству, а також духовній і культурній близькості є своєрідним містком для України на шляху до Європейського Союзу. «Ми щиро раді, що країни Вишеградської четвірки підтримують наші європейські прагнення. У зв'язку з цим хочу запевнити присутніх, що Верховна Рада докладе максимум зусиль для того, щоб законодавчо забезпечити цей шлях», – зазначив І. Гайдош.

На його думку, свідченням того, що цей курс підтримує як влада, так і опозиція є те, що Верховна Рада України конституційною більшістю приймає євроінтеграційні закони.

Володимир ЛУПАЦІЙ,
радник директора

Національного інституту стратегічних досліджень

Наголошено, що НІСД разом із філіалами активно розробляє тематику європейської інтеграції, найактивніше за даним напрямом цими питаннями займається Регіональний філіал в Ужгороді, який проводить численні міжнародні заходи з участю європейських експертів, свідченням чого є і нинішня конференція. Висловлено сподівання, що співробітництво розшириться з транскордонного до значно ширшого формату. Для України особливо важливим є співробітництво з країнами Вишеградської четвірки щодо регіонального виміру євроінтеграційної стратегії, інтеграції України у європейський культурний та інформаційний простір.

Андраш КІРАІ,

директор Угорського інституту міжнародних відносин

У виступі зазначено, що Україна є країною, якій надається важливе значення в зовнішній політиці Угорщини. Це пов'язано з географічною близькістю наших країн, спільним історичним минулим і угорською національною меншиною, значна кількість якої проживає в Україні. Відзначено важливість співробітництва науково-експертних інституцій України та Угорщини, зокрема Угорського інституту міжнародних відносин і Національного інституту стратегічних досліджень та його Регіонального філіалу в м. Ужгороді, яким уже започатковано низку спільних заходів наших наукових інституцій, зокрема і цю міжнародну конференцію.

Владімір БЕНЧ,

директор Дослідницького центру

Словацької асоціації зовнішньої політики в м. Пряшів

Увагу присутніх зосереджено на оцінці діяльності та окресленні пріоритетів Словаччини в рамках Східного партнерства. Підкреслено налагодження добрих двосторонніх відносин між Україною та Словаччиною, в рамках яких, зокрема, відбувається надання фінансової підтримки для низки українських проектів *Slovak aid*. Серед таких проектів Владімір Бенч вирізняє, зокрема Національний конвент України щодо ЄС, який реалізує Словацька асоціація зовнішньої політики та Національний інститут стратегічних досліджень як у Києві, так і в інших регіонах України.

Анатолій РОМАНЮК,

професор кафедри політології

Львівського національного університету ім. І. Франка

Запропоновано подумати про створення Україною, Молдовою та Грузією аналогічної Вишеградській четвірці інституції заради об'єднання зусиль, спрямованих на євроінтеграцію за прикладом наших країн-сусідів. Серед основних проблем у співробітництві з країнами V4 наголосив на тривалості перетину кордону.

Зміст

Вступ	3
Розділ 1. Об'єднувчі та роз'єднуючі чинники взаємодії країн Вишеградської групи	5
1.1. Результати і потенціал співробітництва центральноєвропейських країн	5
1.2. Конфліктогенний потенціал усередині Вишеградської четвірки	10
Розділ 2. Криза Європейського Союзу як чинник впливу на його відносини із країнами Східної Європи	15
2.1. Сучасний стан та ймовірний сценарій розвитку фінансово-економічної кризи	15
2.2. Позиції європейських країн щодо майбутнього розширення в умовах кризи	17
2.3. Потенціал впливу країн Вишеградської четвірки на політику ЄС щодо східних сусідів	20
Розділ 3. Динаміка взаємодії між країнами Вишеградської групи та Україною	25
3.1. Сфери результативного співробітництва	25
3.2. Візовий діалог Україна – ЄС: контекст Вишеградської четвірки	33
3.3. Поточні конфлікти між центральноєвропейськими країнами та Україною	41
Висновки та рекомендації: завдання зовнішньої політики України щодо Вишеградських країн у контексті підписання Угоди про асоціацію з ЄС та європейської кризи	45
МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ	53
Вітальні промови	61
<i>Світлана Мітряєва</i>	61
<i>В'ячеслав Войнаровський</i>	62
<i>Михайло Попович</i>	63
<i>Андрій Сербайло</i>	65
Виступи учасників конференції	67
<i>Даріуш Гурчинські</i> Підсумки головування Польщі у Вишеградській четвірці	67

<i>Артур Джевіцкі</i> Пріоритети та результати у сфері безпеки під час польського головування у Вишеградській групі	72
<i>Ласло Дукс</i> The effects of the economic crisis on EU enlargement and justice and home affairs policy – a V4 perspective	78
<i>Александр Дулеба</i> The Vilnius summit: why Ukraine does matter	80
<i>Вадим Стрелковські</i> Economic crisis and the importance of Ukrainian labour for V4 countries and the European Union	84
<i>Людмила Чекаленко</i> Завдання Вишеграда: угорське головування	89
<i>Ева Кіш</i> Зміна концепту «Центральна Європа» за умов європейської інтеграції	98
<i>В'ячеслав Войнаровський</i> «Вишеград плюс»: проблеми та пріоритети подальшого співробітництва з Україною	104
<i>Григорій Перепелиця</i> Потенціал інструментів співробітництва України у форматі «Вишеград плюс»	106
<i>Андрій Соболев</i> Формат «Вишеград плюс»: проблеми та пріоритети подальшого співробітництва з Україною	115
<i>Мирослава Лендвел</i> Європейська політика сусідства Східне партнерство: роль країн Вишеградської групи, проблеми та пріоритети подальшого співробітництва з Україною	120
Тези виступів	123
<i>Золтан Салаї</i>	123
<i>Йозеф Бачкаї</i>	123
<i>Іштван Гайдош</i>	123
<i>Володимир Лупацій</i>	124
<i>Андраш Кіраї</i>	124
<i>Владімір Бенч</i>	124
<i>Анатолій Романюк</i>	125

Наукове видання

НБ ПНУС

790422

**СПІВРОБІТНИЦТВО
З КРАЇНАМИ ВИШЕГРАДСЬКОЇ ЧЕТВІРКИ
ЯК ІНСТРУМЕНТ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ
ІНТЕГРАЦІЇ ТА МОДЕРНІЗАЦІЇ УКРАЇНИ**

Збірник матеріалів міжнародної конференції
(3 жовтня 2013 р., м. Ужгород)

Літературний редактор: *М. Г. Павленко*
Коректори: *О. В. Москаленко, І. В. Куниціна*
Комп'ютерне верстання: *І. В. Куниціна*

Відповідальна за випуск: *Н. І. Палій*

Оригінал-макет підготовлено
в Національному інституті стратегічних досліджень
вул. Пирогова, 7А, Київ-30, 01030
Тел./факс: (044)234-50-07
e-mail: info-niss@niss.gov.ua

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 7,44. Наклад 200 пр. Зам. 056

ДП «НВЦ «Пріоритети»
01014, м. Київ, вул. Командарма Камсєва, 8, корп. 6
тел./факс: 254-51-51

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 3862 від 18.08.2010